

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Järjestöasiantuntijoiden näkemyksiä tukihenkilötoiminnan kehittämistä vankilasta vapautuville romaniniaisille

Mustonen, Henna

Rautio, Riina

2013 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Järjestöasiantuntijoiden näkemyksiä tukihenkilötoiminnan kehittämisestä vankilasta vapautuville romanin naisille

Mustonen Henna, Rautio Riina
Rikosseuraamusalan
koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2013

Mustonen Henna
Rautio Riina

Järjestöasiantuntijoiden näkemyksiä tukihenkilötoiminnan kehittämistä vankilasta vapautuville romaninaisille

Vuosi 2013 Sivumäärä 79

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millaisin edellytyksin ja toimintamallein vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattua tukihenkilötoimintaa tulisi lähteä rakentamaan ja viemään eteenpäin, jotta se saataisiin houkuttelevaksi ja vaikuttavaksi niin tukihenkilöille kuin tuettaville romaninaisille. Tarkoituksena on saada tietoa suunnitteilla olevasta vankilasta vapautuville romaninaisille suunnatusta tukihenkilötoiminnasta siten, että toiminta saataisiin käyntiin. Tutkimuskysymykset ovat: millaisella kolmannen sektorin tarjoamalla tukihenkilötoiminnalla on mahdollisuus tukea vankilasta vapautuneita romaninaisia sekä millaisia elementtejä vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta pitää sisällään.

Kyseessä on laadullinen opinnäytetyö, joka on toteutettu yhteistyössä Romano Missio ry:n Naisten vuoro -hankkeen kanssa. Romano Missio ry:n Naisten vuoro -projekti on romaninaisvankien kuntoutuksen kehittämishanke. Romaninaisten kasvava määrä rikosseuraamusalalla on asettanut haasteen, johon Romano Missio ry on halunnut osaltaan vastata. Yhtenä Naisten vuoro -projektin tavoitteena on tukihenkilöverkoston luominen romaninaisvangeille. Naisten vuoro -projektin lisäksi opinnäytetyön kontekstiin kuuluu romanikulttuuri. Teoreettinen viitekehys koostuu pääosin tutkimuksista ja raporteista, jotka käsittelevät nais erityisyyttä rikosseuraamusalalla, vapaaehtois- ja tukihenkilötoimintaa, vuorovaikutuksellista tukemista sekä kuntoutusta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty puolistrukturoitua teemahaastattelua, ja aineisto on analysoitu teemoittelemalla ja tyypittelemällä. Aineisto kerättiin haastattelemalla kahdeksaa (n=8) alan asiantuntijaa, joilla on tietämystä ja tuntemusta romanikulttuurista ja/tai tukihenkilötoiminnasta. Haastateltavat asiantuntijat saatiin Romano Missio ry:stä, KRITS:in Vertaistuki Rediksestä, Helsinki Missiosta, Diakonissalaitoksen päiväkeskus Kaalosta, Ehjä ry:stä ja Pelastakaa lapset ry:stä.

Aineistosta nousseita keskeisiä havaintoja ovat, että toimiakseen tukihenkilötoiminta tarvitsee taustalleen organisaation ja toimintaa koordinoivan tukihenkilötoimintaan sekä romanikulttuuriin perehtyneen ammattitaitoisen työntekijän. Tämän lisäksi tarvitaan tukihenkilöt, joiden tulee olla tehtävään soveltuvia, koulutettuja sekä motivoituneita. Tukihenkilötoiminnan toteuttamiseen tarvitaan myös rahoitusta sekä toimitilat, joista käsin toimintaa voidaan koordinoida. Opinnäytetyössä nostetaan esiin myös tukihenkilötoiminnan käytännön toteutukseen, kuten ajankäyttöön, tukisuhteen pituuteen ja sen luomiseen, sekä tukihenkilön jaksamiseen liittyviä asioita sekä tukihenkilötoiminnan haasteita.

Asiasanat: tukihenkilötoiminta, vapaaehtoistoiminta, vertaistuki, tukihenkilö, tuettava, romanikulttuuri, nais erityisyys rikosseuraamusalalla

Mustonen Henna
Rautio Riina

Visions of organization experts about building up the support person activities for Romany women who are being released from prison

Year	2013	Pages	79
------	------	-------	----

The purpose of this thesis is to find out what kind of requirements and strategies should be used when building and promoting support person activities aimed at Romany women being released from prison in order to make the activities more interesting and effective for both the support persons and the Romany women in need of support. Our aim is to get information on the support person activities being planned for Romany women being released from prison so that these activities could be commenced. Our research questions are: what kind of support person activities provided by the third sector can support Romany women released from prison and what kind of elements support person activities for Romany women being released from prison involve.

This is a qualitative research conducted in cooperation with Romano Missio's Naisten vuoro project. Romano Missio's Naisten vuoro project is a development project on the rehabilitation services for Romany female prisoners. Romano Missio wanted to respond to the challenges in the criminal sanctions field presented by the growing number of Romany women in prisons. The aim of Naisten vuoro project is to create a support person network for Romany female prisoners. The framework and context of our thesis is Romano Missio and their Naisten vuoro project as well as the Romany culture. The theoretical framework consists mainly of research and reports on women as a special group in the criminal sanctions field, voluntary and support person activities as well as interactional support and rehabilitation. Our research method was a semi-structured theme interview. We then analysed the data by categorizing it into themes and types. We interviewed eight (n=8) experts who have knowledge and experience in the Romany culture and/or support person activities. The interviewed experts came from Romano Missio, KRITS's peer support community Redis, HelsinkiMissio, Deaconess Institute's Kaalo day centre, Ehjä ry, and Pelastakaa lapset ry.

Some of the Key points emerged from the material are: to be able to function, support person activities needs organization and proficient person who coordinates the activities and who is acquainted with Romany culture to its background. In addition there is a need of support persons that are suitable, trained and motivated to this kind of job. To put the support person activities into practice there is a need for financing and premises which the activities can be coordinated. The emphasis in our thesis is on the practical implementation of the support person activity, which includes matters such as time use, the length of the support person activity, the coping of the support person, as well as the challenges in the support person activity.

Key words: support person activities, voluntary work, peer support, support person, support recipient, Romany culture, female specificity in the criminal sanctions field

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Yhteiskunnalliset lähtökohdat romaninaisvankityöhön	8
2.1	Romano Missio ry	8
2.2	Naisten vuoro	9
2.3	Suomen romanien historia	10
2.3.1	Lastenkotien kasvatit	12
2.4	Romanikulttuuri ja -identiteetti	13
2.5	Naiserityisyys romanikulttuurissa	15
2.6	Tukitoimet romaneille	16
3	Teoreettinen viitekehys	17
3.1	Naiserityisyys rikosseuraamusalalla	17
3.2	Tukihenkilötoiminta	19
3.2.1	Vapaaehtoisuus osana tukihenkilötoimintaa	21
3.2.2	Tukihenkilö osana vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa	22
3.3	Vuorovaikutuksellinen tukeminen	23
3.4	Kuntoutus	24
3.4.1	Sosiaalinen kuntoutus	25
3.4.2	Kuntoutuksen vaikuttavuus	26
4	Tutkimusasetelma	27
4.1	Tutkimusjoukko	27
4.2	Aiheen valinta	28
4.3	Opinnäytetyön tavoitteet	29
4.4	Tutkimuskysymykset	30
4.5	Tutkimusmenetelmän valinta	30
4.6	Aineiston analyysi	31
4.7	Eettisyys ja luotettavuus	33
5	Tutkimustulokset	34
5.1	Näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta	35
5.1.1	Ajatuksia tukihenkilöstä ja vapaaehtoisuudesta	35
5.1.2	Tukihenkilötoiminnan tarjoama apu	37
5.1.3	Tukihenkilötoiminnan vaikuttavuus	39
5.2	Romanikulttuuri tukihenkilötoiminnassa	42
5.2.1	Erytispiirteet	42
5.2.2	Romanikulttuurin huomioiminen tukihenkilötoiminnassa	43
5.3	Naiserityisyys tukihenkilötoiminnassa	45
5.4	Käytännön toteutus	48
5.4.1	Tukihenkilöiden rekrytointi	48

5.4.2	Mitä vapaaehtoiselta tukihenkilöltä voidaan vaatia?	50
5.4.3	Tukisuhteen aloittaminen.....	52
5.4.4	Tukisuhteeseen käytettävä aika	54
5.4.5	Tukihenkilötoiminta käytännössä.....	56
5.4.6	Toimitilat	58
5.4.7	Tukihenkilötoiminta ja organisaatio	60
5.5	Tukihenkilön hyvinvointi	61
5.5.1	Tukihenkilöiden palkitseminen ja motivointi.....	61
5.5.2	Tukihenkilön jaksaminen.....	65
5.6	Tukihenkilötoiminnan haasteet.....	68
6	Johtopäätökset.....	71
6.1	Tukihenkilötoiminta vaatii resursseja	72
6.2	Tukihenkilöiden soveltuvuus sekä motivaatio tukihenkilötoimintaan.....	73
6.3	Selkeät rajat, säännöt ja ohjaus osana tukihenkilötoimintaa	74
7	Lopuksi	76
	Lähteet	80

1 Johdanto

Suomen romanien asemaa voidaan pitää edelleen jokseenkin heikkona verrattuna valtaväestön asemaan. Romaneiden asemaa on ajan saatossa saatu parannettua, mutta edelleenkin kamppaillaan lukuisten ongelmien ja ennakkoluulojen kanssa. Romaneille on olemassa tukitoimia, mutta erityisesti romaninaisille suunnatut tukitoimet ovat hyvin vähäisiä ja niiden kehittämisen on edelleen tarpeen. Uskommekin, että tämän kaltaiselle opinnäytetyölle oli tarvetta.

Toteutimme opinnäytetyömme yhteistyössä Romano Missio ry:n Naisten vuoro-projektin kanssa. Romano Missio ry:n tehtävänä on toimia valtakunnallisena palvelujärjestönä Suomen romaniväestön keskuudessa, romanien hyväksi. (Romano Missio 2013b.) Naisten vuoro-projekti puolestaan on Romano Mission koordinoima nelivuotinen romaninaisvankien kuntoutuksen kehittämishanke. (Naisten vuoro 2013a.) Naisten vuoro- hankkeeseen liittyen saimme Romano Missio ry:ltä pyynnön toteuttaa opinnäytetyö romaninaisille suunnatusta tukihenkilötoiminnasta sen kehittämistä varten.

Rajasimme opinnäytetyöaiheemme käsittelemään vankilasta vapautuvia tai sieltä jo vapautuneita romaninaisia ja heidän kulttuurisia erityispiirteitään suhteessa vapaaehtoiseen tukihenkilötoimintaan. Opinnäytetyömme laajempaan kehittämissympäristönä voidaan kuitenkin pitää romanikulttuuria, sillä uskomme opinnäytetyömme tuottavan arvokasta tietoa myös tulevaisuutta varten kehitettäessä tukitoimia erityisesti romaneille. Tietoa keräsimme haastatteleamalla kahdeksaa (n=8) tukihenkilötoiminnan ja/tai romanikulttuurin asiantuntijaa kolmannelta sektorilta.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisin edellytyksin ja toimintamallein vankilasta vapautuville romaninaisille suunnitteilla oleva tukihenkilötoiminta saataisiin toimivaksi ja millaisia haasteita toiminta mahdollisesti pitää sisällään. Tavoitteenamme oli kerätä tietoa tukihenkilötoiminnasta ja sen kehittämisestä, jotta suunnitteilla oleva romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta saataisiin vaikuttavaksi ja houkuttavaksi niin tukihenkilölle kuin tuettavallekin. Lisäksi pyrimme keräämään tietoa mahdollisista kompastuskivistä ja mahdollisuuksista vaikuttaa niihin. Halusimme myös kiinnittää huomiota romanikulttuurin sekä nais erityisyyden merkitykseen tässä kontekstissa.

Teoriaosuuden aloitamme käsittelemällä nais erityisyyttä rikosseuraamus alalla, sillä se on merkittävä osa tutkimuksemme lähtökohtia. Seuraavaksi esittelemme tukihenkilötoimintaan liittyvää teorian tietoa. Käsittelemme tukihenkilötoimintaa myös vapaaehtoisuuden ja itse tukihenkilön näkökulmasta luoden mahdollisimman kattavan käsityksen siitä, mitä vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on. Syventääksemme tukihenkilötoiminnan tarkoitusta, käsittelemme

myös vuorovaikutuksellista tukemista. Lisäksi tuomme esiin kuntoutukseen liittyvää teoreettista tietoa. Kerromme kuntoutuksesta sekä sosiaalisesta kuntoutuksesta ja kuntoutuksen vaikuttavuudesta.

Toteutimme opinnäytetyömme parityönä, sillä uskoimme yhdessä aiheen käsittelemisen tuovan tutkimukseen rikkaampaa sisältöä ja luotettavuutta. Yhteisillä keskusteluilla ja reflektoinnilla oli merkittävä osuus tutkimuksen kulussa. Opinnäytetyöprosessia aloittaessamme pyrimme tutustumaan romanikulttuuriin ja sen erityispiirteisiin osallistamalla koulutuksiin sekä lukemalla lähdeaineistoa. Kummallakaan ei ollut aikaisempaa kokemusta romanitaustaisten kanssa työskentelemisestä, joten koimme aiheen erittäin mielenkiintoiseksi. Motivaatio ja toistemme tuki auttoi jaksamaan opinnäytetyömme työstämisessä kiireenkin keskellä.

2 Yhteiskunnalliset lähtökohdat romaninaisvankityöhön

Toteutimme opinnäytetyömme yhteistyössä Romano Missio ry:n kanssa osana Naisten vuoro -projektia. Tässä luvussa esittelemme yhteistyötahomme sekä projektin, johon opinnäytetyömme on linkittynyt. Luvussa esittelemme myös romanikulttuurin historiaa, sekä naisen asemaa romanikulttuurissa.

2.1 Romano Missio ry

Romano Missio ry:n tehtävänä on toimia kristilliseltä arvopohjalta valtakunnallisena lastensuojelun, sosiaalialan, hengellisen työn sekä koulutusalan palvelujärjestönä romaniväestön keskuudessa. Romano Missio pitää tärkeimpinä toimintamuotoinaan lastensuojelu-, hengellistä-, sosiaali- ja diakoniatyötä, koulutus-, julkaisu- ja tiedotustoimintaa, lapsi- ja nuorisotyötä, romanikulttuurin ja -kielen vaalimista sekä opiskelevien romaninuorten tukemista. Romano Missio ry toimii yhteistyössä evankelis-luterilaisen kirkon, kristillisten yhteisöjen, valtion, kuntien sekä romaniväestön keskuudessa toimivien yhdistysten kanssa. (Romano Missio 2013b.)

Järjestö on toiminut virallisesti vuodesta 1905 lähtien. Oskari Jalkion alkuun panema Mustalaislähetys ry toimi käännekohtana Suomen pääväestön suhtautumisessa romaneja kohtaan aikana, jolloin muita tämän kaltaisia toimijoita ei ollut. Sen kaltaiselle yhdistykselle oli suuri tarve. Tarkoituksena oli pelastaa Suomen mustalaiset ”hengellisestä ja taloudellisesta rappioltilasta” (Tervonen 2012a, 126). Vuonna 1996 Mustalaislähetys vaihtoi nimensä romanikieliseksi - Romano Missioksi - sen perustavoite on edelleen sama, toimia romanien hyväksi. (Hedman 2012, 250-255; Tervonen 2012a, 126.)

Raha-automaattiyhdistys (RAY) on myöntänyt vuosittain Romano Missiolle merkittävää avustusta, joka on mahdollistanut erilaisia sosiaali- ja diakoniatyön projekteja romanien parissa. (Romano Missio 2013b.)

2.2 Naisten vuoro

Romaninainvankien kuntoutuksen kehittämishanke -Naisten vuoro käynnistettiin, sillä Romano Missio ry halusi osaltaan vastata rikosseuraamusalalla nousseeseen haasteeseen, jonka erityisesti romanitaustaisten naisten kasvava määrä vankiloissa oli asettanut. Erityisesti vankilan henkilökunta on kokenut, että heillä ei ole tarpeellisia välineitä romaninaisten kanssa työskentelyyn. Romano Missio käynnisti RAY:n avustamana 1.4.2010 Naisten vuoro -projektin vuoksi 2010-2013. (Naisten vuoro 2013c.)

Naisten vuoro-hankkeen parissa työskentelee koordinaattori sekä palveluohjaaja, joka työskentelee Vanajan vankilassa keskimäärin 3 kertaa viikossa. Hankkeen ohjaus- ja arviointiryhmään osallistuvat seuraavat tahot: Rikosseuraamuslaitos, Ensi- ja turvakotiliitto, Kriminaalihuollontukisäätiö, Helsingin Diakonissalaitos, Kanta-Hämeen Perhetyö ja Romano Missio ry. (Koulutus 2012; Romano Missio 2013a.)

Naisten vuoro-hanke painottuu erityisesti naisvankeihin, sillä romaninaiset, kuten myös muutkin naiset, ovat miehiin nähden huomattavan pieni ryhmä vankiloissa. Vankeinhoito tai edes romaniyhteisö eivät pysty huomioimaan romaninainvankien erityisiä tarpeita. Romaninainvankien määrä on myös prosentuaalisesti suuri suhteessa muihin vankeihin (Naisten Vuoro-projekti 2010-2013). Romaninainvankien ongelmat eivät ole erilaisia, vaan erityisiä, siksi heidän tarpeensa tulee huomioida kulttuurista käsin. (Naisten vuoro 2013c.)

Hankkeen päätavoitteena on selvittää romaninainvankien tarpeet sekä tuottaa toimintamalli, jolla ehkäistään romaninainvankien syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta. Toisena tavoitteena on edistää rikosseuraamusalan henkilöstön romanikulttuurin tuntemusta sekä romaniyhteisön tietämystä rikosseuraamukseen liittyvistä käytännöistä. Kolmantena tavoitteena on yhdyshenkilöverkoston luominen romaninainvangeille, jonka avulla heitä voidaan tukea vapautumisen jälkeen. (Naisten vuoro 2013c.) Opinnäytetyömme keskittyy pääasiallisesti kolmanteen tavoitteeseen. Tavoitteemme on pyrkiä selvittämään, miten romaninainille luodaan toimiva tukihenkilöverkosto, joka osaltaan ehkäisee syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta sekä auttaa integroitumaan yhteiskuntaan. Samalla tavoitteenamme on perehtyä tukihenkilötoiminnan asettamiin vaatimuksiin ja siihen, millaisia asioita tulee ottaa huomioon kohdennettaessa toimintaa romaninainille sekä siihen, millaista toiminnan käytännössä tulisi olla.

Naisten vuoro-projektin myötä on jo luotu toimintamalli palveluohjaajalle yhteistyössä Vanajan vankilan kanssa. Parhaaksi toimintatavaksi valikoitui yksilö- ja ryhmätoimintojen rinnakkaisuus. Ryhmätyömalli pilotoitiin kesällä 2011 Vanajan vankilassa ja se on siellä edelleen toiminnassa. Tammikuussa 2013 aloitettiin Voiva- ohjelman ensimmäinen pilotti suljetulla osastolla. Ryhmätyömalli kulkee nimellä Voiva - voimaannuttava ja identiteettiä vahvistava - ohjelma. (Koulutus 2012; Naisten Vuoro 2013b.)

Romanikulttuuri ja romanien historia on kulkenut mukana punaisena lankana koko opinnäytetyöprosessin ajan. Opinnäytetyömme kannalta onkin oleellista ymmärtää romanikulttuurin taustoja ja sen mukana tulevia erityispiirteitä. Historia on vaikuttanut osakseen siihen, millaiseksi nykypäivän romanikulttuuri on kehittynyt. Tämän vuoksi romanikulttuuria tarkastellaan sen erityispiirteiden osalta niin nykypäivän kuin historiinkin osalta. Samalla on kuitenkin hyvä huomata, että romanikulttuurilliset piirteet saattavat vaihdella alueittain tai jopa romanisuvuittain, eikä näin ollen *2.4 Romanikulttuuri ja -identiteetti* osiossa esitellyt piirteet ole aina yleistettävissä. On huomioitava, että historia- osuuteen olemme pyrkineet kokoamaan vain ne tärkeimmät historian käännekohtat, jotka ovat oleellisia opinnäytetyömme lähtökohtien sisäistämiseksi. Halusimme myös korostaa nais erityisyyttä romanikulttuurissa ja rikosseuraamusalalla. Aivan kappaleen lopussa on esiteltyä joitakin jo olemassa olevia romanitaustaisille suunnattuja tukitoimia.

2.3 Suomen romanien historia

Suomen romanien historian uskotaan alkaneen 1500- luvulla. Suomessa toistaiseksi vanhin merkintä ”tattarista” on vuodelta 1559. Nimeä ”tattari” käytettiin tuolloin nimityksenä kansanjoukosta, joka kiersi maasta toiseen. Tämän jälkeen nimitykset romaneista ovat vaihdelleet. Ruotsin puolelta ensimmäiset merkinnät löytyvät vuodelta 1512. Yleisen käsityksen mukaan romanit tulivat Suomeen juuri pääasiassa Ruotsista, täysin aukotonta todistetta asiasta ei kuitenkaan ole. Tulosuuntia on saattanut olla useita, sen lisäksi uskotaan, että ”tattareita” on voinut olla Suomessa jo ennen ensimmäisiä merkintöjä vuodelta 1559. (Rekola 2012, 18-19.)

Historian alusta lähtien romaneihin suhtautuminen on ollut lähes aina hyvin kielteistä. Jo 1500- ja 1600- luvuilta on merkintöjä tatarilainsäädännöistä, pakkotyöhön asettamisesta sekä romaneiden maasta karkottamisesta jopa teloituksen uhalla. Yleisestä kielteisestä suhtautumisesta huolimatta, on viitteitä myös siitä, että romanien ja pääväestön väliset suhteet muodostuivat tiiviimmiksi 1600- luvun loppupuolella, jolloin romanien kiertäminen rajoittui yhä pienemmille alueille. Tästäkin huolimatta esimerkiksi romanien karkottamista kehottavia säädöksiä annettiin vielä 1740- luvulle saakka. (Rekola 2012, 18-37.)

Irtolaisuuspolitiikan ja ensimmäisten työlaitosten perustamisen aikaan 1700-luvulla myös romanien asemaa ryhdyttiin pohtimaan uudelleen. Esimerkiksi laki vuodelta 1772 tähtäsi maassa olevan romaniväestön nopeaan sulauttamisen valtaväestöön. Ne, jotka eivät sulauttamisyri-tyksiin suostuneet tuomittiin pakkotyöhön. Tuohon aikaan ehdotettiin myös ensimmäisen ker- ran esimerkiksi romanilasten asettamista lastenkoteihin ja tästä vanhempien nuorten läh- tämistä eläteiksi perheisiin, jossa heidät osattaisiin kasvattaa oikein. Irtolaisuussäädösten no- jalla suurin osa romaneista oli tuomittu yleiseen työlaitokseen vuoden 1804 jälkeen. Lisäksi armeijan palvelukseen pakko-ottein siirtäminen toimi rangaistuksena kiertolaisuudesta. (Grönfors 1981, 29-31; Rekola 2012, 36-49.)

1800- luvun loppupuolella romaneista tuli yhteiskunnan kehityksen myötä yhä näkyvämpi osa suomalaista yhteiskuntaa. Elämäntavoiltaan ja kulttuuriltaan poikkeava ryhmä aiheutti ute- liaisuutta ja epäluuloa. Osittain myös romanien harjoittama kiertolaiselämä tuotti konkreetti- sia ongelmia. 1800- luvun loppupuolella niin sanottu ”mustalaiskysymys” nousi esille yhä uu- desta kerta toisensa jälkeen. Kyse oli romanivähemmistön sosiaalisesta, uskonnollisesta ja poliittisesta asemasta. Ehdotukset vaihtelivat romanikulttuurin ja -kielen hävittämisestä aina romanilasten ja -nuorten sulauttamisesta pääväestön kulttuuriin huostaanottojen kautta. (Tervonen 2012a, 84-85.)

Vielä pitkälle 1900- lukua romanien elämää siivittivät köyhyys, maattomuus ja asunnotto- muus, vaikka suomalaisen yhteiskunnan murros toikin useita muutoksia myös romanien elä- mään. (Tervonen 2012a, 97.) Suomen itsenäistyttyä 1917 ja maarajojen sulkeuduttua muodos- tui romaneista Suomen kansallinen vähemmistö. Tuon seurauksena useat romanit jäivät Suo- men rajojen sisäpuolelle supistuneiden kiertoreittien varrelle, jonka seurauksena kilpailu ”apajista” lisääntyi Suomeen jääneiden romanien keskuudessa. (Tervonen 2012a, 136.)

Jo 1800- luvun loppupuolella voimakkaasti esillä ollut ”mustalaiskysymys” jäi taka-alalle Suo- men sisällissodan ja ensimmäisen maailmansodan päätyttyä. Tuona aikana romanien elin- olosuhteissa tapahtui pieniä muutoksia ja sopeutumista suomalaisen yhteiskunnan rakenne- muutoksiin. Erityisesti teollistumisen ja kaupungistumisen myötä romanien elinkeinoinhin tuli muutoksia vaikka kiertäminen, kaupustelu, käsityöt ja hevosten vaihtelu toimivatkin edelleen pääsääntöisinä toimeentulolähteinä. Ajan ja kehityksen jatkuessa oli kuitenkin tarve kehittää uusia toimeentulotapoja. Vuonna 1929 alkanut syvä lama nosti kerjäämisen yhä keskeisem- mäksi osaksi toimeentulon hankintaa. Modernisoitumisen lisäksi vuonna 1937 voimaan tullut uusittu irtolaishuoltolaki ajoi romanit yhä heikompaan asemaan. (Tervonen 2012a, 137-142.)

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä Suomen romanien elintavat ja -ehdot ryh- tyivät muuttumaan nopeammin. Lisääntynyt teollistuminen, maatalouden koneistuminen sekä kauppaverkoston tihentyminen veivät edelleen pohjaa romanien vanhoilta toimeentulokeinoil-

ta. Useat syyt työnsivät romanit pois kiertolaiselämästä. Nyt tilalle oli hankittava pysyviä asu-
tuksia ja uusia elinkeinoja, mutta tie siihen ei ollut helppo. Työ- ja asuntomarkkinoilla oltiin
hyvin ennakkoluuloisia. Ajaututtiin siihen, että suurten kaupunkien lähetyville syntyi slum-
mimaisia kyliä. Lopulta suuri muuttoaalto Ruotsiin vei mukanaan huomattavan osan Suomen
romaneista. (Tervonen 2012b, 166.) Toisen maailmansodan jälkeinen aika oli myös ”musta-
laiskysymyksen” uudelleen tulemisen aikaa. Tiukka poliisikontrolli ja romanilasten huos-
taanotot assimilaation toiveessa olivat arkipäivää. Romanien keskinäinen solidaarisuus oli kui-
tenkin osittainen pelastus vaikeille ajoille vahvistaen romaniyhteisön välisiä siteitä. (Tervonen
2012b, 166-168.)

1970- luvun paikkeilla romanien elämäntapojen muuttuessa ja kiertämisen loputtua, muuttui
myös suhde pääväestöön yhä tasavertaisemmaksi ja suorasukaisemmaksi. Romanit eivät olleet
enää taloudellisesti riippuvaisia valtaväestön antamasta suojasta. Kiertämisen loputtua myös
romanilasten säännöllinen koulunkäynti mahdollistui. Oman paikan löytäminen oli kuitenkin
vaikeaa erityisesti niille romanilapsille ja -nuorille, jotka olivat viettäneet elämänsä lastenko-
deissa. Myös monet muut romaninuoret tippuivat helposti valtaväestön ehdoilla toimivan kou-
lulaitoksen kyydistä. Osittain koulunkäyntivaikeuksien uskottiin myös johtuvan sosiaalisista ja
kulttuurillisista erilaisuuksista. Koululaitoksen tavoitteiden katsottiin olevan eriävät romani-
kulttuurin kanssa. Romanien keskuudessa koulutusjärjestelmän ei koettu arvostavan tai otta-
van huomioon romanikulttuuria, eikä näin ollen romanilapsille tarjottu riittävää tukea ja oh-
jausta kotoa käsin. Romanikulttuurin tunteminen oli myös heikkoa, jonka johdosta valtaväes-
tön keskuudessa ajaututtiin ymmärtämättömyyteen ja kielteisiin asenteisiin. Romaniväestö
suhtautui puolestaan epäileväisesti koululaitokseen ja sen nähtiin jopa uhkaavan romanikult-
tuurin säilymistä. Myöhemmin romanikulttuuria pyrittiin huomioimaan enenevässä määrin.
Koulutuksen puutteen vuoksi työnsaanti vaikeutui koulutuskeskeiseksi muuttuneessa Suomes-
sa. (Friman-Korpela 2012, 221-222; Tervonen 2012b,176; Tervonen 2012b, 192-193.) Vuonna
1970 annettiin kieltävä laki romanien syrjinnästä sekä vuonna 1975 laki romanien asunto-
olojen parantamisesta. Valtio ryhtyi avustamaan kuntia romanien asunto-olojen parantami-
seksi. Suhtautuminen romaneihin oli selvästi muuttumassa. (Tervonen 2012b, 193.)

2.3.1 Lastenkotien kasvatit

Suomen romanien historiaa siivittää vahvasti romanilasten ja -nuorten assimilaatioyrietykset
aina 1700- luvulta lähtien. Käytännössä tämä tarkoitti sijoittamista lastenkoteihin tai myö-
hemmin kasvateiksi suomalaisiin perheisiin. (Rekola 2012, 37.) Grönforsin (2012, 242) mukaan
näistä lastenkotien kasvateista on hyvin vähän tehtyjä tutkimuksia tai selvityksiä, vaikka ky-
seinen ryhmä edustaa edelleen merkittävää osaa Suomen romaniväestöstä.

Historiantutkija Panu Pulman mukaan lastenkodit olivat vielä 1970-luvun Suomessa rasistisen assimilaatiopyrkimyksen työkalu romanikulttuurin sulauttamiseksi. Taustalla on myös ollut romanien huonot asunto-olot sekä sosio-ekonomiset ongelmat. Osassa tapauksia myös romanien kulttuurisidonnaiset asiat ovat vaikuttaneet lastenkotisijoituksiin. Lähes joka toisen romanilapsen on arveltu viettäneen vähintään osan vuotta lastenkodissa historian tiettyinä aikoina. (Grönfors 2012, 242).

Grönforsin (2012, 245) mukaan romaniyhteisössä on ollut vuosikymmeniä syrjintää lastenkoti-taustaisia romaneita kohtaan. Heillä on uskottu olevan ongelmia niin identiteetin kuin yhteiskuntaan integroitumisen kanssa. Grönforsin mukaan (2012, 246-247) vuonna 2009 julkaistusta selvityksestä ”Ai tää lastenkodin lapsi” selviää kuitenkin toisenlainen totuus. Suurin osa lastenkotinuorista on nykypäivänä hyvin kouluttautunutta ja työelämässä hyvin menestynyttä. (Grönfors 2012, 245-247.)

2.4 Romanikulttuuri ja -identiteetti

Hienostuneet ja monimutkaiset käyttäytymisetiketit, toisista romaneista huolehtiminen, iloa vaikeista ja niukoista oloista selviämistä, murhenäytelmät sukujen välisistä riidoista, katkeruus ja epätoivo sekä ympäröivän yhteiskunnan ennakkoluulot ja syrjintä. Näin luonnehti Viljanen (2012, 375) romanikulttuuria artikkelissaan ”Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet”. Romanikulttuurissa kunnioitetaan hyvin erilaisia asioita verrattuna esimerkiksi Suomen valtaväestön kulttuuriin. Romanien arvomaailmankin voidaan sanoa poikkeavan tavallisesta suomalaisesta arvomaailmasta. Tärkeimmät kulttuuritekijät, jotka ovat yhteydessä romanien identiteettiin, ovat elämäntapa, ammatti, pukeutuminen, tapojen noudattaminen ja romanikielen taito. Myös puhtaussäännöt ovat tärkeä osa romanikulttuuria. (Grönfors 1981, 155; Viljanen 2012, 375.)

Romanikulttuurista puhuttaessa törmää alati myös käsitteisiin ”väistämivelvollisuus” ja ”muuttolupa”. Usein käsitteet liitetään vahvasti toisiinsa. Käytäntöjen tavoitteena on ja on ollut ennaltaehkäistä mahdollisten konfliktien syntyminen, joita saattaa ilmetä eri romanisukujen muuttaessa samalle asuinalueelle tai paikkakunnalle. Väistämivelvollisuuden taustalla voi olla eri romanisukujen väliset kiristyneet suhteet tai aikaisemmin tapahtuneet ikävät tapahtumat kuten väkivalta. Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, että väistämivelvollinen romanisuku muuttaa pois tietyltä paikkakunnalta tai asuinalueelta. Tällä tavalla on voitu välttää esimerkiksi pikaistuksissa tehdyt kostot. He kysyvät myös ennalta lupaa muuttaa tietylle paikkakunnalle kyseisen paikkakunnan muilta romaneilta. Lupaa kysytään paikkakunnalla jo asuvilta romaneilta, jotta mahdolliset konfliktit voitaisiin välttää. Näin toimitaan, vaikka suvulla ei olisikaan väistämivelvollisuutta. Muuttoluvan taustalla voi olla myös se, että paikkakunnalla jo asuvat romanit ovat saaneet luotua hyvän luottamussuhteen paikkakunnan valta-

väestöön, eivätkä näin ollen halua huonotapaisia romanisukuja ”pilaamaan” heidän jo hyvää mainettaan alueella. Romanit ovat korostaneet, että muutto- ja väistämismoralityuskäytännöt lukeutuvat heidän niin sanottuihin sisäisiin lakeihin, jotka ovat olleet historiassa välttämättömiä konfliktien ehkäisemiseksi. (Törmä, Huotari & Tuokkola 2012, 27-28: Romanit.fi 2013c.)

Kodin puhtauden ja siistiyden voidaan sanoa olevan kunnia- asia romaneille. Tapa on lähtöisin jo historiasta, jolloin kiertävää elämää viettävien romanien oli pakko kiinnittää huomiota puhtauteen, etteivät taudit ja syöpäläiset tarttuisi vankkureiden mukana paikasta toiseen. Nykypäivänä romanisuvut ja -perheet tulkitsevat ja noudattavat näitä säännöksiä hyvin eri tavoin. (Romanit.fi 2013b.) Viljasen (2012) mukaan romanikulttuurille onkin tyypillistä jakaa esimerkiksi huoneen eri osat ja asiat niin sanotusti puhtaisiin ja likaisiin. Puhtaaksi voidaan luokitella esimerkiksi ne esineet tai asiat, jotka ovat kosketuksissa ihmisruumiin yläosan kanssa. Likaisiksi luokitellaan puolestaan ne esineet ja tilat, jotka ovat välillisesti tai välittömästi kosketuksissa ihmisruumiin alaosan kanssa. Tämän mukaan myös talojen tai asuntojen alakerat ovat niin sanotusti symbolisesti likaisia, eikä siellä sallita toisen romaniperheen asua. Puhtaan esineen voidaan katsoa likaantuneen jos se on ollut kosketuksissa esimerkiksi likaiseksi määritellyn esineen tai tilan kanssa. (Viljanen 2012, 388-389.)

Viljasen (2012) mukaan ihmisruumiin eri alueiden symbolisten merkitysten voidaan katsoa myös heijastuvan romaniyhteisön hierarkisuuteen. Korkeimmalla ovat yhteisön ”puhtaimmat” ja kunnioitetuimmat eli vanhat romanit. Hierarkian alimpana ovat nuoret, hedelmällisessä iässä olevat naiset. Ansaitakseen kunnioittavan ja häveliään käytöksen itseään kohtaan, tulee romanin osata käyttäytyä omalle ikäkategorialleen soveliaalla tavalla. On muistettava, että häveliäisyydellä tarkoitetaan romanikulttuurissa myös niitä käyttäytymissäantöjä, joita noudattamalla kunnioitetaan itseään vanhempia. (Viljanen 2012, 389-392.) Tällaisia tapoja on esimerkiksi säädyllisesti pukeutuminen (Romanit.fi 2013a).

Suullisella tiedonsiirrolla on ollut suuri merkitys romaneille jo historian alkua ajoista lähtien (Viljanen 2012, 375). Vanhojen ihmisten on katsottu hallitsevan tärkeää tietoa menneistä ajoista ja sukupolvista sekä siitä, miten vaikeista ajoista on aikoinaan selvitetty. Koska romanikulttuuri on näihin päiviin saakka perustunut suulliseen tietoon, on vanhojen ihmisten asema ollut merkittävä elämäntaitojen opettajina. (Viljanen 2012, 403.)

Viljanen kirjoittaa (2012), että romanikulttuurin yhdeksi suurimmaksi ja vaikuttavimmaksi muutoksista voidaan lukea romanien perherakenteen hajoaminen. Romanien historian alussa tyypillistä oli niin sanotut ”monen sukupolven perheet”, mutta useiden historiallisten käänteiden vuoksi nykypäivän romaniperhe käsittää useimmiten vain ”kahden sukupolven perheet”. Tällä tarkoitetaan samanlaista perherakennetta kuin valtaväestön jäsenillä tyypillisesti

on. (Viljanen 2012, 380.) Perherakenteiden muuttuessa myös romanien suulliseen traditioon pohjautunut kulttuuri on kokenut kovan kolauksen. Yhä vähenevässä määrin tieto kulkeutuu isovanhemmilta lapsille ja lapsenlapsille. Myös alkuperäisen romanikielen katoamisen uhkaa voitaneen pitää todellisena. Romaneille kieleen on aina liittynyt voimakas romani-identiteetin symboliarvo. Se on haluttu säilyttää vain oman yhteisön ominaisuutena. Sen avulla selvittiin kiperistäkin tilanteista esimerkiksi vainojen aikaan, koska kieli oli muille täysin tuntematon. (Viljanen 2012, 380.)

Lindbergin (2012, 147) mukaan romanit ovat aina pyrkineet sopeuttamaan uskonnolliset käsityksensä sen maan uskonnon mukaisiksi, mikä on liittynyt heidän toimeentuloon sekä kaupankäyntiin kyseisen maan väestön kanssa. Suomen romanien uskonnollinen herääminen tapahtui 1890-luvun loppupuolella. Uskonnollisuuden kautta romanit saivat välineitä käsitellä asioita sekä toivoa tulevaisuudesta. Sen on katsottu nousseen hyvin tärkeään osaan romanien elämässä. (Lindberg 2012, 143; Tervonen 2012a, 132.) Edelleen on nähtävissä romanien aktiivisuus uskonnollisissa piireissä.

Tervonen (2012b, 168) kirjoittaa: *”Tuohon aikaan liittyi myös voimakasta nostalgiaa: vuodet olivat viimeiset, jolloin liikkuva romanielämä oli vielä jossain määrin mahdollista, sen lisäksi romanitavat, -kieli ja vanhempien kunnioitus olivat voimissaan”*. Tervosen (2012, 168) mukaan voidaan ajatella, että nykyinen koko maan kattava ja suhteellisen yhtenäinen suomalainen romanikulttuuri syntyi vasta toisen maailmansodan jälkeen. (Tervonen 2012b, 166-168.) On kuitenkin muistettava, että edelleenkin pelkästään jo romaniväestön keskuudessa on hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä ”mustalaisuus” on. Yhden ainoan, selkeästi määritellyn ja yleisesti hyväksytyyn romani-identiteetin löytäminen on tuskin mahdollista. Kaksoisidentiteetin omaavilla romaneilla raja identiteettien välillä voi sekoittua ja aiheuttaa joskus myös hämmennystä ja vaikeuksia. (Grönfors 2012, 248.)

2.5 Naiserityisyys romanikulttuurissa

Kirjassaan Suomen mustalaiskansaa Grönfors (1981, 169) toteaa, että yleisesti ottaen romaninaisia ajatellaan äiteinä, sisarina ja tyttärinä, mutta ei koskaan vaimoina. Naisen moraalisuus on voimakas tabu romanikulttuurissa ja sitä sääntelee monimutkainen sääntöjen verkko. Tähän liittyvistä asioista ei keskustella, varsinkaan silloin kun paikalla on vanhemman sukupolven jäseniä. Kirjassaan Grönfors (1981, 169) kertoo, että romanityttöjen ”elämän tosiasioiden” oppiminen tapahtuu ikätovereiden välityksellä. Vanhemmalta romaninaiselta ei ole soveliasta kysellä sellaisista asioista. Tämä häveliäisyyden huomioonottaminen on osa vanhempien romanien kunnioittamista. Yhteisön vanhimmilla on erityinen kunnia-asema romaniyhteisössä.

Romaniniaisella romanipukuun pukeutuminen osoittaa siirtymisen lapsuudesta aikuisuuteen. Samalla romanitytön katsotaan olevan valmis seurusteluun (Viljanen 2012, 293). Kun romanityttö kerran on pukeutunut romanipukuun, tulee hänen sen jälkeen kantaa sitä aina. (Grönfors 1981, 169.) Pukuun voidaan lisäksi liittää kolme puvun merkitykseen liittyvää teemaa. Sen tulee korostaa naisen siveellisyyttä ja kunniallisuutta peittämällä jalat, kädet ja ruumiin muodot. Samalla osoitetaan kunnioitusta vanhempia romaneita kohtaan sekä erotetaan pääväestöstä. Puvun käyttäjän odotetaan noudattavan romaninaisia koskevaa, monimutkaista kunniallista ja siveellistä käytöstä vaativaa etikettiä. (Viljanen 2012, 388-394.)

Nuoren romanipariskunnan ensimmäisen lapsen syntyminen on ensimmäinen askel liiton hyväksymiseen. Romaninaisen synnytyksen tulisi tapahtua paikassa, jossa ei tapaa muita romaneja. Sairaala on tähän hyvin soveltuva paikka. Sairaalassa romaninaista ei sovi käydä katsomassa kuin naiset, jotka ovat häntä nuorempia. Synnytyksen jälkeen äidin ei sovi tuoda vastasyntynyttä omien tai miehensä vanhempien nähtäväksi, eikä lasta ole soveliasta näyttää myöskään muille vanhemmille romaneille. Kun lapsi sitten tuodaan perheen nähtäväksi, ei häntä saa yrittää antaa vanhemmille ihmisille. (Grönfors 1981, 55-56.) Nämä tavat liittyvät vahvasti siihen, että romanikulttuuritapojen mukaan juuri synnyttänyt romaninainen on symbolisesti likainen noin kuukauden ajan synnytyksen jälkeen (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013). Raskaus ja lapsen saaminen liitetään vahvasti myös seksuaalisuuteen ja siihen liittyviin asioihin tulee romanikulttuurissa suhtautua häveliäästi, eikä niistä keskusteleminen ole soveliasta esimerkiksi vanhempien romanien läsnä ollessa. Usein raskaana oleva romaninainen pyrkiikin peittämään raskautensa romanivaattein ja huivein. (MOTY - Monikulttuurisuus työyhteisössä - projekti.)

Tiedostettaessa arvojen ja kulttuurien erilaisuus, pystytään romaninaisen ajatuksia ja puheita ymmärtämään syvällisemmin. Vilén ym. (2008, 25) kirjoittavatkin, että ihminen ei aina ole edes tietoinen omaan toimintaansa liittyvistä käsityksistä ja arvoista. Tästä syystä erilaisuudet usein korostuvat, kun kaksi eri kulttuuria kohtaa.

2.6 Tukitoimet romaneille

Tällä hetkellä Suomessa ei ole mitään erityistä kunnallista tai valtiollista erityisjärjestelmää, joka vastaisi vankilasta vapautuvien jälkihuollosta ja tukitoimista. Kotikunnan toimesta vapautuneille tarjotaan samanlaista tukea, kuin muullekin väestölle. Suurin osa vankilasta vapautuneille suunnatuista tukitoimista onkin kolmannen sektorin tarjoamaa toimintaa. (Suomenla 2011.) Tarjolla on myös erityisesti romaneille järjestettyä toimintaa, useat niistäkin ovat kolmannen sektorin toimijoiden tarjoamia. Lähes kaikille näistä toimijoista on yhteistä romanikulttuurin tukeminen, romanien aseman parantaminen ja heidän hyvinvointinsa lisääminen. Esimerkkejä tällaisista toimipaikoista pääkaupunkiseudulla ovat esimerkiksi Romano Missio ry,

jolla on pitkät perinteet romanien etuja ajavana järjestönä. Romano Missio tarjoaa tukea ja neuvoja romaneille muun muassa lastensuojelu-, vanhus-, asumis-, ja sosiaaliturva-asioissa. (Romano Missio 2013b.) Päiväkeskus Kaalo puolestaan on matalan kynnyksen periaatteella toimiva paikka, joka toteuttaa ja kehittää erityisesti romaneille suunnattuja sosiaalipalveluja. Kaalon lähtökohtana on asioiden ymmärtäminen romaniväestön arvomaailmasta käsin. Kaalon palvelut on erityisesti kohdistettu vaikeuksissa oleville tai jo syrjäytyneille romaneille. (Helsingin Diakonissalaitos 2013.)

Romaneille palveluja tarjoavia toimipaikkoja on suhteellisen vähän ja herää myös kysymys, onko paikkojen tavoitettavuus riittävän hyvä. Tällä hetkellä ei ole yhtään pelkästään vankilasta vapautuneille romaninmaisille suunnattua toimipaikkaa.

3 Teoreettinen viitekehys

Naisen erityisaseman huomioonottaminen rikosseuraamusalalla sekä tukihenkilötoiminnan luonteen ymmärtäminen ja määrittäminen ovat keskeisiä asioita opinnäytetyöme kannalta. Tässä luvussa esitellään tutkimuksemme teoreettinen viitekehys. Viitekehys koostuu naiseriityisyydestä rikosseuraamusalalla sekä tukihenkilötoiminnasta ja sen vapaaehtoisuudesta. Vaikka olemmekin eritelleen vapaaehtoisuuden ja tukihenkilötoiminnan kahden otsikon alle, on muistettava, että tukihenkilötoiminnasta puhuttaessa lähtökohtana on vapaaehtoisuus. Tukihenkilötoiminta- osuuden tarkoitus on käsitellä aihetta erityisesti toiminnan näkökulmasta. Vapaaehtoisuuden tuomiin lisäpiirteisiin perehdytään tarkemmin kohdassa *3.2.1 Vapaaehtoisuus osana tukihenkilötoimintaa*. Vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa tarkastellaan myös tukihenkilön näkökulmasta. Tukeminen ja kuntoutus sekä sen eri muodot ovat myös oleellinen osa opinnäytetyöme teoreettista viitekehystä. Luvun lopussa tarkastellaan kuntoutuksen vaikuttavuutta ja sen etenemistä.

3.1 Naiseriityisyys rikosseuraamusalalla

Vaikka keskitymme opinnäytetyössämme vankilasta vapautuviin tai jo vapautuneisiin romaninmaisiiin, on jo naisella itsessään rikosseuraamusalan asiakkaana erityisasema, johon mekin opinnäytetyössämme kiinnitämme huomiota. Naiset ovat pelkästään jo sukupuolensa vuoksi marginaalissa joutuessaan oikeuslaitoksen piiriin, jonka voidaan sanoa olevan kehitetty lähinnä koskemaan miesten tarpeita (Women in Prison 2013). Naiset ovat myös Suomen vankiloissa selkeää vähemmistöä ja heillä on jo pelkästään sukupuoleen liittyviä erityistarpeita. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan naisvankeja oli vuonna 2012 päivittäin keskimäärin 224 kun taas keskivankiluku oli 3 236. (Naisten vuoro 2013c; Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Kehitettäessä vankilasta vapautuvalle romanin naiselle vapautumista tukevaa tukihenkilötoimintaa on hyvä selvittää millaista tukea naiset jo vankilassa ollessaan saavat. Rikosseuraamuslaitoksen Naiset näkyviksi -työryhmän mietinnössä (2008, 4) pohditaan naisvankien sijoitus- ja toimintatarpeita. Tässä mietinnössä tuodaan ilmi, että vankilassa oleville naisille järjestettävää kuntoutusta on vähän ja sitä järjestetään satunnaisesti. Vankiloissa kuitenkin on nimenomaan naisvangeille suunnattuja ohjelmia ja merkittävimmät niistä opinnäytetyömme kannalta ovat VINN- motiovointi ja keskusteluohjelma naisille sekä romanin naisille suunnattu Voiva- ohjelma, jonka tarkoituksena on voimaannuttaa romanin naisvangeja, tarjota vaihtoehtoja arkeen ja pyrkiä näin vaikuttamaan syrjäytymiseen ja uusintarikollisuuteen.

VINN- ohjelman päämääränä on osanottajien tietojen ja taitojen laajentaminen, itsetuntemuksen lisääntyminen sekä sosiaalisten taitojen kehittyminen ja uskon luominen omiin muutostyökyihin. VINN -ohjelman teemat ovat identiteetti ja käsitys omasta itsestä, avoimuus ja viestintä, rikollisuus, muutos ja valinta, talous, päihteet ja riippuvuus, seksuaalisuus ja rakkaus, lapset, suru ja menetys, viha, rajat, väkivalta, verkostot ja suhteet. Ohjelman tavoitteena on, että osallistujat saavat käsityksen omista voimavaroistaan ja oppivat käyttämään niitä muutostyöskentelyssä. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Voiva puolestaan on kehitetty nimenomaan romanin naisvangeille. Vankilan henkilökunnalta saadun palautteen mukaan romanin naisvankit eivät aikaisemmista naisvangeille suunnatuista ohjelmista saaneet todellista hyötyä. Romanivankit kokivat myös itse, etteivät vankilan valtaväestön ohjelmat ja kurssit olleet heitä varten. Yhtenä syynä tähän huonoon menestykseen voi olla, että tiedot joita ohjelmissa tarjotaan, on usein esitetty heille vieraassa muodossa. Romano Missio ry:n Naisten vuoro- Projektissa alettiin näiden asioiden pohjalta työstää romanin naisvangeille omaa kuntouttavaa ohjelmaa, Voivaa. Voivassa romanin naisvankien minäkuva vahvistetaan kulttuuritausta huomioiden ja annetaan valmiuksia hyödyntää muita vankilassa tarjottavia kuntouttavia toimintoja. (Romano Missio 2013c.)

Kun pohdimme vankilasta vapautuvan romanin naisen palvelutarpeita, on hyvä tietää millaisia palvelutarpeita vankilasta vapautuvilla naisilla yleensä on ja minkälainen vapautumisprosessi on sekä, miten vapautuminen vankilan puolesta toteutetaan. Rikosseuraamusviraston Naiset näkyviksi -mietinnössä (2008) kerrotaan, että vankilasta vapautuvat naiset kokevat tarvitsevansa vapautuessaan apua asunnon hankinnassa, työvoimahallinnon palveluissa, eläkeasioissa tai koulutukseen liittyvissä asioissa. Muita asioita joihin vankilasta vapautuvat naiset kokivat tarvitsevansa apua olivat velkatilanteen selvittäminen ja päihdekuntoutus. (Naiset näkyviksi 2008, 4.)

Kun vankilastavapautumisen ajankohta lähestyy, aletaan suunnitelmallisesti edetä vapautumiseen valmistautumista ja yhteiskuntaan sijoittumista kohti. Vapauttamisen

valmistelu voi alkaa hyvinkin pian vankilaan saapumisen jälkeen, sillä lähes puolet naisvangeista on vankilassa alle 3 kuukautta. Pitkäaikaisilla vangeilla vapauttamisen valmistelu voi alkaa jo noin vuotta ennen vapauttamista, mikäli vanki on tarkoitus sijoittaa koevapauteen. (Naiset näkyviksi 2008, 79.)

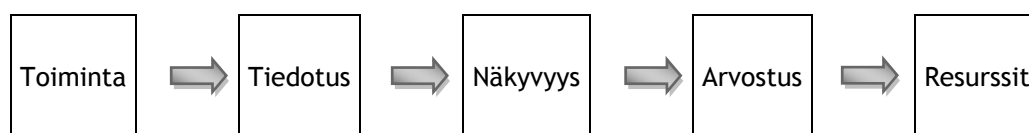
Vapauttamisvaiheessa vähennetään portaittain kontrollia sekä lisätään yhteydenpitomahdollisuuksia siviiliin vähitellen. Vangin vapauttamiseen voi kuulua myös siirto avolaitokseen, ulkopuoliseen kuntoutuslaitokseen ja/tai valvottuun koevapauteen sijoittaminen. Ennen varsinaista vapautumista selvitetään miten rangaistusajan suunnitelma on toteutunut sekä tehdään palvelutarvearvio ja valmistellaan vapauttamista sen pohjalta. Monilla vapautuvista asumisasiat ja suhteet lapsiin sekä lasten asumistilanne vaatii selvittelyä. Vapautumisen koittaessa tulee myös toimeentuloa, työpaikan hankkimista, mahdollista koulutusta tai kuntoutusta siviilissä valmistella. (Naiset näkyviksi 2008, 79.) Jos kaikki tämä saadaan vankilan toimesta kuntoon, on vankilasta vapautuvalle romanin naiselle suunnitteilla olevalle tukihenkilötoiminnalle hyvä pohjatyö tehty ja tästä on hyvä jatkaa vapautumisen tukemista. Monet vankilasta vapautuvat syyllistyvät uusiin rikoksiin ensimmäisen vuoden aikana vapautumisen jälkeen, usein jo ensimmäisen kolmen kuukauden aikana (Community Service Volunteers 2013). Uskomme, että tukihenkilötoiminnalla voidaan myös pyrkiä vaikuttamaan tähän.

3.2 Tukihenkilötoiminta

Syrjänen (2010, 8) kuvaa tukihenkilötoimintaa vapaaehtoistyönä, jota toteutetaan ehkäisevänä työnä tiiviinä yhteistyönä ammattityöntekijöiden kanssa. Ammattityöntekijän tehtävänä on auttaa ammatillisin keinoin, kun taas tukihenkilötoiminta keskittyy tukemiseen tavallisissa arjen askareissa. Ammattityöntekijän toimenkuvaan kuuluu lisäksi tukihenkilöiden rekrytointi, kouluttaminen ja toiminnan tukeminen. Tukihenkilötoiminta on lisäksi tavoitteellista, suunnitelmallista ja vapaaehtoista kaikille osapuolille. (Lehtinen 1994, 51; Syrjänen 2010, 8.) Vapaaehtoisuudesta lisää kohdassa *3.2.1 Vapaaehtoisuus osana tukihenkilötoimintaa*.

Ihanteellisessa tukisuhteessa vapaaehtoinen auttaa tuettavaa jäsentämään tämän senhetkistä elämäntilannetta ja mahdollisesti myös auttaa löytämään uusia näkökulmia elämään. Tukihenkilötoiminnan yhteydessä voidaan puhua dialogista. Onnistuneessa dialogissa syntyy jotain uutta, mahdollisesti uusia merkityksiä tai uusia näkökulmia. Dialogi on avainasemassa yhteisen ymmärryksen syntymiselle. Tukihenkilötoiminnan tulee myös tarjota informatiivista tukea tuettavalle. (Mykkänen-Hänninen 2007, 41-43.) Lisää dialogisuudesta kappaleessa *3.3 Vuorovaikutuksellinen tukeminen*.

Tukihenkilötoiminta voidaan lukea vaativaksi vapaaehtoistoiminnaksi, jossa koulutus ja ohjaus ovat välttämättömiä toiminnan onnistumisen kannalta. Usein vapaaehtoistoiminta joudutaan aloittamaan ilman suurempia resursseja. Varsinaisen toiminnan ja tulosten myötä on mahdollista hankkia lisää resursseja toiminnalle. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 26.) Hakkarainen & Syrjänen (2004, 26) kuvaavatkin vapaaehtoistoiminnan perusresurssien saamista seuraavanlaisella kuviolla:

Aloitettaessa uutta vapaaehtoistoimintaa, on tiedotus tärkeässä roolissa. Samalla saadaan rekrytoitua uusia vapaaehtoisia ja markkinoitua toimintaa. Se, miten toimintaa tulee markkinoida, on pitkälti kiinni toiminnan luonteesta ja kohderyhmästä. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 26-27.)

Kuten aikaisemmin mainittiin, vapaaehtoisten koulutus ja perehdytys ovat tärkeässä osassa vapaaehtoistoimintaa. Usein toimintaa tarjoava järjestö tai seurakunta järjestää myös varsinaisen koulutuksen toimintaan mukaan lähteville. Koulutuksen tarkoituksena on antaa perustietoa vapaaehtoistoiminnasta ja sen periaatteista painottaen asiakkaan kohtaamista ja vuorovaikutuksellista tukemista. Lisäksi koulutuksessa tulee ottaa huomioon vapaaehtoistoiminnan muoto eli tässä tapauksessa tukihenkilötoiminta. On tärkeää käydä läpi tukihenkilön mahdollisesti kohtaamia haasteita ja tehtävään yleisesti liittyviä seikkoja kuten esimerkiksi tietoa vieraista kulttuurista. Lisäksi tukihenkilöiden täydennyskoulutuksesta tulee huolehtia säännöllisesti ennalta sovitun ohjelman mukaisesti. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 27; Mykkänen-Hänninen 2007, 57; Syrjänen 2010, 22.) Suhteessa romanikulttuuriin voidaan koulutusta pitää erityisen tärkeänä sekä vapaaehtoisten tukihenkilöiden, että toimintaa ohjaavan organisaation puolesta. Grönfors (2012, 247) onkin todennut, ettei etninen tausta tai vaatetus saa olla ainoita pätevyyskriteereitä romanien kanssa työskenneltäessä. Hänen mukaansa romanien osalta tulee noudattaa yleisiä periaatteita pätevyteen ja ammattitaitoon liittyen. Mitä vaativampi kohderyhmä, sitä suurempaa huomiota tulisi kiinnittää työntekijöiden pätevyteen.

Vapaaehtoisten tukeminen ja ohjaus voidaan lukea myös yhdeksi perusedellytykseksi toiminnalle. Se ei kuitenkaan saa korvata muiden tärkeiden ja olennaisten resurssien puutetta. Ohjaamisen tulee koostua toiminnanohjauksesta, täydennyskoulutuksesta, tukisuhteen seurannasta, tiedottamisesta sekä tukihenkilön kiittämisestä. Parhaimmassa tapauksessa annettu tuki ja motivointi auttaa vapaaehtoista jaksamaan vaikeissakin tilanteissa. Itselleen sopivien tehtävien, voimavarojen, taitojen, kykyjen ja uskalluksen löytäminen ovat vapaaehtoisen ohjauksen päämääränä. Ihanteellista on näyttää vapaaehtoiselle, mihin suuntaan hän voi mennä ja miten se tulisi toteuttaa ilman suurempia konflikteja luoden jatkuvasti pohjaa uuden op-

pimiselle. Ohjausta voidaan järjestää vertaisryhmätoimintana sekä yksilö- tai ryhmäohjauksena. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 28; Syrjänen 2004, 29; Syrjänen 2010, 22.)

Vaikka vapaaehtoistoiminta on lähtökohtaisesti palkatonta, ei erilaisten kulujen korvaamista vapaaehtoiselle tule unohtaa. Toiminnan perusedellytykseksi voidaan lukea muun muassa kulkukorvausten maksaminen, joita matkustaminen ja puhelut tuottavat. Yleensä näistä korvauksista huolehtii toiminnasta vastaava taho. Hakkarainen & Syrjänen (2004, 28) uskovatkin juuri resurssien saamisen vapaaehtoiselle maksettavien kulujen korvaamiseksi olevan yksi perusedellytys toiminnan laajenemiselle. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 26-28.)

Toiminnan kannalta on oleellista selvittää, millaisia tukihenkilöitä toiminta vaatii ja millaisia henkilöitä toiminnasta vastaava taho haluaa. Vapaaehtoisille on annettava asianmukainen ja realistinen kuva toiminnan luonteesta sekä sen vaatimuksista. Vapaaehtoiset tulisi myös sijoittaa niihin tehtäviin ja tahoihin, jotka vastaavat heidän kykyjään. (Syrjänen 2004, 31-32.) Tukihenkilötoiminta voitaneenkin tiivistää kuuteen toimintaa ohjaavaan arvoon; ihmisten arvostus, vapaaehtoisuus, avoimuus, luottamus sekä ilo ja vastavuoroisuus (Syrjänen 2010, 8).

3.2.1 Vapaaehtoisuus osana tukihenkilötoimintaa

Niemelä-Dufvan (2003) ja Koskiahon (2001) mukaan vapaaehtoistyö on lähtöisin filantropiasta eli hyväntekeväisyydestä. Vapaaehtoistyön juuret ylettyvät syvälle historiaan sekä ihmisen sisimpään. Heidän mukaansa toiminnassa on kyse myös taustalla vaikuttavista arvoista. (ks. Mykkänen-Hänninen 2007, 11.) Arvot, ihmiskuva ja maailmankatsomus ovatkin yleisesti esille nousevia asioita vapaaehtoistoiminnan yhteydessä. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 21.)

Hakkarainen & Syrjänen (2004, 13-14) kuvailevat vapaaehtoistoimintaa palkattomana toimintana, jossa tavallisen ihmisen tiedoin ja taidoin varusteltu henkilö toimii vapaaehtoisesti. Vapaaehtoinen toimii oman jaksamisen ja kiinnostuksen rajoissa. Lisäksi vapaaehtoisuuteen voidaan liittää käsitys siitä, että toimintaa tehdään toisten ihmisten tai yhteisön hyväksi. Lehtinen (1997, 17) määrittelee puolestaan vapaaehtoistoiminnan prosessiksi, jossa ihmiset yhdessä aloittavat elämänlaadun parantamisen ja vaikeuksien voittamisen.

Yksi vapaaehtoisuuden toimintamuodoista on vertaistuki. Se perustuu vapaaehtoisen ja tuettavan yhteiseen kokemuspohjaan. Vertaistukea tarjottaessa, on kiinnitettävä huomiota vapaaehtoisten koulutukseen, valintaan ja ohjaukseen. Erityisen tärkeänä on pidettävä sitä, että vertaistukea tarjoava vapaaehtoistyöntekijä on itse selvinnyt kriisistään, joka yhdistää hänet ja tuettavan. Vertaistukea voidaan toteuttaa niin kahdenkeskeisissä tukisuhteissa kuin ryhmämuotoisissa toiminnoissa. (Mykkänen-Hänninen 2007, 26-27.)

Eskola & Kurki (2001, 10) tiivistävät vapaaehtoisuuden määritelmän osuvasti seuraavaan virkkeeseen: *”Vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkisen ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen. Vapaaehtoistyötä ei tehdä taloudellisena yritystoimintana, palkkatyönä eikä erityisenä harjoitteluna, vaan tehtävään valmennusta saaneen auttajan motiivi pohjautuu ajatukseen, että hän voi olla avuksi ja oppii jotakin tärkeää. Myös tällaiseen toimintaan liittyvät tukitehtävät kuuluvat vapaaehtoistyön piiriin.”*

3.2.2 Tukihenkilö osana vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa

Lukuisat eri motiivit ajavat ihmisiä vapaaehtoistoiminnan pariin. Osa liittyy eri elämäntilanteisiin ja osa menneisyyden kokemuksiin sekä henkilökohtaisiin tarpeisiin, arvoihin, luonteenpiirteisiin ja mieltymyksiin sekä haluun vaikuttaa asioihin. Ilo, elämänlaatu, toivo, hyvinvointi ja muutos ovat taas niitä asioita, joita tukihenkilö vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta useimmiten saa. Vapaaehtoiselle kokemus siitä, että on saanut aikaan muutoksen tuettavan elämässä, toimii rikastavana kokemuksena jo itsessään. Sen myötä tukihenkilö kokee sitoutuneisuutta ja motivoituneisuutta sekä mittaamatonta hyvää oloa. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 21-23; Victim Support 2013.) Usein kuulee puhuttavan halusta auttaa muita ihmisiä. Se pohjautuu yksilön arvomaailmaan ja toimii vahvana motivaationa vapaaehtoistyössä. Vapaaehtoinen on valmis uhraamaan omaa aikaansa sekä resursseja muiden auttamiseksi samalla vahvistaen omaa itsetuntoaan kokiessaan olonsa tarpeelliseksi. Vapaaehtoinen voidaan myös ajaa toiminnan pariin ikään kuin pakon kautta, mutta tuolloin vaarana on, että auttaja ei koe toimintaa merkittäväksi. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 22-23.) Oppimisen halua voidaan pitää Hakkaraisen & Syrjäsen (2004, 23) mukaan myös tärkeänä motivaation lähteenä vapaaehtoistoiminnassa. Tuolloin kuitenkin korostuu koulutuksen ja työnohjauksen merkitys vapaaehtoistoiminnassa. Lisää tukihenkilöiden koulutuksesta ja työnohjauksesta kappaleessa *3.2 Tukihenkilötoiminta*.

Puhuttaessa vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta ja tukihenkilöstä, on huomioitava myös niin sanotun auttajan oma jaksaminen ja hyvinvointi. Vaativa vapaaehtoistyö tukihenkilönä vaatii jatkuvaa tunnetyöskentelyä myös auttajan puolelta, mikä on kuluttavaa sekä psyykkisesti että fyysisesti. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 95; Mykkänen-Hänninen 2007, 53.) Syrjänen (2004, 33-34) esittää artikkelissaan viisi kohtaa, joilla voidaan katsoa olevan merkitystä vapaaehtoisesta jaksamisen kannalta. Ensimmäisenä kohtana hän mainitsee toiminnan kokonaisuuden. Toiminnalla on oltava selkeät rajat ja tavoitteet, sen lisäksi työnjaon on oltava kunnossa. Vapaaehtoisten koulutuksesta ja perehdytyksestä tulee huolehtia asiaan kuuluvalla tavalla, samoin työnohjauksen tulee olla saatavilla. Käytännössä toiminnan edellytysten tulee olla kunnossa. Myös vapaaehtoisesta oman elämäntilanteen tulee olla tasapainossa siten, että hän kykenee sopeutumaan muuttuviin tilanteisiin ja toiminnan vaatimaan liikkuvuuteen.

Vapaaehtoisen omat arvot ja motivaatio on lisäksi tärkeässä asemassa jaksamisen kannalta. Oikeanlaisella motivaation kohdentamisella ja arvojen sopivuudella vapaaehtoistoimintaan, voidaan katsoa olevan suuri merkitys. Suurena poikkeuksena ammattityöhön verrattuna Syrjänen (2004, 34) mainitsee vapaaehtoistyön vastavuoroisuuden. Toiminnan tulee olla vastavuoroista, jolloin myös tekijä eli vapaaehtoinen saa toiminnastaan jotain.

Kohdassa 3.2 *Tukihenkilötoiminta* puhuttiin työnohjauksen ja koulutuksen merkityksestä vapaaehtoisen jaksamisen kannalta. Hakkaraisen (2004, 49) mukaan suureen merkitykseen nousee myös vapaaehtoisten virkistystoiminta, joka voi vaihdella aina retkistä palkitsemiseen. Arvostuksen merkitystä ei tule myöskään unohtaa puhuttaessa vapaaehtoisen jaksamisesta (Mykkänen-Hänninen 2007, 53).

3.3 Vuorovaikutuksellinen tukeminen

Vuorovaikutuksellisella tukemisella voidaan tässä yhteydessä tarkoittaa asiakkaan tukemista kuuntelemalla, myötäelämisellä ja aidolla läsnäololla. Parhaiten tällaiseen kokemukseen pääsee, kun vapaaehtoinen kokee hallitsevansa asiakaskontaktinsa eli kokee voivansa auttaa ja helpottaa tuettavan tilannetta. (Mykkänen-Hänninen 2007, 40.) Tukiessaan vuorovaikutuksellisin keinoin, pyrkii auttaja tukemaan tuettavan ihmisen tietoista puolta ja niitä voimavaroja, joita hänellä on (Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 13).

Vuorovaikutus on nähtävä molemmanpuoleisena vaikuttamissuhteena, johon tilanteen jokainen osapuoli ottaa osaa. Ajatusten ja tunteiden jakaminen sekä niiden peilaaminen yhdessä tekemisen ja olemisen ohessa on jo itsessään vuorovaikutusta. Vuorovaikutus voi koostua sanattomasta ja sanallisesta viestinnästä. Verbaaliseen vuorovaikutukseen lisähaastetta tuo jokaisen ihmisen yksilölliset kokemukset ja kulttuurillinen tausta. Sanallisella merkityksellä on tapana vaihdella sen mukaan, millaisia kokemuksia kullakin yksilöllä on. Erityisesti aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa sanojen merkityksen voidaan katsoa korostuvan. Myös maailmankatsomuksen voidaan nähdä liittyvän voimakkaasti ihmisen tapaan käsitellä ympäröivää maailmaa. Maailmankatsomus pitää sisällään muun muassa ihmiskäsityksen sekä ehkäpä tärkeimpänä seikkana käsityksen moraalista ja arvoista. Arvolla ja moraalilla voidaan ymmärtää kaikki se, mitä ihminen pitää oikeana ja vääränä sekä miten maailmassa toimitaan ja mitä se on. (Vilén ym. 2008, 18-25.)

Dialogilla on suuri merkitys vuorovaikutuksellisen tukemisen kannalta. Sen voidaan katsoa olevan vuoropuhelua, jossa keskitytään kuuntelemaan ja olemaan avoin tuleville asioille. Päämääränä on aidosti kuunnella dialogiin osallistuvia osapuolia. (Vilén ym. 2008, 86-87.)

Asiakaslähtöisyys on erityisesti avainasemassa vuorovaikutuksellisessa tukemisessä. Toiminnan on lähdettävä tuettavan tarpeista ja siitä lähtökohdasta, että kukin tuettava on yksilö ja hänelle on annettava mahdollisuus tuoda vuorovaikutustilanteeseen oma itsensä (Vilén ym. 2008, 22; Vilén ym. 2008, 53.) Tuettavalla tulee säilyä vastuu ja päätösvalta omasta elämästään. Vuorovaikutuksellisen tukemisen tavoitteena on luoda kokemus voimaantumisen, joka syntyy tuettavan omien oivallusten ja kokemusten kautta sekä uuden oppimisesta. Voimaantuminen voidaan nähdä muun muassa tuettavan lisääntyneestä elämänilosta tai helpottaneesta ahdistuksesta. Ihminen kokee elämän vaikeuksien kohtaamisen helpompana ollessaan voimaantunut. Omaan jaksamiseen luottava ihminen pystyy löytämään voimavarojaan uusivia tekijöitä elämästään myös itsenäisesti. (Vilén ym. 2008, 23-26; Vilén ym. 2008, 54.)

3.4 Kuntoutus

Kuntoutus voidaan nähdä suurempana kokonaisuutena opinnäytetyössämme ja jonkinlaisena päämääränä tai tausta-ajatuksena. Tällä tarkoitamme sitä, että vankilasta vapautuville tai sieltä jo vapautuneille romaniniaisille suunnitteilla olevan tukihenkilötoiminnan on tarkoitus toimia osana heille tarjottavaa kuntoutusta. Seuraavassa esittelemme kuntoutuksen nelikentän, jonka tarkoituksena on selventää sitä, mistä kaikesta kuntoutus koostuu. Kuntoutus ei ole ainoastaan käsite, joka voidaan liittää kaikenlaiseen toimintaan.

Käytännönläheinen määrittely jakaa kuntoutuksen sosiaaliseen, lääkinnälliseen, kasvatukselliseen ja ammatilliseen kuntoutukseen. Opinnäytetyömme kannalta sosiaalinen kuntoutus on keskeisin käsite, jota avaamme hieman tarkemmin. Muiden käsitteiden tarkempi kuvaaminen ei ole mielestämme oleellista, sillä vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta ei voi pitää sisällään lääkinnällistä, kasvatuksellista tai ammatillista kuntoutusta. Käytännönläheinen jako luonnehtii näin ollen myös kuntoutuksen työnjakoa, kuntoutustoimenpiteitä sekä lainsäädäntöä. Tämän jaon pohjalta kuntoutus voidaan jakaa eri viranomaisten vastuualueisiin. On hyvä myös muistaa, että käytännönläheinen jako antaa mahdollisuuden lisätä uusia kuntoutuksen osaluokkia ja nimikkeitä, joista yhtenä esimerkkinä annettakoon psykososiaalinen kuntoutus. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 28.)

Toinen perinteinen tapa määritellä kuntoutus on nähdä sosiaalinen kuntoutus niin sanottuna kattokäsitteenä, jonka osatekijöitä muut kuntoutuksen lajit ovat. Edellä mainittu jaottelutapa korostaa kaikkien kuntoutustoimenpiteiden ja kuntoutumisen sosiaalista perusluonnetta. Usein tätä tapaa onkin luonnehdittu ideologiseksi kannanotoksi kuin käsitteelliseksi työvälineeksi. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 28.) Näin ollen, perustamme opinnäytetyömme aikaisemmin mainittuun käytännönläheiseen määrittelyyn.

Ajallisesti kuntoutuksen usein edellytetään olevan pitkäjänteistä toimintaa, kuntoutus- tai kuntoutumisprosessi. Ainoastaan kuntoutumista tarjoava taho ei saisi olla tästä ajallisesta kestosta vastuussa, vaan vastuu jatkuvuudesta on jaettava kuntoutujan ja hänelle näitä palveluita tarjoavan tahon välille. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 31.)

3.4.1 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalinen kuntoutus painottaa ihmisen sosiaalisen ympäristön vuorovaikutuksen ja yhteensopivuuden merkitystä. Kuntoutus usein etsiikin selityksiä yksilön ja ympäristön monimuotoisista suhteista myös silloin, kun kuntoutus näyttää olevan yksilökeskeistä valintakriteeriensä tai vaikuttavien interventioidensa osalta. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 29.)

Seuraavassa on esitelty tarkemmin sosiaalinen kuntoutus Vilkkumaan (2008, 28) esittämän mallin mukaisesti. Vilkkumaa (2008, 28) jakaa kuntoutuksen kolmeen sosiaaliseen tasoon:

1. Sosiaalisen perimän taso
2. Sosiaalisen läsnäolon taso
3. Sosiaalisen toiminnan taso

Ensimmäisen kohdan mukaan yksilön perimä muodostaa merkittävän osan hänen yksilöllisestä kuntoutustarpeestaan. Ihminen syntyy tiettyinä ajankohtana tiettyyn perheeseen ja tämä perhe on puolestaan osa jotakin yhteisöä ja sen mukana tulevaa kulttuuria. Nämä ovat asioita, joihin yksilö ei kykene itse vaikuttamaan, ne voivat olla muistoja tai jopa biologisia seikkoja. Yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä historiaa, voidaan pitää yksilön näkökulmasta hänen perimänään, joka on sekoitus erilaisia sääteleviä ja ennakoivia tekijöitä. Myöhemmässä vaiheessa nämä perimän määräämät lähtökohdat voivat luoda merkityksellisen osan yksilön kuntoutustarvetta. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 30-33.)

Jopa moniin ihmistieteen teorioihin (mm. sosiaalipsykologia, antropologia) merkittävästi vaikuttanut Gregory Bateson (1980) toi esille periaatteen, jonka mukaan ongelma on aina heijastus siitä tilanteesta, jossa se ilmenee. Hänen mukaansa ainoa mahdollisuus saada olennainen muutos aikaan on löytää ne tekijät, jotka ovat ongelmat aiheuttaneet. Ongelmien yläpuolelle tulisi nousta ja tuhota menneisyyden käsitteellinen yhteys tulevaisuuteen. (ks. Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 32.)

Sosiaalisen läsnäolon taso kuvaa omalla tavallaan yksilön käymää vuorovaikutusta. Kuntoutustarpeeseen kuuluneen vähintäänkin pieni sosiaalisen läsnäolon erityispiirre. Tähän tasoon kuuluu sosiaalinen vuorovaikutus. Tämä ”vaikutus” ei kuitenkaan ole läsnäolon ehdoton ehto ja

sisältö. Ihmisen oma identiteetti, ruumiillinen-, henkinen-, sosiaalinen- ja kulttuurinen läsnäolo ovat myös läsnäolon keskeisiä elementtejä. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 33.)

Kuntoutuksessa vertaistuki ja ohjaus ovat sosiaalisen läsnäolon tärkeimmät muodot. Kuntoutuksen tulisi Vilkkumaa (2008, 33) mukaan vastata siitä, ettei kuntoutuja joudu kohtuuttomasti kokemaan oman sosiaalisen läsnäolonsa tukahduttavuutta, jos tällainen on mahdollisesti olemassa. Kuntoutus pitäisi aloittaa sillä hetkellä ja tavalla, joka estää sen, että kuntoutustarpeen ”läsnäolokokemukset” siirtyvät sosiaalisen perimän tasolle eli ihmisen kuvitelmaksi siitä, millainen hän todellisuudessaan on. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 33.)

Sosiaalisen toiminnan taso on Vilkkumaa (2008) kuvauksen mukaan tärkein taso sosiaalisen eritasoista. Hänen mukaansa ihminen kykenee elämään ja menestymään huonolla sosiaalisella perimällä ja sietämättömillä läsnäolokokemuksilla, mutta ilman sosiaalista kanssakäymistä ei pysy hengissä. Tätä perustellaan sillä, että maan päällä on olemassa sellaisia tekoja, joita tekemään tarvitaan useampi kuin yksi ihminen. Vilkkumaa (2008) mukaan kukaan ei onnistu täydellisesti suunnittelemaan elämäänsä siten, etteikö tarvitsisi toisen ihmisen olemassaoloa. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 33-34.)

Sosiaalisen kuntoutuksen suurimmaksi strategiseksi kysymykseksi voidaan nostaa se, pitäisikö kuntoutuksen tavoitteeksi ottaa ”yhdessä tehtävät teot”. Suurta ristiriitaa aiheuttaa kuitenkin sosiaalipolitiikka, joka näyttää olevan hyvin yksilökeskeistä. Jälkimodernille yhteiskunnalle tuntuukin olevan luonteista siirtää yhdessä tehtävät teot yksilölle itselleen. Tähän pohjautuen Vilkkumaa (2008) esittääkin, pitäisikö sosiaalisen kuntoutuksen tähdätä yksinäisyyteen totuttamiseen. (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 35.)

Kuntoutusprosessissa onkin oleellista osaltaan tiedostaa ihmisten erilaiset lähtökohdat, jotka ovat saattaneet vaikuttaa kuntoutustarpeen muodostumiseen. On lisäksi hyvä muistaa, että kuntoutuja sekä kuntouttaja etsivät syitä ja selvityksiä kuntoutustarpeelle (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 31).

3.4.2 Kuntoutuksen vaikuttavuus

Vaikka opinnäytetyömme tarkoituksen ei ole mitata kuntoutuksen vaikuttavuutta, niin haluamme kuitenkin nostaa esille tämänkin puolen. Ymmärtämällä kuntoutuksen päämäärät, voi lukija muodostaa eheämmän kuvan kuntoutuksesta kokonaisuutena. Seuraavassa on tuotu esille yksi esitetty malli kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista.

On ymmärrettävä, ettei kuntoutus ole ainoastaan toimintaa, vaan sillä on yleensä aina päämäärät. Usein rikoksiin syyllistyneen katsotaan kuntoutuneen, jos hän ei tiettyinä ajanjaksona

jää kiinni rikoksista. On kuitenkin huomioitava, että tällainen määritelmä ei ota huomioon piilorikollisuutta ilmitulleen rikollisuuden rinnalla. Laine (1994, 53) esittelee teoksessaan viisi kohtaa, jotka ovat olleet käytössä Suomen päihdehuollon kuntoutusarvioinneissa: (Laine 1994, 53.)

1. ”kuntoutuminen”, ei ainakaan vakavia rikoksia
2. tilanteen osittainen kohentuminen, rikokset harvenevat
3. tilanne ei ainakaan pahennu, positiiviset asiat säilyvät
4. pystytään hidastamaan tilanteen pahenemista
5. tuskien lievittäminen

4 Tutkimusasetelma

Viidennessä luvussa kuvaamme opinnäytetyömme toteutusta aiheen valinnasta kerätyn aineiston analyysiin. Esittelemme myös opinnäytetyömme kohderyhmän eli tutkimusjoukon, jota haastattelimme opinnäytetyötä tehdessämme. Tässä luvussa tuomme lisäksi esiin tutkimuskysymykset ja opinnäytetyön tavoitteet. Luvun päättää opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelu.

4.1 Tutkimusjoukko

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten romaniyhteisön jäseniä sekä alan asiantuntijoita, joilla on tietämystä ja tuntemusta romanikulttuurista sekä tukihenkilötoiminnasta. Haastateltavat löysimme Romano Missio ry:n omista verkostoista sekä itse ottamalla yhteyttä tukihenkilötoimintaa tarjoaviin kolmannen sektorin toimijoihin. Haastateltaviksi valikoitui asiantuntijoita Romano Missio ry:stä, KRITS:in Vertaistuki Rediksestä, Helsinki Missiosta, Diakonissalaitoksen Päiväkeskus Kaalosta, Ehjä ry:stä ja Pelastakaa lapset ry:stä.

Alun perin tarkoituksenamme oli haastatella viittä tukihenkilötoiminnan asiantuntijaa sekä viittä romanikulttuurin asiantuntijaa. Aineiston riittävyys sekä ongelmat haastateltavien aika-
taulumme mukaisessa rekrytoinnissa kuitenkin vähensi haastateltavien kokonaismäärää kahdeksaan. Aineistoa voidaan pitää riittävänä, kun samat asiat alkavat toistua haastatteluissa, eikä uutta tietoa tutkimusongelman kannalta enää synny (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 169).

Kaksi kahdeksasta haastatellusta oli miehiä ja kuusi naisia. Kulttuuritaustoiltaan haastateltavat olivat tasavertaisia. Kahdeksasta haastateltavasta neljä oli romanikulttuurin jäseniä, kun taas neljä kuului valtaväestön edustajiin. Heistä ainoastaan kaksi, yksi mies ja yksi nainen, kertoi työskennelleensä aikaisemmin tukihenkilönä. Kahdeksasta haastateltavasta seitsemän

kertoi työskennelleensä jossain vaiheessa romanitaustaisen henkilön kanssa. Ainoastaan yksi kahdeksasta kertoi, ettei ole koskaan työskennellyt romanien kanssa.

Haastateltavien koulutustaustat olivat jokseenkin toisistaan poikkeavia. Pääsääntönä voidaan kuitenkin todeta, että jokainen haastateltava on opiskellut ainakin jossain muodossa sosiaalialaan liittyviä koulutusaloja. Kahdeksasta haastateltavasta kolme oli opiskellut tai opiskelee lähihoitajaksi. Sosionomin tai diakonin tutkinto oli myös kolmella haastatellulla. Muita mainittuja koulutuksia oli muun muassa romanikielen ja -kulttuurin opettaja, päihdetyönammattitutkinto, sosiaalipsykologi ja taiteen perusopettaja. Haastateltavia valittaessa, emme asettaneet heidän koulutustaustalleen painoarvoa.

4.2 Aiheen valinta

Aloitimme opinnäytetyöprosessimme syyslukukaudella 2012 osallistumalla niin kutsuttuun ”opparistarttiin”, joka järjestetään muutaman kerran vuodessa. Aloitusseminaarin jälkeen saimme opettajaltamme tiedon Romano Missio ry:n Naisten vuoro- hankkeeseen liittyvistä opinnäytetyöaiheista. Lokakuussa 2012 päätimme osallistua Romano Missio ry:n Naisten vuoro- hankkeeseen toteuttamalla opinnäytetyömme yhteistyössä heidän kanssaan.

Kävimme vuonna 2012 syyslukukauden aikana tapaamassa työelämänyhteyshenkilöitämme Romano Missiolta, sekä osallistuimme heidän järjestämään koulutukseen, joka pidettiin Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijöille. Koulutuksessa käsiteltiin romanikulttuuria, romaneja rikosseuraamusalan asiakkaina, sekä kerrottiin Romano Mission Naisten vuoro- hankkeen toiminnasta. Keskusteluissa työelämän yhteyshenkilöiden kanssa nousi esiin tarve alkaa kehittää tukihenkilötoimintaa erityisesti vankilasta vapautuville romaninaisille. Tämän tarpeen pohjalta lähdimme työstämään opinnäytetyötämme ja teimme alustavan ideapaperin aiheesta. Vielä ideapaperissa tarkoituksenamme oli kerätä tietoa tukihenkilötoiminnasta ja sen edellytyksistä mahdollisilta tukihenkilöiltä. Heidän näkökulmastaan olisimme lähteneet suunnittelemaan ja kehittämään tukihenkilötoimintaa tarkoituksenmukaiseksi. Tavoitteenamme oli kehittää tukihenkilötoimintaa nimenomaan tulevan tukihenkilön näkökulmasta, ottaen kuitenkin huomioon vankilasta vapautuvien erityistarpeet ja sen, keitä varten tutkimus toteutetaan.

Ajatuksenamme oli lähteä tammikuussa 2013 Romano Missio ry:n järjestämään koulutukseen Mikkeliin, johon odotettiin osallistuvan tukihenkilötoiminnasta kiinnostuneita ja mahdollisia tukihenkilöitä vankilasta vapautuville romaninaisille. Mikkeliissä tarkoituksenamme oli toteuttaa jo ensimmäiset haastattelut opinnäytetyötämme varten. Tukihenkilökoulutuksen ajankohta Mikkeliissä kuitenkin vaihtui ja suunnitelmamme muuttui. Koulutuksen peruuntumisen vuoksi päätimme opinnäytetyömme aikataulunmukaisen valmistumisen vuoksi lähteä miettimään

kohderyhmäämme uudelleen. Opinnäytetyömme ohjaajan kanssa käydyn yhteisen pohdinnan jälkeen päätimme lähteä keräämään aineistoa alan asiantuntijoilta. Kohderyhmäksi siis valikoituivat romanikulttuurin ja tukihenkilötoiminnan asiantuntijat kolmannelta sektorilta Helsingin alueelta. Rajasimme haastateltavamme heihin, joilla on olemassa olevaa tietoa romanikulttuurista, tukihenkilötoiminnasta tai molemmista.

Valmiin opinnäytetyösuunnitelman esitimme helmikuussa 2013. Seminaarin jälkeen solmimme sopimuksen opinnäytetyöstä Romano Missio ry:n kanssa, sekä haimme tutkimusluvut opinnäytetyötämme varten Romano Missio ry:n toiminnanjohtajalta Tuula Åkerlundilta. Saatamme tutkimuslupa-asiat kuntoon, aloitimme aineiston keruun. Haastattelimme kahdeksaa (n=8) asiantuntijaa, joiden asiantuntijuus koostuu romanikulttuurin tuntemuksesta ja/tai he ovat tukihenkilötoimintaan perehtyneitä alan asiantuntijoita kolmannelta sektorilta. Haastattelut toteutimme kevään ja kesän 2013 aikana.

Aluksi tavoitteenamme oli kerätä aineistoa kymmeneltä (10) haastateltavalta, mutta osoittautui haasteelliseksi saada osallistujia haastatteluihin, varsinkin kesäaikaan. Aikaraja työssämme alkoi painaa päälle ja pidimme kahdeksalta (8) haastateltavalta saamaamme aineistoa riittävänä, joten päätimme, että haastattelut, jotka heinäkuun 2013 loppuun mennessä olimme tehneet, sisälsivät tarpeeksi informaatiota opinnäytetyötämme varten. Kahdeksan (8) haastattelun jälkeen aloitimme aineiston litteroinnin ja analysoinnin sekä teimme kerätyn aineiston perusteella johtopäätökset. Lokakuussa 2013 palautimme seminaariversion työtämme ja esitämme sen arvioivassa seminaarissa marraskuussa 2013. Lopullisen työn palautamme marraskuun loppuun. Valmistuminen tapahtuu joulukuussa 2013.

4.3 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteena on tuottaa uusia toimintamalleja vankilasta vapautuvia romaniainsten tukemiseen yhteistyössä Romano Missio Ry:n kanssa. Opinnäytetyömme toteutettiin osana Romano Missio Ry:n Naisten vuoro- hanketta. Naisten vuoro- hankkeen päätavoitteena on selvittää romaninaisvankien tarpeet sekä tuottaa toimintamalli, jolla ehkäistään syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta. Toisena tavoitteena hankkeella on edistää rikosseuraamusalan henkilöstön romanikulttuurin tuntemusta sekä romaniyhteisön tietämystä rikosseuraamukseen liittyvistä käytänteistä. Kolmantena tavoitteena on tukihenkilöverkoston luominen romaniainsvangeille. Opinnäytetyömme pyrkimyksenä on osaltaan edistää erityisesti Naisten Vuoro- projektin kolmatta tavoitetta - tukihenkilöverkoston luomista. Keräsimme pohjatietoa perustettavan tukihenkilötoiminnan edellytyksistä sekä asioista, joita alan asiantuntijat pitävät tärkeinä oman organisaationsa tukihenkilötoiminnassa ja sen toimivuudessa.

Tarkemmin kuvattuna opinnäytetyömme tavoitteena on luoda romaninaisten tukihenkilötoiminnalle hyvät tiedolliset lähtökohdat ja selvittää tukihenkilötoiminnan edellytyksiä asiantuntijoiden näkökulmasta. Halusimme saada tietoa siitä, mitkä asiat ovat merkittäviä vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa suunniteltaessa ja mihin asioihin tulee erityisesti kiinnittää huomiota, jotta tukihenkilötoiminnasta tulisi toimiva sekä tarkoituksenmukainen.

Koska aikaisempaa täysin vastaavaa romaninaisille suunnattua tukihenkilötoimintaa ei ole, pyrimme selvittämään, millaisia käytännön vaatimuksia on tarpeen asettaa sekä vapaaehtoiselle tukihenkilölle että itse toiminnalle. Pyrimme myös selvittämään, miten vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta saataisiin motivoivaa ja vaikuttavaa kaikille osapuolille. Tavoitteenamme on lisäksi selvittää, millaiset pelisäännöt toiminnalle tulisi luoda ja miten tukihenkilön hyvinvointi saadaan huomioitua toiminnassa. Halusimme myös saada myös tietoa mahdollisista haasteista, joita tukihenkilötoiminta voi tuoda mukanaan.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli myös saada vastaus siihen, millaisia erityispiirteitä tulee ottaa huomioon suunniteltaessa tukihenkilötoimintaa romaninaisten tarpeisiin, eli käytännössä millaista tukihenkilötoiminnan tulisi olla, jotta se olisi toimivaa juuri romaninaisille. On kuitenkin muistettava, ettei aikomuksenamme ollut selvittää opinnäytetyössämme romaninaisten tarpeita heidän omasta näkökulmastaan, vaan romanikulttuurin- ja tukihenkilötoiminnan asiantuntijoiden näkökulmasta.

4.4 Tutkimuskysymykset

1. Millaisella kolmannen sektorin tarjoamalla tukihenkilötoiminnalla on mahdollisuus tukea vankilasta vapautuneita romaninaisia?
2. Millaisia elementtejä vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta pitää sisällään?

4.5 Tutkimusmenetelmän valinta

Opinnäytetyöhömmä valikoitui kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimusmenetelmä, sillä uskomme sen palvelevan tarkoituksiamme paremmin opinnäytetyömme toteuttamisessa. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja mahdollisimman kokonaisvaltainen tiedonhankinta tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 152-155.) Tarkoituksenamme oli saada mahdollisimman kokonaisvaltaista ja syvällistä tietoa romaninaisille suunnatun tukihenkilötoiminnan luonteesta ja edellytyksistä.

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme puolistrukturoidun teemahaastattelun. Teemahaastattelussa haastateltavan annetaan puhua asiasta vapaasti, samalla haastattelija kuitenkin

pitää huolen siitä, että häntä kiinnostavat asiat tulevat käsitellyksi. Teemahaastattelua käytettäessä on haastattelijan vaikutus haastateltavan antamiin vastauksiin minimissään. (Grönfors 2011, 60.) Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa taas teemaan sidottujen kysymysten järjestys ja muotoilu pysyy samana kaikille haastateltaville. Perusajatuksena on, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille. Haastateltava saa itse vastata kysymykseen omin sanoin. (Eskola & Suoranta 2000, 86.) Valitsemamme haastattelutyypin sopi mielestämme hyvin opinnäytetyömme aiheeseen, koska halusimme saada syvää laadullista tietoa, johon olemme itse vaikuttaneet mahdollisimman vähän. Tekemällä valmiit kysymykset jokaisen teeman alle varmistimme, että saamme kaikilta haastateltavilta vastaukset samoihin kysymyksiin, eikä mikään mielestämme oleellinen asia jää vahingossa käsittelemättä. Mielestämme valmiit haastattelukysymykset toivat turvallisuuden tunnetta ja veivät kahden aloittelevan haastattelijan epävarmuutta haastattelutilanteissa. Haastatteluja teimme kahdeksan (8) kappaletta ja kaikki haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina kahden haastattelijan voimin. Haastatteluiden tallentamiseen käytimme nauhuria. Pyrimme itse vaikuttamaan haastattelujen tulokseen mahdollisimman vähän, joten haastattelujen aikana, emme tuoneet omia mielipiteitämme esille tai osallistuneet keskusteluun, esitimme ainoastaan ennalta sovitut kysymykset ja pidimme huolen siitä, että haluamamme aiheet tulevat käsiteltyä.

Teemahaastattelun esikuvana toimii Mertonin, Fiskin ja Kendallin (1956) fokuoitu haastattelu. Fokusoitun haastattelun ominaispiirteet ovat seuraavat. Ensin tiedetään haastateltavien kokeneen tietyn tilanteen. Toiseksi tutkija on selvittänyt tutkittavan ilmiön oletettavasti tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta jo etukäteen. Tämän sisällön tai tilanneanalyysin perusteella tutkija kehittää haastattelurungon. Viimeiseksi haastattelu suunnataan tutkittavien subjektiivisiin kokemuksiin tilanteista, jotka tutkija on ennalta analysoinut. Teemahaastattelu eroaa fokusoidusta haastattelusta siinä, ettei se edellytä tiettyä aikaansaattua yhteistä kokemusta, vaan lähtee oletuksesta, että teemahaastattelun avulla voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia sekä tunteita. Teemahaastattelussa ihmisten tulkinat ja heidän antamat merkitykset asioille ovat tärkeitä ja ne syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niitä tarkentavien alakysymysten varassa. (ks. Hirsjärvi & Hurme 2009, 47-48.)

Haastattelumme teemoina toimivat: tukihenkilötoiminta, vapaaehtoisuus, käytännön toteutus, romanikulttuuri sekä haasteet. Kaikkien teemojen alla oli teemaan liittyen neljästä kahdeksaan (4-8) alakysymystä. Haastattelukysymykset kokonaisuudessaan löytyvät työn lopusta liitteenä (Liite 1).

4.6 Aineiston analyysi

Aineiston analyysiä varten valitsimme laadulliselle aineistolle tyypillisimpiä

analyysimenetelmiä. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda kerättyyn aineistoon selkeyttä ja sen avulla pyritään myös tiivistämään aineistoa kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Analyysilla pyritään luomaan hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. (Eskola & Suoranta 2000, 137.) Haastatteluaineiston analyysi alkaa usein jo haastattelutilanteissa niin, että aineisto analysoidaan samanaikaisesti aineiston keruun, tulkinnan ja raportoinnin kanssa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 136.)

Keräämämme aineiston analyysin aloitimme heti haastattelujen jälkeen ensiksi purkamalla haastattelut litteroiden, eli kirjoittamalla haastattelut sanasta sanaan tekstiksi. Litteroidessa koodasimme kaikki haastateltavat numeroilla (1-8) ja kirjaimella H. Haastatteluja oli yhteensä kahdeksan (8) ja niiden pituudet vaihtelivat 20 minuutin ja yhden tunnin 30 minuutin välillä. Litteroitua aineistoa haastatteluista kertyi noin 70 sivua. Litteroinnin jälkeen haastatteluaineisto on ollut kahteen kertaan esillä: itse haastattelutilanteessa sekä purkamisvaiheessa. Kuitenkin aineistoa on luettava kokonaisuutena ja useaan kertaan. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 143.) Ennen varsinaista aineiston analyysiä luimme litteroidun aineiston vielä kertaalleen kokonaisuutena läpi.

Aineiston analyysitekniikoita on monenlaisia ja työskentelytapoja on paljon erilaisia. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole yhtä oikeaa tai yhtä ehdottomasti muita parempaa analyysitapaa. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 136.) Usein käytännössä eri analyysitavat kietoutuvat toisiinsa, eivätkä ole selvärajaisia. Harvoin pystytään soveltamaan vain yhtä tiettyä analyysimenetelmää. (Eskola & Suoranta 2000, 161.) Aloitimme litteroidun aineiston analysoinnin teemoittelemalla. Ensimmäinen lähestyminen aineistoon kulkee usein tematisoinnin kautta. Aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, näin ollen pystytään vertailemaan teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. (Eskola & Suoranta 1998, 174.) Päätimme tehdä teemoittelun haastattelurungon sekä haastattelukysymystemme avulla. Aluksi otimme käsittelyyn yhden kysymyksen kerrallaan ja keräsimme kaikista haastatteluista jokaisen kysymyksen alle sitä käsittelevät asiat taulukkoon omalle tiedostolleen, tietokoneen kopioi ja liitä-toimintoa apuna käyttäen. Seuraavaksi selvensimme teemoitellun aineistomme. Aineiston selvittämisessä eliminoidaan suuresta aineistosta pois epäolennaiset ja asiaan kuulumattomat osat, kuten toistot ja ei-olennaiset seikat. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 137.)

Seuraavassa vaiheessa tiivistimme ja luokittelimme teemoitellun ja selvennetyn aineistomme. Merkitysten tiivistäminen tarkoittaa sitä, että haastateltavan esiin tuomat merkitykset puetaan lyhyempään sanalliseen muotoon muuttamatta kuitenkaan sitä, mitä haastateltava on sanonut. Merkitysten luokittelu tarkoittaa haastattelujen koodaamista tiettyihin luokkiin. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 137.) Meidän tapauksessamme luokittelu alkoi havaintoluokkien poimimisella jo teemoitellusta aineistosta. Havaintoluokiksi valikoimme aineistosta nousseita

luokkia, jotka olivat tutkimuskysymysten sekä teoreettisen viitekehyksen kannalta oleellisia. Havaintoluokiksi opinnäytetyössämme nousivat: tukihenkilötoiminta ja vapaaehtoisuus, romanikulttuuri, nais erityisyys, tukihenkilötoiminnan käytännön toteutus, tukihenkilön jaksaminen ja hyvinvointi sekä tukihenkilötoiminnan haasteet. Tämän lisäksi luokittelimme aineistoa positiiviseksi, neutraaliksi sekä negatiiviseksi, haasteltavan sille antaman sävyn mukaan. Aineiston sävyjen luokittelun toteutimme värikoodein värjäämällä positiiviset kommentit vihreällä, neutraalit keltaisella ja negatiiviset punaisella. Teemoittelun, selventämisen, tiivistämisen sekä luokittelun jälkeen vielä tyypittelimme aineistomme. Tyypittelyssä aineisto ryhmitellään tyypeiksi etsimällä aineistosta samankaltaisuuksia, selviä ryhmiä samankaltaisia tarinoita. Tyypittelyssä ei tarvitse aina etsiä yleistä, vaan aineistosta voi myös poimia tyypillisestä poikkeavia tapauksia. (Eskola & Suoranta 1998, 181.) Lopuksi tulkitsimme käsittelemämme aineiston ja kirjoitimme tulkintamme tekstiin ennen sitaattia haastatteluista. Jokaisen kappaleen, eli käsitellyn teeman, loppuun kirjoitimme vielä yhteenvedon kappaleessa käsitellyistä sitaateista ja niiden tulkinnoista.

4.7 Eettisyys ja luotettavuus

Tuomi ja Sarajärvi (2003, 129-130) kertovat tutkimuksen uskottavuuden ja tutkijan eettisten ratkaisujen kulkevat käsikädessä. Uskottavuus perustuu siihen, että tutkijat noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä. He lainaavat Suomen Akatemian (1998) määritelmää tieteellisestä käytännöstä: *“Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattamista, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä ja tulosten esittämisessä, muiden tutkijoiden työn ja saavutusten asianmukaista huomioonottamista, omien tulosten esittämistä oikeassa valossa sekä tieteen avoimuuden ja kontrolloitavuuden periaatteen kunnioittamista”*. Tuomi ja Sarajärvi (2003, 130) kertovat esimerkkeinä hyvän tieteellisen käytännön loukkauksista muiden tutkijoiden osuuden vähättelyn, puutteellisen viittaamisen aikaisempiin tutkimustuloksiin, tutkimustulosten tai käytettyjen menetelmien huolimaton ja harhaanjohtava raportointi, tulosten puutteellinen kirjaaminen ja säilyttäminen tai samojen tulosten julkaiseminen uusina.

Pyrimme takaamaan opinnäytetyömme reliabiliteetin erityisesti kuvailemalla hyvin tutkimusprosessin kaikki vaiheet, sen ketä valitsemme haastateltaviksi ja miksi heidät valitsemme. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin tärkeää kirjoittamisen aloittaminen jo kun aineistoa lähdetään keräämään (Hirsjärvi & Hurme 2008, 192) ja näin me myös teimme. Koko opinnäytetyöprosessin ajan mukana oli kaksi tutkijaa. Reliaabeliuden määrittäytapana voisikin olla tässä yhteydessä se, että kaksi tai useampi arvioija päätyy luokituksista yksimielisyyteen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 186). Pyrimme myös ottamaan huomioon ja hyödyntämään mahdollisimman laajasti aiempia opinnäytetyömme aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja

viittaamaan niihin työssämme. Lähdeviittaukset olemme merkinneet Laurea-Ammattikorkeakoulun yleisten opinnäytetyökäytänteiden mukaisesti ja haastateltavien tunnistettavuus on häivytetty. Haastattelunauhoitteet, litteroinnit ja muu tutkimukseen liittyvä materiaali, joka sisältää tunnistetietoja hävitettiin heti opinnäytetyöprosessin valmistuttua. Kaikki haastateltavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen ennen haastattelua. Suostumuslomakkeessa oli selvitetty opinnäytetyön tavoite sekä käytettävät menetelmät. Opinnäytetyön tutkimustulokset johdettiin suoraan haastateltavien antamista vastauksista, eikä niitä muuteltu. Tästä osoituksena ovat mm. haastateltavien suorat lainaukset

Haastattelijoiden kokemattomuuden vuoksi pyrimme valitsemaan mielestämme helpoiten käytettävän haastattelumetodin. Yksilöhaastattelut tuntuvatkin usein aloittelevasta haastattelijasta helpoimmin toteutettavaksi (Hirsjärvi & Hurme 2008, 61). Uskomme tämän lisäävän opinnäytetyömme tutkimustulosten luotettavuutta, koska haastattelijasta aiheutuvat virheet olivat tämän myötä vähäisempiä. Käyttämällä teemahaastattelua menetelmänä saimme eleiden ja ilmeiden kautta helpommin selville, mitä haastateltavat todella tarkoittivat ja pystyimme tarkistamaan heti ymmärrämmekö asian oikein ja ymmärsivätkö haastateltavat asiat, kuten ne olimme tarkoittaneet. Teemahaastattelu antoi myös mahdollisuuden paneutua haastattelunaiheisiin syvällisemmin.

Vaikka olimme jo etukäteen pyrkineet tutustumaan hyvin romanikulttuuriin ja sen erityispiirteisiin, emme voi välttää sitä, että vaikutamme omalta osaltamme haastattelussa saataviin vastauksiin ja aineiston analysointiin ja tulkintaan, sillä tulemme yhteisön ulkopuolelta. Toisaalta uskomme, että tämän vuoksi pystyimme tarkastelemaan aihetta objektiivisemmin, sillä meillä ei ole romaniyhteisön luomaa ajatusmaailmaa taustalla. Pyrimme kiinnittämään erityishuomiota aineiston tulkintaan ja analysointiin, jotta omat mahdolliset ennakkoluulomme eivät heijastuisi opinnäytetyömme tuloksiin. Silti tutkija ja hänen näkemyksensä ja kokemuksensa ovat aina osa tuotettua aineistoa ja nykyisin se onkin täysin tunnustettua.

5 Tutkimustulokset

Tässä osiossa käsittelemme haastatteluista saatuja tuloksia. Haastatteluissa teemoina toimivat tukihenkilötoiminta, vapaaehtoisuus, käytännön toteutus, romanikulttuuri ja haasteet. Aluksi käsittelemme haastateltavien näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta, jonka jälkeen esittelemme haastateltavien mielteitä romanikulttuurista osana tukihenkilötoimintaa. Nais erityisesti tukihenkilötoiminnassa käsitellään omassa osiossaan. Näiden jälkeen tuomme esille käytännön toteutukseen liittyviä mielipiteitä sekä tukihenkilön hyvinvointiin liittyviä seikkoja. Lopuksi esittelemme haastatteluissa esille nousseita mielteitä mahdollisista haasteista.

5.1 Näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta

Tässä luvussa käsittelemme haastateltujen käsityksiä siitä, millaista vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on. Kysymysrungossa erittelimme tukihenkilötoiminnan ja vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan kahdeksi eri kysymykseksi saadaksemme tietoa siitä, kokevatko haastateltavat tukihenkilötoiminnan ja vapaaehtoisuuden erillisinä asioina toisistaan. Tukihenkilötoiminnan vaikuttavuudesta puhuttaessa käsitellään myös sitä, millaisissa konkreettisissa asioissa toiminta voi auttaa vankilasta vapautunutta romaninaista. Luvun on tarkoitus toimia johdantona siihen, miltä kannalta haastateltavamme pohtivat vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattua vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa ja siihen liittyviä piirteitä.

5.1.1 Ajatuksia tukihenkilöstä ja vapaaehtoisuudesta

Kaikkien haasteltavien vastauksissa tukihenkilöstä annetut määritelmät saivat hyvin myönteisen ja jokseenkin intiimin sävyn. Kaikki kahdeksan haastateltavaa kuvaili tukihenkilöä ihmiseksi, joka on tukena tai kulkee tuettavan rinnalla.

”Tukihenkilö on mielestäni rinnallakulkija ja ei välttämättä tukihenkilön tarvitse olla samaa kokemusta elämänilueelta. Se että on aikuisena läsnä ja tavoitettavissa ja on juuri sitä tiettyä ihmistä varten.” H1

”Se on henkilö, joka tavallaan vapaaehtoisesti haluaa olla auttamassa sellasia ihmisiä, jotka tarvitsee tukea” H2

Kahdessa haastattelussa korostui lisäksi tukihenkilön tärkeys olla toiselle ihmiselle ihminen. On tärkeää luoda tuettavalle tunne ihmisyydestä sekä tasavertaisuudesta. Ihmisen nykyisyys tai menneisyys ei saisi vaikuttaa siihen, miten hän näkee itsensä suhteessa muihin ihmisiin tai miten häntä kohdellaan suhteessa muihin. Jokaista yksilöä tulee kohdella ihmisarvoa kunnioittaen.

” -- se on sillä tavalla tukihenkilönä kun ihmisenä olemisen kokemus on kaikille sama --.” H3

”Tukihenkilö lähtökohtaisesti on ihminen, joka on toisille ihmiselle ihminen. Positiivisessa merkityksessä toisille tukena.” H6

Kaksi haastateltavaa toi esille tukihenkilötoiminnan moninaisuuden, tarkoittaen sitä, että toiminta on pitkälti kiinni siitä, mihin yhteyteen se liitetään. Kuitenkin vain toinen heistä ryhtyi pohtimaan asiaa useammalta kannalta. Haastateltu vei tukihenkilön määrittelyn myös mui-

ta pidemmälle ja kuvaili tukihenkilöä nimetyksi ja valmennetuksi tehtävänsä. Lisäksi haastateltu katsoi, että tukihenkilöllä on oltava ennalta määriteltäviä tehtäviä.

”-- tukihenkilöhän voi olla yksityisessä elämässä henkilö, joka on tueksi. Jos sitä nyt ajatellaan terminä ammattislangissa, ni se on jotakin kautta nimetty, jollakin tavalla tehtävään valmennettu. Ehkä se ei ole tämän henkilön omainen tai vaikka se olisikin, niin hänellä on toisella tavalla määriteltäviä tehtäviä. Joskus se voi olla ammatillinen ja joskus taas vapaaehtoinen. Tukihenkilö, silloin ku se on tollasena terminä, ni se voi olla myös henkilö, joka on nimetty tukihenkilöksi, mutta saa tehtävästään palkkaa tai palkkiota.” H8

Haastateltavia pyydettiin vielä erikseen määrittelemään vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta, sillä halusimme saada tietoa siitä, miten vapaaehtoisuus nähdään osana tukihenkilötoimintaa. Kahdeksasta haastateltavasta seitsemän painotti toiminnan vapaaehtoista luonnetta tai sitä, ettei vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta makseta palkkaa. Vapaaehtoisena toimivan tukihenkilö ei ole työsuhteessa, eikä hänellä näin ollen ole työsopimusta kyseiseen tehtävään. Haastateltavista kaksi kuitenkin mainitsi, että vapaaehtoiselle tukihenkilölle voidaan maksaa erilaisia palkkioita. Yleisesti ottaen vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta sai positiivisen merkityksen. Yksi haastateltava pitäytyi vain kuvailemaan vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan sisältöä ja käytännön toimintaa.

”Tukihenkilö on vapaaehtoinen, joka on pidempiaikaisessa suhteessa tuettavaan.” H7

”Vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta on sellasta, joka ei oo työsuhteeseen liittyvää, eikä siihen oo olemassa työsopimusta ja siinä voi olla jotain palkkioita tai kulukorvauksia tai vastaavia, mut lähtökohtaisesti se perustuu siihen vapaaehtoisuuteen, eikä niinkään siihen vastikkeellisuuteen.” H6

Kahdessa haastattelussa nousi esiin vapaaehtoistoiminnan palkattomuus negatiivisemmassa merkityksessä. Kummatkin haastatelluista oli sitä mieltä, että toiminnan tulisi olla asiallisesti palkkioitua tai palkattua. Toinen heistä ei uskonut vapaaehtoisuuden motivoivan tukihenkilöitä erityisesti siinä tilanteessa, jossa tukihenkilöllä on ammatillista osaamista. Vastauksesta korostui tukihenkilötoiminnan vaatima aika.

”Vapaaehtoisessa kalskahtaa se, et siitä ei saa rahaa. -- (tukihenkilötoiminta) ois asiallisesti palkkioitua. Sekä palkkioitua, että pikkuhiljaa siitä sais myös palkkaa.” H3

”Perustuu aika paljon siihen, että tukihenkilö ei saa siitä mitään korvausta ja hänellä pitäisi sitten olla erittäin suuri motivaatio työskennellä ilman korvausta. En tiedä löytyykö tällaisia henkilöitä, jotka sitten haluaa omaa aikaansa ja omaa osaamistansa, jos tukihenkilöllä jotain tällasta taustaa on, että on koulutettu, niin kuinka moni on sitten aktiivisesti lähdössä mukaan tämmöseen toimintaan, jos ei siitä mitään korvausta makseta.” H5

Kun vapaaehtoisuuden merkitys ja tukihenkilön määritelmä yhdistetään, saadaan luotua käsitys siitä, millaiseksi henkilöksi haastateltavat vapaaehtoisen tukihenkilön kokevat. Pääsääntöisesti vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa pidettiin myönteisenä asiana. Ainoastaan kahdessa haastattelussa vapaaehtoisuus ja sitä kautta erityisesti palkattomuus nähtiin negatiivisena piirteenä. Vapaaehtoinen tukihenkilö kulkee tuettavan rinnalla ja tälle tukena elämän erilaisissa tilanteissa. Tukihenkilö kohtaa tuettavan ihmisenä ja antaa tälle kokemuksen tasavertaisuudesta ja ihmisyydestä.

5.1.2 Tukihenkilötoiminnan tarjoama apu

Pyysimme haastateltavia pohtimaan sitä, miten tukihenkilötoiminta auttaa vankilasta vapautunutta sekä sitä, miten toiminta saadaan vaikuttavaksi. Kaikki kahdeksan haastateltua piti tukihenkilön antamaa tukea tärkeänä tekijänä. Avainasemassa on tuettavan tuntemus siitä, että on olemassa joku, joka on odottamassa vapautumisen jälkeen. Ihanteellisessa tilanteessa tukihenkilön tarjoama tuki ja apu vahvistaa myös tuettavan itsetuntoa. Myös tukihenkilön aito kiinnostus ja halu auttaa koettiin haastatteluissa auttamisen kannalta tärkeinä tekijöinä.

”Mä olettasin et juuri tällälaila, että sellaselle yksinäiselle ihmiselle se voi olla erittäin merkityksellinen suhde et tietää, et hei mä voin tohon ihmiseen ottaa yhteyttä kun mua puristaa, mua ahdistaa” H2

”-- reflektion tietynlainen taso, et sulla on joku ihminen, joka on luotettava ja joka on susta kiinnostunu ja joka on sua tukemassa hyviin ja järkeviin ratkaisuihin niin, ettei olis paluuta siihen tilanteeseen, josta on joutunu vankilaan.” H6

Kahdessa eri haastattelussa haastateltu pohti myös tukihenkilötoiminnan tarjoamaa apua romanikulttuurin näkökulmasta. Vankilasta vapautuneella romanitaustaisella henkilölle ei välttämättä ole elämässään luotettavaa tukiverkostoa osittain kulttuurissa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Tukihenkilö voi tuoda suurta apua juuri siihen tilanteeseen.

”Tänäpäivä kun romaninainisvankeja vapautuu, niin se on uusi ilmiö että ei oo sitä verkostoo. Romanikulttuurissa on se verkosto ollu omasta takaa. Nyt tää on uus ilmiö, että jollakin ei oo kukaan odottamassa siellä arjessa. Ja mä koki-sin, että jotenki tää tukihenkilötoiminta ois se puuttuva linkki sieltä ihmisen arjesta--.” H1

”Mulla on sellanen käsitys, et aika usein naiset, jotka vankilaan on joutunu, niin ne on jollain lailla semmosesta tavallisesta romaniyhteisöstä eronnu tai joutunu kauemmaksi. Ja mä nään, että semmoset ihmiset on aika yksinäisiä. Sielt puuttuu semmonen perheen ja suvun tuki.” H2

Haastateltavien antamien vastausten perusteella voidaan myös sanoa, että tukihenkilötoiminta auttaa vankilasta vapautunutta elämänhallinnan kehittämisessä ja ongelmatilanteiden ratkaisemisessa. Elämässä eteenpäin meneminen ja siihen kannustaminen ovat myös haastatteluiden perusteella niitä päämääriä, joihin tukihenkilötoiminta pyrkii.

”-- se vois auttaa ja on auttanu matkanvarrella, et se on ollu olennaista sen ihmisen elämänmuutokseen, koska se pystyy paremmin kulkemaan rinnalla, tiiviimmin kun se ammattilainen pystyy, joka on hyvin sidottu siihen aikaan.” H3

”Monesti vangille on erittäin vaikee päästä takas siviilissä tähän arkielämään. Eli tukihenkilö toimii rinnalla ja kartottaa sitä, mistä vanki mahdollisesti, kun on siviilissä, hyötyy ja tukihenkilö tiedottaa erilaisista oikeuksista, mahdollisuuksista, velvollisuuksista ja pyrkii tuomaan apuvälineitä vangille vapauduttua arkeen, jotta se elämänhallinta mahdollisesti muodostus.” H5

Kaksi haastateltavista nosti esiin myös sen, että vaikka tukihenkilö toimiikin tukena ja kannustajana, ei tukihenkilö voi muuttaa tuettavaa tai antaa tälle valmiita vastauksia siitä, kuinka tulisi toimia. Tukihenkilön tehtävänä on peilata tuettavan ajatuksia ja kannustaa hyvien asioiden ja aikomusten eteenpäin viemisessä. Motivaation toimintaan on lähdettävä tuettavalta itseltään, jolloin parhain mahdollinen apu myös saavutetaan. Tuettavaa voidaan auttaa vain jos tuettava haluaa tulla autetuksi.

”-- se lähtee kuitenkin siit ihmisest itestään, täst vapautuneesta vangista, et mikä se motivaatio on. On vähän huono tukee semmosta ihmistä, joka voi alussa olla sitä mieltä, että mä tarviin tukea ja sitten se jossain kohtaa hyytyy ja se motivaatio ei oo kohallaan--.” H4

”--kukaan muukaan ei pysty toisiamme muuttamaan vaan et lähtökohtaisesti itse pitää tehdä omat johtopäätöksensä ja omat ratkasunsa-- niitten ratkasuiden tukena voi olla ja se voi olla hyvin merkittävää.” H6

” -- tukihenkilö voi tarjota ja tuoda siihen uusia näkökulmia ja tuoda sitä kannustusta, rohkasta yrittämään ja tuoda tukee, et uskaltais tehdä jotain ratkasuja.” H8

Tukihenkilö tarjoaa vankilasta vapautuneelle hänen tarvitsemaansa tukea. Vapautuneella vangilla ei välttämättä ole elämässään positiivista tukiverkostoa, joka auttaa häntä elämän saamisessa oikeaan suuntaan. Tukihenkilön tarkoitus on luoda vapautuvalle vangille tunne siitä, että hänellä on edes yksi ihminen, joka haluaa auttaa ja ajattelee hänen parastaan. Tuettava saa kokemuksen ihmisyydestä ja tasavertaisuudesta. Vaikka tukihenkilö toimiikin tukena, on tuettavan itse tehtävä päätöksensä ja työ onnistumisensa eteen. Tukihenkilön rooli on lähinnä kannustaa, antaa suuntaa ja tukea hyvissä päätöksissä, ei tehdä päätöksiä tuettavan puolesta. Yhdessä tukihenkilön kanssa tuettava voi harjoitella elämänhallinnan kehittämistä ja ongelmien ratkaisua.

5.1.3 Tukihenkilötoiminnan vaikuttavuus

Haastateltavia pyydettiin pohtimaan, miten tukihenkilötoiminta saadaan vaikuttavaksi ja millaista toiminnan tulisi olla. Kysymys oli haasteellinen ja moniulotteinen, sillä haastateltavat antoivat hyvin erilaisia, toisistaan poikkeavia vastauksia. Joitakin yhtäläisyyksiä oli kuitenkin löydettävissä. Haastateltavista kolme uskoi, että toiminta voi olla vaikuttavaa vain jos toimintaan liittyy vahva motivaatio. Kaksi haastateltua puhui tuettavan motivaation tärkeydestä, kun taas yksi haastateltu viittasi pitkälti vapaaehtoisena toimivan tukihenkilön motivaatioon.

”-- on hirveen paljon tästä ihmisestä kiinni myös, tästä vapautuneesta vangista, et kuin paljon se arvostaa sitä et toinen kieltää sua, et hei toi on tyhmä valinta, et älä mee tekemään. Se on niin ihmisistä kiinni.” H1

”--kun puhutaan vapaaehtostukihenkilötoiminnasta, niin sitoutuu sen tasosesti kun voidaan ajatella, että vapaaehtoiminnassa on perusteltu sitoutua. -- jos me aatellaan et se ois vaikuttavaa, niin silloin sen ihmisen (tukihenkilön) on oikeesti oltava motivoitunut ja kiinnostunut.” H6

Kaksi haastateltavista toi esille, ettei pelkästään vapaaehtoisella tukihenkilötoiminnalla voida saada aikaan tuloksia uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Tuettavat ovat usein moniongelmaisia, eikä vapaaehtoisella tukihenkilöllä ole mahdollisuutta vastata tuetta-

van kaikkiin tarpeisiin. Mukaan tarvitaan myös ammatillisia toimijoita ja muita verkostoja, jotta toiminta olisi kokonaisvaltaista ja vastaisi mahdollisesti moniongelmaisen vapautuneen vangin tarpeisiin. Tukihenkilön rooli miellettiin enemmän tuen antajana kuin suurempien ongelmien ratkaisijana.

”Mun mielestä tämmöset asiat ei voi perustua pelkästään tukihenkilötoimintaan, se ei pelitä. Kyllähän ihminen voi tukee ihmistä, mikä vapautuu vankilasta, kel on päihdeongelma --. Siihen uskon, et ne ongelmat on jollain tasolla saman näkösiä naisilla kun miehillä, jos puhutaan ihan arjen elämähallinnasta, päihteet, asunnottomuus ja se syrjäytyneisyys ja niin pois päin. Mut sit ku puhutaan just tästä vanhemmuudesta ja sitten naisilla kumminkin siel on monenlaista muuta semmost ongelmaa ja jos puhutaan lähiväkivallasta ja kaikist tälläsista. Siin täytyy olla verkostot kunnossa--.” H4

”Jos me ajatellaan uusintarikollisuutta tai syrjäytymistä, niin varmaan kannattaa miettiä sitä, että mikä on tämmönen vapaaehtosen tukihenkilön rooli ja mikä on tommosen ammatillisen tukirakenteen rooli. --. Mä uskosin, et vapaaehtosella tukihenkilötoiminnalla on mahdollisuuksia olla tukemassa, mut mä en tiedä, että voidaanko me ajatella että se yksinään välttämättä riittäisi. Siinä on monia ammatillisestikin haastavia rakenteellisia asioita--.” H6

Suurin osa haastateltavista puhui vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan vaikutuksista positiiviseen sävyyn. Yksi haastatelluista mainitsi kuitenkin, että hyvää tarkoittava toiminta voi saada negatiivisen piirteen, jos vapaaehtoisen tukihenkilön harteille siirrettään liian taakka kannettavaksi. Tällä viitattiin juuri tuettavien mahdolliseen moniongelmaisuuteen ja siihen, ettei vapaaehtoisen tukihenkilön tulisi käsitellä niitä asioita täysin yksin ilman muuta ammatillista verkostoa.

”Vapaaehtonen tukihenkilöhän voi olla hyvinkin aktiivinen, mut et auttaako se sitten loppupelissä vankilasta vapautuvaa henkilöä, varsinki jos itse väsy siinä. Se voi jopa kääntyä negation omaisesti, siit voi tulla jopa enemmän haittaa kun hyötyä.” H6

Yksittäisissä haastatteluissa tukihenkilötoiminnan vaikuttavuuden uskottiin pohjautuvan annettavaan tukeen, luotettavuuteen, uskon luomiseen tulevista sekä vertaistukeen. Myös yhteisiä pelisääntöjä ja kulttuurin tuntemusta pidettiin yksittäisissä haastatteluissa tärkeinä tukihenkilötoiminnan vaikuttavuuden kannalta.

”Kyllä siellä mun mielestä tarvitaan niitä vertaistukihenkilöitä, jotka on itse sieltä nousseet ja jotka ovat sitä läheisenä läheltä katsoneet ja näille ihmisille sitten kunnan ammattilaistasoinen koulutus.” H4

”Mä luulen et se pitkälti, jos se perustuu sellaseen intensiiviseen työskenteleeseen, niin siinä tarvittas näitä henkilöitä, jotka tuntee kulttuurin --. Perustuu tavallaan siihen, että saadaan se tietynlainen luottamus tähän vankiin. Ja vankille tiedettäväksi se -- mitkä on tavallaan ne tukihenkilön velvollisuudet ja mitkä on sitten tämän vangin velvollisuudet.” H5

Kaksi haastateltua kahdeksasta painotti, että vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan tulisi tarjota tuettavalle romaniniaiselle tukea mahdollisesti jo vankeusaikana. Toiminnan olisi hyvä olla intensiivistä. Sen tulisi luoda tuettavaan arvon tunnetta, vahvuutta sekä uskoa itseensä luottamuksen, kannustamisen ja rohkaisemisen kautta. Toiminnassa avainasemaan nousee myös dialogisuus tukihenkilön ja tuettavan välillä. Romanikulttuurin tuntemusta voidaan pitää tämän lisäksi tärkeänä tekijänä.

”On jo valmiiks odottamassa sitä vankia kun se vapautuu. Kenties jo tapaavat tän vankeusrangaistuksen aikana.” H1

”-- tukihenkilön tehtävä on aika paljon luoda semmosta vahvuutta siihen itse tuntoon ja tavallaan myöskin se, että, et me yhdessä selvitään tästä et mä haluan seisoo sun rinnalla, olla sun tukena, niin kauan et sä pääset elämässä eteenpäin, et sulla on kaikki mahdollisuudet. Jotenkin valaa siihen ihmiseen sellasta uskoa itseensä, et sul on vielä mahdollisuus lähteä toiseen suuntaan.” H2

”Mä luulen et se pitkälti, jos se perustuu sellaseen intensiiviseen työskenteleeseen, niin siinä tarvittas näitä henkilöitä, jotka tuntee kulttuurin ja jotka ovat valmiita työskentelemään myöskin sitten vankilassa kun on vanki siellä niissä olosuhteissa.” H5

Vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan uskottiin olevan vaikuttavaa, jos siihen liittyy vahvaa motivaatiota sekä tuettavan että tukihenkilön puolelta. Tukihenkilötoiminnan lisäksi tuettaville tulee tarjota ammatillista apua, sillä harvoin vapaaehtoinen tukihenkilö kykenee tarjoamaan moniongelmaisille vapautuneille vangeille kaikkea heidän tarvitsemaansa apua. Liian suuren vastuun antaminen vapaaehtoiselle voi johtaa negatiiviseen lopputulokseen. Haastatteluihin pohjautuen tukihenkilötoiminta luo arvon tunnetta, vahvuutta sekä uskoa itsen luottamuksen, kannustamisen ja rohkaisemisen kautta. Tukihenkilötoiminnan tulisi olla intensii-

vistä ja alkaa mahdollisuuksien mukaan jo vankeusrangaistuksen aikana. Kannustaminen, luottamus ja uskon luominen tulevasta sekä mahdollisuuksien mukaan myös vertaistuki ovat vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan peruspilareita.

5.2 Romanikulttuuri tukihenkilötoiminnassa

Tässä osiossa käsittelemme haastateltujen näkemyksiä siitä, miten romanikulttuuri näyttäytyy vapaaehtoisessa tukihenkilötoiminnassa. Käsittelemme haastateltavien vastauksia kahdessa eri kappaleessa, joista toisessa käydään läpi näkemyksiä romanikulttuurin erityispiirteistä työskenneltäessä romanitaustaisen kanssa. Tämän jälkeen käymme läpi haastateltavien näkemyksiä siitä, miten romanikulttuuri tulisi huomioida tukihenkilötoiminnassa.

5.2.1 Erityispiirteet

Kahdeksasta haastatellusta seitsemän kertoi työskentelevänsä tai työskennelleensä romanitaustaisten henkilöiden kanssa. Kuitenkin kaikki kahdeksan haastateltua koki, että romaneiden kanssa työskentelyyn liittyy erityispiirteitä. Esille tulleet erityispiirteet olivat aina liitettävissä romanikulttuuriin.

”Pitää. Romaneitten erityispiirteitä ja ne nehän ihan liittyy ihan kulttuuriin.”

H1

”Kyllä. Kulttuuriin liittyvät tekijät vaikuttaa siinä, että asiakas pitää sisällään erityispiirteitä.” H5

Yleisimmin mainittu erityispiirre, joka haastateltujen mielestä tulisi tiedostaa työskenneltäessä romanikulttuurin edustajan kanssa, oli keskusteluun liittyvät säännöt. Romanikulttuurissa ollaan tarkkoja siitä, missä tilanteessa ja keiden kanssa voidaan keskustella tietyistä asioista. Muun muassa parisuhteeseen liittyvät asiat ovat sellaisia, joista ei voida keskustella jokaisessa tilanteessa.

”-- on ikään liittyvät erityispiirteet, et vanhempien romanien kans tiedetään, miten keskustellaan, mistä keskustellaan ja nuorempien kaa on omat. -- totta kai on tosi paljon ihan yleisiä asioita, mistä (voi) ihan minkä ikäsen vaan kaa jutella -- lastenkasvatuksestaki aika hyvin pystyy eri ikästen kanssa juttelee, mut parisuhde on vähän semmonen, et sä et voi puhuu ihan nuoren parin kanssa tai sitten vanhemman ihmisen aikana siihen liittyivistä asioista sillälaillla.”

H2

"-- tietyistä asioista ei voi ollenkaan puhua jos on samassa ryhmässä nuorempia ja vanhempia romaneita." H3

Häveliäisyyteen, romanisukujen väliset ristiriidat ja väistämivelvollisuuteen liittyvät erityispiirteet nousivat esille kolmessa eri haastattelussa.

"Mitä nyt on tullu vastaan, ni on tietenki näitä tämmösiä sukujen välisiä ristiriitoja ja niihin liittyviä väistämisasiota--." H8

Tukihenkilötoiminnan kannalta oleellinen asia, joka yhdessä haastattelussa mainittiin, oli romaneiden vaikeus käsittää ajankäyttöön liittyviä asioita. Haastateltavan mukaan romanikulttuurin edustajan on joskus vaikea ymmärtää, ettei toinen osapuoli ole aina tavoitettavissa tai käytettävissä.

"-- ei ymmärrä sellasta käsitettä, että mull ei oo aikaa tai mä en pääse nyt, mä en pysty. Ja niil on erittäin korkea kynnys ottaa vastaan, että ei pysty, ei pääse ja niin pois päin, et tää on mun mielestä se vaikein erityispiirre." H4

Haastateltavat uskoivat yksimielisesti, että romanin kanssa työskentely pitää sisällään kulttuuriin liittyviä erityispiirteitä. Yleisimmin mainittu erityispiirre oli keskusteluun sekä ikään liittyvä erityispiirre. Eri-ikäisten romaneiden kanssa keskusteltaessa on huomioitava se, ettei kaikista asioista puhuminen ole soveliasta. Vanhempien romaneiden läsnä ollessa ei ole esimerkiksi asiallista keskustella parisuhteisiin liittyvistä aiheista. Myös häveliäisyyteen, sukuriitoihin ja väistämivelvollisuuteen liittyvät erityispiirteet tulivat esille kolmessa haastattelussa. Yksi haastateltava mainitsi myös ajankäyttöön liittyvän erityispiirteen. Romanikulttuurin edustajalle voi olla haasteellista ymmärtää, ettei toinen osapuoli ole aina tavoitettavissa.

5.2.2 Romanikulttuurin huomioiminen tukihenkilötoiminnassa

Haastateltavat olivat yksimielisesti sitä mieltä, että romanikulttuuri tulee huomioida tukihenkilötoiminnassa. Lähtökohtana oli, että jokaisen vapaaehtoisena tukihenkilönä työskentelevä tarvitsee tietoa romanikulttuurista. Haastateltavat uskoivat kohtaamisen ja yhdessä olemisen helpommaksi, kun myös tuettavalla on perustietoa romanikulttuurista. On tärkeää ymmärtää, millaisista lähtökohdista ja kulttuurista tuettava tulee. Haastateltavien mielestä tietoa romanikulttuurista tulisi antaa tukihenkilökoulutuksessa, elleivät tukihenkilöt ole itse romanitaustaisia. Asiat, joita toivottiin huomioitavan, liittyivät romanikulttuurin erityispiirteisiin.

"Kyllä tarvitsee (tietoa romanikulttuurista). Hänen on helpompi kohdata tää ihminen kun vähän tietää mistä maailmasta hän tulee. Tietää hänen historiaa.

Tietää menneisyyttä. En nyt puhu henkilöhistoriasta niinkään, vaan sen kulttuurin historiasta, mistä hän ponnistaa. Hän saa sitä kautta työkaluja, kun hän on sisäistänyt ja ymmärtää ja pystyy esimerkiksi lukemaan jotakin romanikulttuuriin liittyvää materiaalia, ni se on aina eduksi.” H1

”Jos tukihenkilö on joku muu kun romani, ni totta kai se tarttee tietoo romanikulttuurista. Tukihenkilön pitää pystyy tietämään minkälaisen ihmisen kanssa se on tekemisissä, tai minkälaisen kulttuurin kanssa se on tekemisissä.” H4

Yhdessä haastattelussa haastateltava oli erityisen vahvasti sitä mieltä, että kulttuurin tuntemus on tärkeää. Hänen mukaansa liian vähäinen tieto voi johtaa jopa epäonnistumiseen.

”-- jos ei tiedä jotain ni voi mennä ihan metsään. Tieto ei oo ikinä pahasta.” H3

Viisi haastateltavaa kahdeksasta mainitsi myös sen, että romanitaustaiselle tuettavalle annetaan itse mahdollisuus määrittää se, missä määrin romanikulttuuri on tarpeen huomioida tukihenkilötoiminnassa. Käytännössä tuettava kertoo kulttuuristaan samalla vahvistaen omaa subjektiivisuuttaan. Voi olla yksilöllistä, missä määrin romani haluaa kulttuurinsa tuotavan mukaan arkipäiväiseen kanssakäymiseen tukihenkilötoiminnassa.

”Täs on mun mielest vähän sama asia, että joskus voi olla hyvä et sä et tiedä paljoa, sä annat sen toisen opettaa sulle. Sä vahvistat hänen subjektiviteettiä sillä. Jos sä valmiiks tiedät kaiken, niin hänellä on aika vähän annettavaa. -- on aika tärkeet et ihmisten subjektiviteettia vahvistetaan ja täähän on valtava mahdollisuus, et antaa toisen kertoa, mitä tarkoittaa olla romani ja mitä romanikulttuuri tarkoittaa ja niin edelleen. Sä voit olla se, joka oppii ja kuuntelee. Se on se toinen puoli ja sit tietysti ehkä enemmän ammatillisesti ajateltuna ehkä voi joskus olla hyvä, et tietysti vähän myös tietää.” H6

”Kyl mun mielestä jotaki perustietoo on hyvä olla ja sitten toisaalta, niin ei mitään valtavan sellasta et pitäis nyt kaikesta tietää, koska mun mielestä on melkein parempi, et kun tää tukihenkilö tulee siihen tilanteeseen, ettei käy niin, että hän on tämän kulttuurin asiantuntija ja hän kertoo suunnilleen sille tuettavalle, kun hän on nyt just valmennukses oppinu, et teil on tälleen, et voitkohan sä oikeestaan tolleen toimia kun teijän kulttuuris on tälleen.” H8

Yksi haastateltava toivoi, että toiminnassa olisi mukana koordinaattori, joka tuntisi romanikulttuurin hyvin. Haastateltava uskoi, että koordinaattoria pystyttäisiin hyödyntämään roma-

nikulttuurin syvällisemmässä tulkitsemisessa ja tukihenkilön tukemisessa. Tukihenkilöllä tulisi olla edes yksi henkilö, jolta kysyä neuvoa romanikulttuuriin liittyvissä ongelmissa.

”-- ois hyvä jos siin ois joku koordinaattori, niin hänellä olis riittävät valmiudet sellaseen tulkitsemiseen, sen tukihenkilön tulkitsemiseen, tukemiseen mikäli hän ei itse ole romanikulttuurista, et se on varmaan toinen, että se tuki, jos pitää sit ehkä tulkata vähän juttuja, niin se on ehkä toinen sitten.” H6

Kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että romanikulttuurin tuntemus on tärkeää toimittaessa tukihenkilönä vankilasta vapautuneelle romaninaiselle. Haastateltavat uskoivat vuorovaikutuksen olevan helpompaa, mikäli myös tuettavalla on tietoa romanikulttuurista. On tärkeää ymmärtää, millaisista lähtökohdista ja kulttuurista tuettava tulee. Haastateltavien mielestä tietoa romanikulttuurista tulisi antaa tukihenkilökoulutuksessa, elleivät tukihenkilöt ole romanitaustaisia. Yhden haastateltavan mielestä liian vähäinen tieto romanikulttuurista voi johtaa jopa tukihenkilötoiminnan epäonnistumiseen. Vaikka tietoa romanikulttuurista edellytettiin, haluttiin tuettaville antaa mahdollisuus itse kertoa, missä määrin romanikulttuuri tulee huomioida heidän kanssaan työskennellessä.

5.3 Nais erityisyys tukihenkilötoiminnassa

Kysyttäessä haastateltavilta nais erityisyydestä ja sen huomioimisesta tukihenkilötoiminnassa, kuusi haastateltavaa kahdeksasta koki selvästi, että nais erityisyys tulee ottaa huomioon tukihenkilötoiminnassa. Se, miten se tulisi huomioida, vaihteli haastateltavasta riippuen. Jokainen kuitenkin korosti naiseuteen liittyvien arvojen ja asioiden huomioimista, vaikka toivatkin esille erilaisia asioita.

Kolme haastateltavaa pohtii nais erityisyyttä romanikulttuurin näkökulmasta. Haastateltavat pitivät romaninaisen roolia perheessä suurena. Yksi haastateltavista mainitsi, että naisella on perheessä suuri vaikutusmahdollisuus ja nainen luo perheen tunneilmaston. Yksi haastateltavista nosti esiin romanikulttuurin sisällä olevat vahvat kulttuuriset odotukset siitä millainen on hyvä nainen.

”Romaninaisen rooli on jossain mielessä tietenk in samanlainen kuin pääväestönkin naisen, mutta kyllä siinä on toisenlaista painetta. -- yleensäkin naisen rooli perheessäkin on, et se luo hyvin pitkälle tunneilmaston. Esimerkiks romaninaisella on perheen keskellä aika suuri vaikutusmahdollisuus. Ja sitten romanit on tunneihmisiä niin mun mielestä jotenkin vahvistaa sitä.” H2

”Romanikulttuurissa se on vielä jotenki eritavalla, et siellä on naisille se oma paikka. --. Siin on niin paljon kulttuurisia odotuksia, mitkä liittyy tähän et, millanen on hyvä nainen. Kyl se oikeestaan on sellanen teema, et se täytyy ottaa huomioon siinä.” H8

Kolmessa haastattelussa nousi vahvasti esille äitiys ja sen merkitys. Haastateltavat, jotka puhuivat äitiydestä, kokivat sen olevan asia, joka tulee huomioida romaninaisille suunnatussa tukihenkilötoiminnassa. Yksi haastateltavista kuvaili äitiyden olevan yksi merkittävimmistä tekijöistä, joka saa naisen tekemään yhteiskunnan kannalta hyviä valintoja. Kaksi muuta nosti esiin äitiyteen ja rikollisuuteen liittyen vankeuden tai päihteiden vuoksi huostaan otetut lapset ja niiden merkityksen naiselle.

”Se vanhemmuus ja jos on lapsia ja jos ne on huostaan otettuja, niin nää on kuitenkin semmosii isoja kysymyksiä, et jos siel on huostaan otettuja ja niin pois päin.” H4

”-- mikä on äitiyden merkitys, et sehän on yks semmonen asia, mitä ei voi ohittaa. --. -- merkittävimpää yksittäisiä tekijöitä, jotka laittaa naisia, nuoria-kin naisia, tekemään yhteiskunnan näkökulmasta hyviä valintoja, liittyy useimmiten äitiyteen. Jos on se äitiyden kokemus, niin silloin se näkökulma usein muuttuu -- jotka on romaninaisia ja on vankilassa, niin siel todennäköisesti on, ainakin osalla, huostaanottoja taustalla, lapset on sijoitettu muualle ja niin edelleen, niin kannattas mieltä, et jos on oikeesti halua päästä siitä tilanteesta elämäs eteenpäin, niin mä uskosin et se esimerkiks jos se on vaan mahdollista ja lapsen edun mukasta, niin viritellä sitä. Mä en nyt tarkota perheen yhdistämistä, vaan mä tarkotan sitä kontaktia niihin lapsiin, joka saattaa olla et se on ollu kateissa.” H6

Kaksi haastateltavaa nosti esiin myös naisten huonon ja erityisen ongelmallisen aseman rikollisessa kulttuurissa. Toinen haastateltavista mainitsi, että naisilla on ongelmallinen asema erityisesti miesvaltaisessa rikollisessa elämänpiirissä. Naisia pyritään pitämään eri siteillä voimakkaasti kiinni rikollisessa kulttuurissa. Hän uskoo myös rikollista elämää viettäneillä naisilla olevan erityisen suuret taakat samanlaista elämää viettäneisiin miehiin verrattuna. Toinen haastateltavista mainitsi, että naisia on suhteellisesti vähemmän huonossa asemassa ja mukana rikollispiireissä, mutta hän pitää kuitenkin naisten asemaa rikollisessa kulttuurissa erityisen lohduttomana.

”Tukihenkilöt tarvii koulutusta nimenomaan siitä kaikesta, mitä se sisältää, että minkälaista on olla nainen rikollisessa elämänpiirissä. Miten voimakkaasti

*niitä naisia pidetään siellä kiinni ja minkälaisilla eri siteillä niitä pidetään--.
Kun naisilla on se toiseuden ongelma, että niillä on niin moninkertaiset taakat
verrattuna vielä miehiin. Ja sitten ku sä oot romaninainen, ni sä oot vielä
enemmän siellä toiseudessa. Siellä on niin tiukkoja siteitä, mitkä pitää siellä
rikollisessa kulttuurissa kiinni.” H3*

*”-- vaikka naisia suhteellisesti on vähemmän, jotka on jotenkin huonossa ase-
massa ja tämmösissä rikollispiireissä tai vastaavissa, niin kylhän heitäkin siellä
on ja vaikka monien miesten tarinat on surullisia, ollaan syrjäydytty tai syrjäy-
tetty tai miten se halutaankin sitten sanoa, niin kyl se vielä lohduttomampaa
jotenki on niitten naisten kohdalla, ketkä on siinä maailmassa mukana.” H6*

Kysyimme erikseen neljältä haastateltavalta, tulisiko romaninaisen tukihenkilönä toimivan olla samaa sukupuolta tuettavan kanssa. Haastateltavat olivat yksimielisesti sitä mieltä, että romaninaisen tukihenkilönä toimivan tulee olla myös itsekin nainen. Kaksi heistä kuitenkin pohti tilanteita, jossa miespuolinen tukihenkilö voisi olla hyödyksi ja hyväksyttävä valinta. Heistä toinen katsoi, että romaninaisen miespuolinen lähisukulainen voisi tilanteen salliessa toimia tukihenkilönä. Toisen haastateltavan mielestä miehen tuoma tietynlainen auktoriteetti voisi olla hyödyksi. Tämän lisäksi viides haastateltava toivoi, että tuettavan omaa toivetta kunnioitetaan, jos hän haluaa itselleen samaa sukupuolta olevan tukihenkilön.

*”Kyllä mä ehkä kannatan sitä, että nainen olis siinä. Tietyissä tilanteissa ih-
miskohtaisesti voi olla näinkin, että joku nainen hyötyy enemmän kun on mies.
Eli siinä varmaan tulee tietyt auktoriteetit, joillakin ihmisille, ajattelen, et
pelaa paremmin kun on se miehen auktoriteetti.” H5*

Yksi haastateltavista uskoi, että naiseuteen liittyy paljon samanlaisia asioita ja ongelmia kuin miehisyyteenkin. Sukupuolesta riippumattomina ongelmina hän mainitsi elämänhallinnan, päihteiden käytön, asunnottomuuden ja syrjäytymisen. Hän nosti esille myös mielestään erityisesti naiseuteen liittyviä asioita kuten lähisuhdeväkivallan, vanhemmuuden ja huostaan otetut lapset. On muistettava, että romaninaisen tuen tarpeet eivät aina liity pelkästään naiseuteen.

*”Uskon, et ne ongelmat on jollain tasolla saman näköisiä naisilla kun miehillä,
esimerkiks jos puhutaan ihan arjen elämänhallinnasta, päihteet, asunnotto-
muus ja se syrjäytyneisyys ja niin pois päin. Sit ku puhutaan just tästä vanhem-
muudesta ja sitten naisilla kumminkin siel on monenlaista muuta ongelmaa ja
jos puhutaan lähiväkivallasta.” H4*

Yksi haastateltavista nosti esiin nais erityisyyden yhteydessä tuettavana olevan ryhmän haastavuuden. Hän pitää vankilasta vapautuvia romaninaisia haastavana ryhmänä, sillä he ovat marginaalissa monestakin eri syystä. He kuuluvat vähemmistökansaansa, sen lisäksi he ovat vankilasta vapautuneita, joka asettaa heidät entistä marginaalisempaan asemaan. Lisäksi haastateltu uskoo, että romaninaiset ovat oman kulttuurinsa sisällä huonommassa asemassa, koska ovat naisia romanikulttuurissa. Haastateltava pohtii myös, minkälaisena vankilasta vapautunut romaninainen itse näkee mahdollisuutensa vapauduttuaan vankilasta.

Kuusi haastateltavaa kahdeksasta koki selvästi, että nais erityisyys tulee huomioida tukihenkilötoiminnassa. Se, miten se tulisi huomioida, vaihteli haastateltavasta riippuen. Jokainen kuitenkin korosti naiseuteen liittyvien arvojen ja asioiden huomioimista, vaikka toivatkin esille erilaisia asioita. Kolmen haastateltavan mielestä äitiys on yksi tärkeimmistä asioista, joka tulee huomioida naisille suunnatussa tukihenkilötoiminnassa. Lisäksi romaninaisen asemaa romaniperheessä pidettiin kolmen haastateltavan mielestä merkityksellisenä. Kahdessa haastattelussa nostettiin esiin myös naisen haasteellinen asema rikollisessa elämäntavassa. Viiden haastateltavan mielestä naisromanin tukihenkilön sukupuoleen tulee kiinnittää huomiota. Naiseuteen uskottiin myös liittyvän paljon samanlaisia asioita kuin miehenäkin olemiseen, joten myös romaninaista tulisi lähestyä asiakaslähtöisesti ilman liian suuria ennako-oletuksia.

5.4 Käytännön toteutus

Tässä osiossa esittelemme haastateltavien näkemyksiä tukihenkilötoiminnan käytännön toteutukseen liittyen. Ensin käydään läpi tukihenkilöiden rekrytointiin liittyviä näkemyksiä ja sen jälkeen tutustutaan niihin vaatimuksiin, joita voidaan asettaa vapaaehtoiselle tukihenkilölle. Lisäksi esittelemme haastateltavien näkemyksiä tukisuhteen aloittamisesta sekä tukisuhteen käytettävistä ajasta. Haastateltavat pohtivat myös, tarvitaanko tukihenkilötoiminnalle erillisiä toimitiloja sekä sitä, millaista tukihenkilötoiminnan tulisi olla käytännössä. Lopuksi käymme läpi myös toimintaa koordinoivaan organisaatioon liittyviä näkemyksiä.

5.4.1 Tukihenkilöiden rekrytointi

Haastateltavat antoivat hyvin monipuolisia vastauksia siihen, mistä tukihenkilöitä saataisiin rekrytoitua. Vastauksissa oli havaittavissa myös joitakin yhtäläisyyksiä. Kolme kahdeksasta oli sitä mieltä, että erilaisia romanitapahtumia sekä romanijärjestöjä tulisi hyödyntää tukihenkilöiden rekrytoinnissa. Yksi haastateltava uskoi tuettavien kautta olevan mahdollista löytää potentiaalisia tukihenkilöitä. Kolmessa haastattelussa nousi esille myös niin sanotun ”puskaradion” merkitys tiedonkulussa. Asioiden tiedottaminen suoraan kasvotusten sekä muiden romanien kautta, on kolmen haastateltavan mielestä yksi mahdollisuus rekrytoinnille. Myös valmiiden verkostojen hyödyntämistä pidettiin vaihtoehtona.

”Ihan joka paikasta missä on romaaneita. Eri tilaisuuksista. Isot tilaisuudet on hyviä, siel on romaneita paljon paikalla. --. Romanikulttuurissa tällä puskardiolla on paras toimivuus. Sillä, että puhutaan (kasvotusten), saadaan paljon enemmän aikaseks kun sillä, että annetaan joku paperi. Se on ehdotonta, että kohdataan ja puhutaan ihmiselle, et hei nyt mullon tällästä tarjota, et kiinnostaisko.” H1

”Romanitapahtumia, missä tästä vois puhua ja sitten aika monilla paikkakunnilla on nykyään tämmösiä alueellisia romanityöryhmiä, mihin kuuluu viranomaisia ja romaniaktivisteja.” H2

Haastateltavista kolme uskoi median voimaan. Tukihenkilötoiminnan tunnetuksi tekemisen ja brändin rakentamisen sekä toiminnan markkinoinnin avulla tukihenkilöiden rekrytointi voisi mahdollistua. Samassa yhteydessä oppilaitoksista rekrytointi nosti kaksi toisistaan täysin eriävää mielipidettä. Yksi haastateltavista uskoi, että alan oppilaitokset voisivat toimia hyvänä rekrytointiväylänä. Täysin eriävässä mielipiteessä toinen haastateltava katsoi, etteivät oppilaitokset ole oikea paikka rekrytoida tukihenkilöitä tässä kontekstissa. Hän perusteli kantaansa sillä, että mahdollisuus saada opintopisteitä, ei ole tarpeeksi riittävä peruste ryhtyä tukihenkilöksi. On vaarana, että toimintaan lähdetään liian pienin perustein ja unohdetaan täysin se, mitä varten toiminta järjestetään.

”Lehti-ilmotuksilla voi, mutta sieltä saattaa kans tulla ketä tahansa. Ehkä alan lehdissä ja alan oppilaitoksissa, netissä omat nettisivut, sieltä voi rekrytoida.” H3

”Mä aattelen, et sillä toiminnalla tai projektilla tai mikä tahansa, niin olla hyvin nopeesti jotkut Facebook-sivut tai jotkut semmoset, et heti kannattas mennä sähköseen mediaan. Sit se, että ois tosi tärkeitä, jos sais jotain näkyvyyttä muutenki jossain mediassa, on se sitten lehti tai radio, televisio ja varmaan radio ois yks tosi hyvä siinä, et vois kertoa tämmösestä asiasta ylipäättään ja näitten tukihenkilöitten tarpeesta ja niin edelleen. Kun tää on näinki haasteellinen, niin mä en esimerkiksi lähtis mistään sosiaalialan oppilaitoksista nyt ensimmäiseks rekrytoimaan niitä -- tää on niin haasteellinen teema, että missään tapauksessa sillä ajatuksella, että mä tästä jotain opintopisteitä saan. -- opintopisteiden takii ei voi tulla, et nää on kuitenkin ihmissuhteita” H8

Yksi haastateltavista uskoi suoraan rekrytointiin järjestettävistä tukihenkilökoulutuksista. Hän oli kuitenkin epäileväinen sen suhteen, lähtisivätkö jo koulutetut henkilöt vapaaehtoistoimintaan täysin palkatta.

*”-- on tällöinen koulutus, joka juuri päättyy ja valmistuu tukihenkilöitä. Kaikki tukihenkilöt ovat romanitaustaisia ja varmasti innokkaasti lähtisivät täl-
laselle kenttätöille. -- kyllä he haluaisivat siitä leipätyön.” H5*

Kahdessa haastattelussa nousi esille tukihenkilötoiminnan ympärillä pyörivä kova kilpailu, joka tuo haastetta rekrytointiin. Yhä useampi taho etsii vapaaehtoisia tukihenkilöitä ja mukaan on myös uusia toimijoita.

”Se on kauheen vaikeeta ja sitä kaikki yrittää kilvan.” H3

”Vankilasta vapautuvat romaninaiset ei oo maailman helpoin ryhmä etsiä tukihenkilöitä. -- organisaatio, joka tänä päivänä etsii tukihenkilöitä, taistelee sellasia markkinoilla, joissa on tuhat seurakuntaa ja toiset tuhat järjestöä ja sen lisäksi valitettavasti vielä kunnat ovat ryhtyneet harjoittamaan sitä toimintaa, joka on perinteisesti ollut kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden luonteva osa-alue.” H6

Haastateltavien mielestä erilaisia romanitapahtumia sekä romanijärjestöjä tulisi hyödyntää tukihenkilöiden rekrytoinnissa. Haastatteluissa nousi esille myös niin sanotun ”puskaradion” merkitys romanikulttuurissa. Asioiden tiedottaminen suoraan kasvotusten sekä muiden romanien välityksellä, on kolmen haastateltavan mielestä toimiva vaihtoehto tässä kontekstissa. Myös valmiiden verkostojen sekä median hyödyntämistä pidettiin hyvinä vaihtoehtoina. Tukihenkilötoiminnan tunnetuksi tekemistä ja brändin rakentamista sekä toiminnan markkinointia pidettiin kolmessa haastattelussa tärkeinä lähtökohtina tukihenkilöiden rekrytoinnissa. Oppilaitoksista rekrytointi aiheutti sen sijaan kaksi toisistaan eriävää mielipidettä kahden haastateltavan keskuudessa. Toinen uskoi oppilaitoksista rekrytointiin, kun toinen oli täysin sitä vastaan. Lisäksi kovan ja lisääntyneen kilpailun nähtiin vaikeuttavan vapaaehtoisten tukihenkilöiden rekrytointia.

5.4.2 Mitä vapaaehtoiselta tukihenkilöltä voidaan vaatia?

Kysimme haastateltavilta, mitä vapaaehtoiseksi ryhtyvältä voidaan vaatia koulutuksen, taustan ja muun sellaisen osalta tässä kontekstissa. Kuusi kahdeksasta haastateltavasta piti tärkeimpinä taustavaatimuksina tukihenkilön persoonaan ja elämänhallintaan liittyviä asioita, kuten aitoa halua auttaa, tasapainoa omassa elämässä sekä tavallisuutta.

”Mä en näkis, sillä taustalla ei oo hirveesti merkitystä, vaan sillä ihmisyydellä. Ja se, että on halu auttaa toista.” H1

”-- haetaan tavallisia ihmisiä, ei ammattilaisia, ei mitään taikureita, mut et se tavallisuus on täs nyt sit se arvo. -- tietty psyykkinen tasapaino pitää olla et sä voit toimii toisen tukihenkilönä. -- suhde päihtheisiin ni pitää olla jotenki hallinnassa..” H6

”-- on tavallisin tiedoin ja taidoin varustettu tavallinen arjen osaaja, ymmärtäjä niin se riittää. -- oman elämän pitää olla kunnossa eli sun täytyy miettii sitä, että sä et saa lähtee vapaaehtoistoimintaan jos sul on väärät motiivit.” H7

Koulutuksen osalta kuusi haastateltavaa oli selkeästi sitä mieltä, että vapaaehtoiseksi ryhtyvältä tukihenkilöltä ei voida vaatia pohjakoulutusta, mutta kolme heistä oli kuitenkin sitä mieltä, että aikaisempi koulutus esimerkiksi sosiaalialalta olisi hyödyksi. Yksi haastateltavista pohti myös aikaisemman koulutuksen mahdollista ongelmallisuutta.

”Ihanteellisintahan olis, et hänellä olis itellä jonkinlaista koulutustaustaa, vaikka sosiaalityöhön, se ois musta ihanteellista. Se ei kuitenkaan oo kynnyskysymys, et mun mielestä oikee asenne on kaikkein tärkein.” H2

”-- olis toisaalta hienoa, että ihmisillä olis joku ammatillinen tausta -- toisaalta se on mun mielestä vähän semmonen ongelmallinen asia. -- kun sä oot vapaaehtosena vapaa-ajalla, ni sun ei sen ammattiroolin takaa kannata sitä tehtävää lähestyä. --jos sä oot vapaaehtonen tukihenkilö ja sun koulutus on sosiaalityöntekijä, ni sillä ei tavallaan oo merkitystä, koska sun pitäs siinä vapaaehtosen roolissa siitä itsestäsi lähtien, et sä et voi antaa ammatillisia neuvoja vapaaehtosena tukihenkilönä, vaikka sul ois mikä koulutus.” H8

Kaksi haastateltavista nosti esiin tukihenkilön omataustaisuuden. He pitivät omataustaista tukihenkilöä hyvänä vaihtoehtona, mutta vain jos tällä on tarpeeksi pitkä aika omista vankilatai päihdekokemuksista ja hän on täysin käsitellyt kokemuksensa.

”-- jos se on esimerkiksi omataustainen, niin sillä pitää pystyä vaatimaan, että sillä on tietty aika niistä omista kokemuksista -- että se on menny ihan selkeesti eteenpäin ja se on reflektoinu sen oman juttunsa, ettei se ole siellä hoi-

tamassa itseään. -- täytyy olla tarpeeks tasapainonen, mitenkä se sitten määritelläänkään.” H3

Yksi kahdeksasta haastateltavasta oli sitä mieltä, ettei vapaaehtoiselta voida vaatia mitään.

”Ei mitään voi vaatii.” H5

Tukihenkilön persoonaan ja elämänhallintaan liittyviä asioita, kuten aitoa halua auttaa, tasapainoa omassa elämässä sekä tavallisuutta, pidettiin yleisesti tärkeinä tekijöinä tukihenkilöksi valittaessa. Tukihenkilöksi lähtevän odotetaan olevan aivan tavallinen ihminen, jolla on tasapainoinen elämä. Kuusi haastateltavaa oli uskoi, ettei vapaaehtoiseksi ryhtyvältä tukihenkilöltä ei voida vaatia pohjakoulutusta. Kolme heistä oli kuitenkin sitä mieltä, että aikaisempi koulutus olisi hyödyksi. Ainoastaan yksi haastateltavista pohti myös aikaisemman koulutuksen mahdollista ongelmallisuutta. Kahden haastateltavan mielestä tukihenkilön omataustaisuus olisi hienoa, mutta tuolloin täytyy varmistua, että tukihenkilö on valmis ryhtymään vapaaehtoistyöhön. Vain yksi haastateltava oli sitä mieltä, ettei vapaaehtoiseksi ryhtyvältä voida vaatia mitään.

5.4.3 Tukisuhteen aloittaminen

Pyysimme haastateltavia pohtimaan, tulisiko tukihenkilön ja tuettavan romaninaisen tuntea toisensa entuudestaan. Yksikään haastateltavista ei ollut sitä mieltä, että tukihenkilön ja tuettavan olisi tunnettava toisensa entuudestaan. Heistä kolme oli ehdottomasti kielteisellä kannalla. Kaksi muuta haastateltavaa uskoi puolestaan, ettei entuudestaan tunteminen olisi täysin pahaksikaan, vaikka eivät sitä edellyttäneetkään. Luottamuksen syntymisen uskottiin olevan helpompaa, jos tuettava tuntee tukihenkilönsä. Kaksi haastateltavaa kahdeksasta oli sitä mieltä, että tilanne tulisi arvioida jokaisen kohdalla erikseen. He eivät halunneet täysin tyrmätä ajatusta siitä, että tukihenkilö ja tuettava tuntevat toisensa aikaisemmista yhteyksistä. Tärkeänä siinäkin tilanteessa pidettiin toiminnan säilymistä ammatillisena ja sen selvittämistä, mistä yhteydestä tuettava ja tukihenkilö toisensa tuntee.

”Ei tarvitse tuntea. Sehän perustuu siihen elämään, se on aika mahdotontakin tuntea kaikkia ihmisiä, et ei sil oo. Totta kai se on eduksi, että sä tiedät. Meillä romaneillahan, etenkin jos me tiedetään mistä suvusta on ja etenkin miltä paikkakunnalta on, ni me vähän tiedetään minkä tyyppisiä ne ihmiset on. Se on aina eduksi, mut se ei oo ehdoton edellytys.” H1

”Ei missään nimessä. Mun mielestä sen pitäisi olla just semmosta työkentelyä, jossa ammatillisuus korostuu.” H5

Kuusi haastateltavaa kahdeksasta uskoi, että tukihenkilön ja tuettavan ensitapaaminen tulisi toteuttaa jo vankeusaikana. Vankilaa pidettiin hyvänä ympäristönä tapaamisille. Yksi haastateltavista kuvasi vankilaa neutraalina ja rauhallisena ympäristönä tukihenkilön ja tuettavan tutustumista varten. Toinen taas piti vankilaa hyvänä tutustumisympäristönä, koska vangin tilanne on todennäköisesti kohtalaisen hyvällä mallilla ja päihteiden käyttö on katkolla, jolloin ihminen on useimmiten vastaanottavaisempi.

”Mielummin jo siellä vankeusaikana. Sillon on kuitenkin tilanne aika hyvin balanssissa, että ei oo pää päihteinen, eikä oo rikolliskuviot siellä vetämässä aktiivisesti heti mukaan.” H3

”Mun mielestä sitä kannattaa jo mennä tapaamaan sinne vankilaan, tätä tuettavaa, ja mä luulen et sille tuettavallekin se on hyvä alku, että se semmosessa rauhallisessa ilmapiirissä tutustuu. Ja mielummin useemman kerran kun yhen kerran ennen vapautumista.” H4

Yksi haastateltava oli sitä mieltä, että ensitapaaminen tulee toteuttaa vasta sen jälkeen, kun toiminnan koordinaattori on tutustunut sekä tukihenkilöön että tuettavaan. Hän kuitenkin myös korosti tapaamisen ajoittamista mahdollisimman varhaiseen vaiheeseen. Yksi haastateltava oli sitä mieltä, että tapaaminen tulisi toteuttaa toimintaa järjestävän organisaation tiloissa siten, että ensimmäisessä tapaamisessa on läsnä tuettava, tukihenkilö sekä toiminnan koordinaattori.

”-- toimintaa koordinoivien ihmisten kannattas tavata se tuettava, et ois joku käsitys siitä, että millanen tukihenkilö hänelle vois sopia. Aika pian sen jälkeen, mä aattelin, et jos koordinoijat tuntis jo sen tukihenkilön jotenki ja jokaisen tuettavan, et sen hakijan jollain lailla, ni sit vois mätsää niitä et oikei nää yhdistetään. Tietenki heti niiden jälkeen.” H8

Kaksi haastateltavaa piti yhteistyötä vankilan henkilökunnan kanssa tärkeänä. Tukisuhdetta luotaessa olisi tärkeää, että myös vankilan henkilöstö olisi tietoinen mahdollisuudesta saada tukihenkilö vapautuvalle vangille. Vankilat pystyisivät tuomaan esiin tukihenkilöiden tarpeen ja tukihenkilötoimintaa tarjoava taho tietäisi varautua hyvissä ajoin sopivan tukihenkilön etsimiseen.

”Yhteistyö ois rakennettu niin, että vankila tietäis valmiiksi, että mihin päin ollaan yhteydessä ja tukihenkilöt olis valmiina kun tällänen yhteydenotto tulee, niin he olis käytettävissä.” H5

Yhdessä haastattelussa haastateltava mainitsi, että tukisuhteen luominen ennen vapautumista on oleellista, sillä tukisuhteen on oltava olemassa ennen ensimmäistä mahdollista retkahdusta. Hän uskoi ensimmäisen mahdollisen retkahtamisen tapahtuvan heti vankilasta vapautumisen jälkeen.

”-- jos tukihenkilösuhde on syntynyt jo silloin kun se on vankilassa se asiakas, niin se pienenee se mahdollisuus, kun se kaikkein pahin retkahtamisen mahdollisuus takaisin sinne entiseen elämään on se vapautumispäivä. Seuraavaksi kriittisin kohta on kaksi viikkoa siitä vapautumisesta. Jos se tukihenkilö on jo olemassa siinä kriittisessä kohdassa, niin ehkä on mahdollista, että jotkut kiinnittyvät--.”

H3

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että tukihenkilön ja tuettavan ei tarvitse tuntea toisiaan entuudestaan. Kolme oli ehdottoman kielteisellä kannalla, kun taas kaksi haastateltua kahdeksasta korosti tilannekohtaisuutta siinäkin asiassa. Lisäksi kaksi muuta haastateltua uskoi, että entuudestaan tunteminen voi myös tarjota positiivisiakin puolia. Tärkeää on säilyttää toiminnan ammatillisuus. Lähtökohtaisesti haastateltavat katsoivat, että tukihenkilön ja tuettavan ensitapaamisen tulee tapahtua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mielellään jo vankeusaikana. Kahdessa haastattelussa haastateltavat korostivat myös vankilan henkilökunnan osallisuutta. Heidän mukaansa yhteistyö vankilan ja tukihenkilötoimintaa järjestävän organisaation kanssa on tärkeää.

5.4.4 Tukisuhteeseen käytettävä aika

Haastateltavien kesken ilmeni hyvinkin suuria näkemuseroja siinä, kuinka paljon vapaaehtoisien tukihenkilön tulisi tai olisi hyvä käyttää aikaa tukisuhteeseen. Yksi kahdeksasta haastateltavasta uskoi tukihenkilön voivan käyttää tukihenkilötoimintaan niinkin suuren tuntimäärän kuin 8 tuntia viikossa. Kaksi haastateltavaa uskoi, että tukihenkilö voisi käyttää tunnin tai kaksi viikossa. Kolme haastateltavista piti kerran viikkoon tapaamista liian tiheänä tapaamisena. Heidän mielestään pääsääntöisesti noin joka toinen viikko tapahtuvat tapaamiset on sopiva tapaamistahti.

”Ne on aina vähän tapauskohtaisia, mutta kyllä voi aloittaa sillä, että tunti-kaksi viikossa.” H1

”-- mun mielestä maksimissaan ois 8 tuntia viikossa, se on se mun arviointi.”

H4

”-- toivotaan, että tapailut ovat säännöllisiä eli se tarkoittaa vähintään kaks kertaa kuukaudessa. Me ei suositella viikottaisii tapaamisia -- se on liian tiivis tahti ja jos alun perin tukihenkilö lähtee siihen, et tapailee viikottain -- niin saattaa totuttaa hänet liian tiiviiseen tahtiin ja saattaa tulla se hetki, jolloin se vapaaehtosen oma elämäntilanne muuttuu ja sit ei pystykkään niin tiheisiin tapaamisiin--.” H7

Viisi haastatelluista pohti myös mahdollisuutta porrastaa tapaamisten tiheys. Tukisuhteen alkuvaiheessa tapaamiskerrat olisivat tiheämpiä ja loppua kohden niitä voitaisiin harventaa. Erityisesti kun tuettavana on vankilasta vapautuvat, olisi tärkeää, että suurin tuki ajoittuisi vapautumisen hetkeen ja vapautumisen jälkeiseen ajankohtaan. Kun vapautumisesta on kulu-
nut tarpeeksi aikaa, voisi tapaamistiheyttä harventaa ja vakiinnuttaa se.

”Kun on tämösestä kriisitilanteesta kysymys niin ku tässä nytten on, nää on vankilasta vapautuvia, niin heijän tarve voi olla paljon tiheempiki-- joku semmonen tutustumisjakso, jossa tapaamisia on vähän enemmän ja sitten ne harvenis --.” H8

Yksi haastateltavista mainitsi, että vapaaehtoistyössä toimivat romanit ovat valmiita käyttämään yllättävän paljon aikaa toimintaan. Erityisesti aikaa ollaan valmiita käyttämään siinä tilanteessa, kun vapaaehtoistoiminta on mielekästä ja vapaaehtoinen saa siitä itselleen jotain positiivista.

”-- mä nyt mietin lähinnä sellasia romaneita, jotka tiedän, et on vaikka seurakunnan kuvioissa vapaaehtoistoinnassa jollain lailla, niin kyllä ne yllättävän paljon antaa siihen aikaa. Jotenki ihminen on sellanen, et vaikka on kiire, niin sellanen asia, minkä se kokee mielekkäänä, joka antaa sille itelle jotakin, niin kyl sitä aikaa löytyy siihen.” H2

Seitsemän kahdeksasta haastateltavasta oli sitä mieltä, että tukisuhteen pituus on hyvin yksilöllinen. Yksi heistä korosti lähtökohtaisesti mahdollisimman pitkän tukisuhteen luomista. Tukisuhteen pituuteen uskottiin vaikuttavan tuettavan elämäntilanne sekä tuettavan ja tukihenkilön välinen suhde ja kuinka tarpeelliseksi kumpikin osapuoli tukisuhteen kokee. Neljä haastateltavista antoi vastauksissaan suurpiirteisen arvion tukisuhteen pituudesta vaikka lähes jokainen heistä olikin sitä mieltä, että tukisuhteen pituus tulee arvioida tapauskohtaisesti. Ajat vaihtelivat aina kahdesta kuukaudesta kahteen vuoteen. Lisäksi kaksi haastateltavista pohti vastauksissaan tavoiteajan asettamista tukisuhteelle. Puheissa nousi esiin minimi ja jopa maksimi- ajat.

”Pitää käyttää tervettä järkeä. Jos se on sujunu niin, et kummallakin on hyvä olla, ni se vois jatkua pitempäänkin jos ei se käy liian raskaaks kummallekkaan. Näissä pitää aina käyttää sitä tervettä maalaisjärkee, kuulostella itteensä ja kuulostella myös toista.” H1

”-- lähettäs tavottelemaan aina kahden vuoden tukisuhdetta. Se voi olla, et joskus syystä tai toisesta, niin siellä voi sukset mennä ristiin tai tulla muuttoi tai muita, niin se voi olla lyhyempi. Se voi jatkua todella pitkäänki ja mun mielestä -- jokainen ihminen, jokainen suhde on erilainen. Lähtökohtasesti mä puhusin niin, että silloin kun puhutaan tukihenkilösuhteesta tämmöseski yhteydes sanosin et lähettäs siitä, että se olis vaikka puol vuotta vankilassa oloaikana ja vähintään puoltoista vuotta sit sen jälkeen. Se ois tämmönen tavoiteaika -- sit sä voit hyväl omaltunnolla sanoo, et sen kun on tehny, niin mä oon nyt tehny sen mihkä mä oon sitoutuneena, mihin mua on pyydetty--.” H6

Kaksi haastateltavaa kahdeksasta tuo esille myös sen, että tukisuhteen ei kuitenkaan tulisi jatkua liian pitkään tai antaa sen muodostua riippuvuussuhteeksi. Tukihenkilön tulisi ajan mitata tehdä itsensä tarpeettomaksi tuettavalle.

”Sen pitäs kuitenkin tehdä itsensä tarpeettomaksi jonkun ajan kuluttua.” H3

”-- mietin sitä, että onks siin joku kohta et siit vois ajatella, että tuleeks siitä riippuvuussuhde enemmän, jos se vaan jatkuu ja jatkuu loputtomiin.” H8

Kolme haastateltavista kokee, että tukisuhteen myötä tuettavan ja tukihenkilön välille voi syntyä jopa ystävyysuhde. Tuolloin auttaminen ei enää perustu tukisuhteeseen, vaan ystävyteen ja tasapuolisuuteen. Tässä yhteydessä yksi haastateltava nosti esille myös sukulaisten mahdollisuuden toimia tukihenkilönä. Haastateltava koki, että sukulaissuhde turvaisi tuen saamisen jatkossakin, vaikka varsinainen tukisuhde olisi jo päättynyt.

”Sit jos siitä vaikka tulis joku ystävyys tai tämmönen, niin sekin voi olla mahdollista. Varmasti osalla voi olla näinkin, et joku sukulainen lähtee tähän auttamistyöhön, niin sehän on silloin toisaalta määrätysässä mielessä saattaa olla hyvä asia. Silloin se kontakti ei loppu, vaan aina silloin tällön nähdään kuitenkin jossain elämäntilanteessa. Sekin luo määrätynlaista turvallisuutta.” H2

5.4.5 Tukihenkilötoiminta käytännössä

Tukihenkilötoiminnan kannalta on myös oleellista pohtia sitä, millaista toiminnan tulisi käytännössä olla. Pyysimme haastateltavia kertomaan omia näkemyksiään siitä, millaista toiminnan sisällön tulisi olla. Kuusi haastateltavaa kahdeksasta piti erityisen tärkeänä auttaa tuettavaa arjen elämönhallinnassa sekä auttaa luomaan arjen rutiineja. Hyvinkin arkipäiväiset asiat, kuten virastoasioiden hoitaminen, nostettiin esiin tärkeänä toimintona tukihenkilötoiminnassa.

”Elämään pitäs saaha säännöllistä arkirutiinia-- . Mun mielestä pitäs ohjata, et elämään tulee joku mielekkyys, jotain tekemistä, ettei se oo sitä maleksimista ja pelkkää ruuan laitto kotona.” H2

”Ihan arkielämänasioiden hoitamista, virastoasioitten hoitamista. . Sen hoitamista, että millä päivänsä täyttää, et onko valmis jo opiskeluun, jos ei ni mitä sitten. Semmosta, mikä vaatis sille ihmiselle päivärytmiä.” H3

Vaikka virallisten asioiden hoitamista pidettiin pääsääntöisesti erittäin tärkeänä, eivät haastateltavat halunneet unohtaa virkistävän ja miellyttävän yhdessä tekemisen merkitystä. Neljä haastateltua nosti virkistävän, mukavan sekä vapaa-ajalle sisältöä tuovan tekemisen ja ennen kaikkea arjen rutiineista poikkeavan tekemisen merkityksen.

”Ihan perusasioitten lisäksi vielä vois onnistumisen kokemuksia tuottaa, että ois ees jotain pientä, esimerkiks käsityöt, ruuanvalmistus. Kaikki semmonen naisten hömppä, esimerkiks joku kaunistautuminenkin.” H3

”Semmost virkistävää. Et ei aina vaan pyöri sitte näitten asioitten ympärillä, että lähetään sosiaalitoimeen tai on hirveetä säätämistä millon minkäkin kanssa.” H4

Haastateltavat pitivät tärkeinä toimintamuotoina myös tuettavan kuuntelemista, tukemista sekä keskusteluja.

”-- et se on semmonen arjen luottohenkilö, jolle voi soittaa, kun ei oo ketään muuta kelle soittaa, joka vois tukee siinä normaali elämään palaamisessa, et se olis semmonen takuuvarma luottoihminen.” H7

Neljä haastateltavista uskoi myös, että toiminnan sisällön tulisi olla tapauskohtaista ja riippua tuettavan sekä tukihenkilön intresseistä. Tukihenkilöltä toivottiin myös aloitteellisuutta ehdottaa uudenlaista tekemistä tuettavalle romaninaiselle. On hienoa, jos tukihenkilö kykenee tarjoamaan tuettavalleen uusia kokemuksia huomioiden kuitenkin tuettavan mielipiteen.

”Se nousee tavallaan sen romaninaisen siit omasta tilanteesta ja tavallaan siitä elämönhallinnasta ja mitä kaikkee siihen sit liittyy. Ihan terveydentilasta ja monista muista asioista, että jotenki lähtökohtaisesti sen tuettavan tilanne, siit lähtee se, mihin sitä kannattaa fokusoida. Sit toinen asia on tukihenkilön persoona ja osaaminen, et jos ne voi yhdistyy, että on semmosta vahvaa osaamista jossain asiassa ja luontevaa.” H6

”Mä aattelen, et varmaan vois olla semmosia asioita, mitkä ei ees sinänsä toiveena -- et voi se tukihenkilö ehdottaa -- ihan silleen, et haluaisiksä, mentäiskö tämmöseen, mitäs sanot. Ei silleen, et ois pakko tuputtaa jotakin semmost, mikä ei oo ollenkaa luontevaa-- -- kuuntelee sitä, mitä se ihminen oikeesti haluaa, mut myöskin tarjota semmosia asioita, mitä hän ei itse ehdota, koska ku aatellaan, et hänel on se tietty kokemumaailma ja siinä ne tietyt asiat ja murheet, niin voi olla hyväkin jos jotenki vois avata, että on myös jotakin muita juttuja mitä voitais tehdä-- . Mut jos ei, niin ei tietenki, koska eihän se tukihenkilö todellakaan voi pakottaa ketään mihinkään.” H8

Pääsääntöisesti jokainen haastateltava pohti toiminnan sisältöä neutraalilta näkökannalta. Yksi haastateltava kuitenkin pohti toiminnan sisältöä pitkälle turvallisuusnäkökulmasta. Haastateltava pohti mahdollisuutta järjestää yhteistä tekemistä kaikille tuettaville ja tukihenkilöille hyvänä ideana, mutta näki asiassa myös riskin. Hänen mukaansa toiminnassa tulee huomioida tuettavien taustat ja niiden mukana tuomat mahdolliset ongelmatilanteet. Kenellekään ei saisi aiheutua toiminnasta vaaraa.

”Kyl mä suurimmaks osaks ajattelen, et se on nimenomaan tukihenkilön ja tuettavan välillä tapahtuvaa toimintaa -- jos siit ei ois vaaraa tai riskiä kenellekään, ni voisko olla jotain retkiä tai jotain. Toisaalt mä mietin, että kun niillä on se rikollinen tausta kaikil, ni onks niit hyvä saattaa yhteen.” H8

Tukihenkilötoiminnan tulisi pitää sisällään erityisesti tuettavan romaninaisen arjen elämönhallintaan liittyviä asioita sekä arjen rutiinien luomista. Yhdessä virastoasioiden hoitamisesta ja arjen rytmittämistä pidettiin tukihenkilön yhtenä merkittävänä tehtävänä. Haastateltavat eivät kuitenkaan halunneet unohtaa virkistävän ja miellyttävän yhdessä tekemisen merkitystä. Neljä haastateltavaa korosti lisäksi sitä, että toiminnan sisältö mietitään aina tapauskohtaisesti huomioiden tuettavan romaninaisen omat tarpeet ja toiveet. Myös kuunteleminen, tukeminen ja keskusteleminen olivat esille nousseita asioita.

5.4.6 Toimitilat

Pyysimme haastateltavia pohtimaan sitä, tarvitaanko tukihenkilötoiminnalle erillisiä toimitiloja. Neljä kahdeksasta oli sitä mieltä, että tuettava ja tukihenkilö tarvitsee erillisen toimitilan tukihenkilötoiminnalle. Tilan tulisi olla viihtyisä ja kodikas, jonne on hyvä kokoontua ja turvallisen tuntuista mennä.

”Se, että on se paikka ja siellä pystyy keittämään kahvit ja tavata ja keskustella, sellanen vapaa, hyvä ilmapiiri ja turvallinen. Myös tälle tukihenkilölle, et hän kokee sen paikan turvalliseksi. Toisin sanoen siinä on hyvä olla muitakin paikalla, läheisyydessä tai jontenki, et se ei oo joku syrjäinen kerhuhuone josakin piilossa, vaan se on avoimella paikalla ja et se luo semmosta turvallisuutta.” H1

”Tarvii tiettenkin pisteen missä nähdään. Ois hirveen hyvä semmonen toimitila ja ois hirveen hyvä, et siin ois semmonen kahvipannu, minkä ympärille kokoonnutaan, muutama tuoli --. Että on joku mesta, missä on turvallista ja mihin kaikki osaa helposti tulla, luontevasti. Siellä on kodikasta, kodinomaista, välitöntä, hyväksyvä ilmapiiri, sitä se tarvii.” H3

Yksi haastateltavista piti esimerkiksi seurakunnan tarjoamia tiloja sopivana, kun tuettavana on romani. Hän perustelee mielipidettään sillä, että romanikulttuurissa seurakuntaelämä on hyvin vahva. Hän mainitsee, että vaikka vapautuva vanki ei olisikaan uskova, monesti romanit siitä huolimatta kunnioittavat uskontoon liittyviä asioita, eivätkä pitäisi seurakunnan tarjoamia tiloja kynnyskysymyksenä tapaamiseen. Tapaamispaikka on siis riippuvainen niin tuettavasta kuin tukihenkilöstä.

”Tääki on taas niin kiinni siitä tilanteesta, kenestä on kysymys ja kuka on auttajana, mä luulen et joissakin tilanteissa ihan seurakuntamiljöökin voi sopia, kun romaneilla on aika vahva tää seurakuntaelämä ja mä tiedän, että vangitkin, vaikka ne ei ois niin sanottuja uskovaisia, niin ne kuitenkin kunnioittaa suurin osa näitä asioita.” H2

Kolme kahdeksasta haastateltavasta uskoi, ettei tukihenkilötoimintaa ja sen tapaamisia varten tarvitse olla omia toimitiloja. Toimitilat tarvitaan vain toimintaa koordinoivalle organisaatiolle toimistoksi. Haastateltavien mielestä tukihenkilön ja tuettavan tapaamiset voivat tapahtua julkisilla paikoilla kuten kahviloissa, tuettavan kotona tai paikoissa, joihin tuettava tarvitsee tukihenkilöä mukaansa.

”-- tukihenkilötoimintaa varten ei tarvitse olla mitään toimitilaa.” H6

”-- itsessään se toiminta tapahtuis sitten siellä tuettavan ympyröissä ja sitten toisaalta niissä paikoissa, mihin se tuettava tarvii sen tukihenkilön mukaansa.”H8

Toimitiloista ja tukihenkilötoiminnan toimintamuodoista kysyttäessä, viisi haastatelluista mainitsi tukihenkilötoiminnan turvallisuuden. Osa korosti turvallisuutta toimipaikan sijainnin näkökulmasta. Toimipaikan tulee olla sijainniltaan hyvällä paikalla ja tapaamisten aikana paikalla tulisi olla muitakin kuin vain tukihenkilö ja tuettava. Osa haastateltavista taas katsoi turvallisuuden muodostuvan taustaorganisaation myötä. Kun toiminnalla on toimintaa järjestävä koordinoija, on toiminta sitä kautta myös laadukkaampaa ja turvallisempaa.

”--turvallinen. Toisin sanoen siinä on hyvä olla muitakin paikalla -- et se ei oo joku syrjänen kerhuhuone--.” H1

”Mun mielest se ois hyvä, et se ois aina jonkun organisaation koordinoimaa ja järjestämää -- se on paljo turvallisempaa ja paljo laadukkaampaa se toiminta, et he tekee sitä jonku organisaation puitteissa. Kun tekee jonku organisaation puitteissa, niin siel on sit aina, pääsääntösesti pitäisi ainakin olla, semmonen ihminen, joka sitä toimintaa koordinoi, jonka puoleen voi kääntyä kun tulee semmonen tilanne, et kaikki ei meekkän ihan hyvin.” H7

Neljä kahdeksasta oli sitä mieltä, että tukihenkilötoiminta tarvitsee erillisen toimitilan tuettavan ja tukihenkilön tapaamisiin. Tilan tulisi olla viihtyisä ja kodikas, jonne on hyvä kokoontua ja turvallisen tuntuista mennä. Kolme kahdeksasta haastateltavasta taas uskoi, ettei tukihenkilötoimintaa ja sen tapaamisia varten tarvita erillisiä toimitiloja. Ainostaan toimintaa koordinoiva organisaatio tarvitsee toimistotilat. Julkiset paikat kuten kahvilat, tuettavan koti ja paikat, joihin tuettava tarvitsee tukihenkilöä mukaansa, toimivat tapaamisympäristöinä. Viisi haastateltavaa mainitsi erikseen turvallisuuden tärkeyden osana toimintaa. Osa korosti turvallisuutta toimipaikan sijainnin näkökulmasta. Osa haastateltavista taas katsoi turvallisuuden muodostuvan taustaorganisaation myötä.

5.4.7 Tukihenkilötoiminta ja organisaatio

Pyysimme haastateltavia pohtimaan, millaisia edellytyksiä tukihenkilötoiminta tässä kontekstissa tarvitsee käynnistyäkseen ja toimiakseen. Heti toiminnan alusta lähtien tarvitaan haastateltavien mielestä taustaorganisaatio tai koordinaattori, joka lähtee viemään toimintaa eteenpäin ja on vastuussa siitä. Kaikkien haastateltavien vastauksista pystyi huomaamaan, että he pohtivat tukihenkilötoimintaa siitä lähtökohdasta, että toiminnalla on jo tai tulee olla

taustalla toimiva organisaatio tai koordinaattori, vaikka vain puolet haastateltavista mainitsi asian erikseen ottamalla sen puheeksi.

”Vähintään yks palkattu työntekijä, joka koordinoi sitä toimintaa ja sithän se tarkottaa sitä, et hänel pitäs olla joku missä hän sit toimii, minkä alla, yhteistyössä minkä kanssa-- --. Mä nään, että ne vapaaehtoset on vapaaehtosia, mut sitä toimintaa ei vapaaehtosvoimin voi koordinoida.” H8

Viisi haastateltavaa pohti myös rahoituksen tai hankkeen sekä projektin merkitystä toiminnan alussa. Kaksi heistä oli sitä mieltä, että toiminta tarvitsee erillisen hankkeen tai projektin käynnistyäkseen. Rahoituksen kannalta on tärkeää myös miettiä, mihin käytettävissä olevat varat käytetään ja miten rahoitus hoidetaan jatkossa.

”Rahotuksen. Se on se ensimmäinen ehkä.” H5

”Käynnistämisen todennäkönen yhteistyötarve on todennäkösesti RAY:n rahoitus, projektirahoitus.--sitten kun se projekti on ohitse, niin sillen se pitäs pysyy järjestää jotenki niin, että joku ottaa siitä kopin, et ei kannata lähteä rakentaa sellasii malleja, jotka jäis jotenki ikuisesti RAY:n toiminnan piiriin.” H6

Muita seikkoja, joita pidettiin merkittävinä, olivat, toimintaa koordinoivan organisaation valmiit verkostot, toiminnanohjaus toimitilat ja selkeät pelisäännöt sekä rajat. Kuusi haastateltavaa mainitsi, että tukihenkilötoimintaan käytettävää aikaa on rajattava eli se ei saa olla rajatonta. Tällä haluttiin estää tukihenkilön väsyminen ja riippuvuussuhteen syntyminen. Yhden tapaamiskerran pituutta haastateltavat eivät määritelleet.

”--se ei oo se kakskytneljäseittemän (24/7).”H1

”--ei tarkota sitä, että tukihenkilötoiminta sais olla semmosta rajatonta, että sillä ois rajattomasti aikaa vaan sekin ois tarkkaan säädeltyä.”H3

5.5 Tukihenkilön hyvinvointi

Tässä osiossa käsitellään tukihenkilön hyvinvointiin jaksamiseen liittyviä seikkoja. Haastateltavat pohtivat motivoinnin ja palkitsemisen merkitystä tukihenkilötoiminnassa sekä sitä, mitkä tekijät auttavat tukihenkilöä jaksamaan rankkojenkin asioiden edessä.

5.5.1 Tukihenkilöiden palkitseminen ja motivointi

Viisi haastateltua kahdeksasta oli suoraan sitä mieltä, että vapaaehtoisia voidaan palkita ja se on kannattavaa. Siitä, miten palkitseminen tulisi toteuttaa, annettiin paljon erilaisia esimerkkejä.

”Ilman muuta. Jos nyt puhutaan romaninaisten tukihenkilötoiminnasta, niin ehdottomasti. --pienetkin semmoset kannustukset ja onnistumiset pitäs huomioida. Olla kuulolla siitä, miltä tukihenkilöstä tuntuu ja jos hän kertoo kokenut onnistuneensa, niin huomioida sitä jollakin lailla.” H1

”-- mä oon sitä mieltä, et jotain semmost pientä palkkioo vatsaan, ni voi tulla sen verran vastaan tämmöst vapaaehtosta--.” H4

Haastateltavat mainitsivat palkitseviksi asioiksi, niin sanallisen palkitsemisen kuten tunnustukset ja kiittämisen, kuin myös erilaiset rahalliset palkitsemisen muodot. Kiittämisen lisäksi yksi haastateltavista mainitsi tukisuhteessa onnistumisien toimivan motivoivana ja omanlaiseen palkintona vapaaehtoisesta toiminnasta. Järjestetyt virkistäytymispäivät ja yhdessä tekeminen, niin tukihenkilöiden kesken kuin myös tuettavien kanssa, nostettiin esiin palkitsemismuotona. Myös työnohjaus nousi esille kahdessa haastattelussa, kun kysyttiin tukihenkilöiden palkitsemisesta.

”-- se on niin paljon palkitseva se itse tukisuhde--nähdään onnistumista, et se motivoi sitä tukihenkilöä, että sitä tuettavaa. Ja kyllä se auttaa ihmistä, jos se saa jonkinäkösen palkinnon jossakin muodossa. Vaikka sitten sanallisena kiitoksena, jos ei pystytä antaa mitään taloudellista.” H3

”-- toimiva työnohjaus -- toimivat hyvät pelisäännöt, huolenpitäminen ylipääntänsäkin, niin mun mielestä se on sitä vapaaehtosen palkitsemist niin ikään.” H7

Kolme kahdeksasta haastateltavasta piti palkitsemista jossain määrin positiivisena asiana ja uskoivat sen olevan kannattavaa, mutta nostivat esille myös kritiikkiä liittyen vapaaehtoisten palkitsemiseen. Kaksi heistä uskoi, ettei vapaaehtoiseksi tukihenkilöksi ryhtyvä ihminen tee sitä siitä saatavan palkinnon vuoksi, eikä näin ollen palkitseminen motivoi heitä. He kuitenkin uskoivat palkitsemisesta olevan siitä huolimatta hyötyä. Yksi haastateltavista uskoo, että sillä, saako toiminnasta palkkaa vai ei, on vaikutusta. Ihminen, joka omasta vapaasta tahdostaan, ilman rahallista palkkiota haluaa auttaa toista, lähtee eri asetelmasta liikenteeseen erityisesti tuettavan näkökulmasta. Hän kertoo esimerkkinä, että häntä on asiakkaan toimesta tituleerattu maksetuksi ystäväksi, koska hän on saanut tekemästään auttamistyöstä palkkaa. Kritiikistä huolimatta kukaan haastateltavista ei täysin tuominut palkitsemista.

”Mä luulen, että aika pitkälti jos ihminen lähtee vapaaehtosesti tukihenkilöksi, hänellä täytyy olla semmonen asenne, että hän ei tee sitä kiitoksen vuoksi. Mä en osaa sanoa sitten, että mitkä olis ne asiat tai tekijät, joilla tukihenkilö kokee tulevansa sit jotenki kiitetyksi. Mut uskon, että kyl sillä varmaan merkitystä olisi.” H5

”-- se on vähän hankala asia, se palkkio -- sä oot mun maksettu ystävä. Sehän perustu siihen, että mä saan palkkaa siitä työstä ja hän tietää, et mä saan siitä palkkaa ja se on mun työ. Sillon kun on vapaaehtonen, niin siin joku asia loksahdaa, et vaikka mä ammattilaisena kuinka sanon, et hei mä oon ihan oikeesti kiinnostunu susta ja mä välitän susta, niin siellä on olemassa se tietty tietosuus siitä, että tää on mun työtä. Sit kun vapaaehtonen tekee sitä, niin jotenki mun viesti on se, että sitä ei kannata poistaa sitä kokemuksellista ulottuvuutta, jossa on se, et toi ihminen haluaa auttaa mua ilman mitään varsinaista vastiketta, et se on must se avainkysymys siinä.” H6

”Mun ymmärryksen mukaan, tutkimusten mukaan, niin se (palkitseminen) ei motivoi vapaaehtosia, vaan se on se muu saatava hyvä, mitä siitä vapaaehtos toiminnasta saa. Itse oon henkilökohtaisesti sitä mieltä, että kyllä jonkunmoinen kiittäminen on tärkeätä -- siin arjessa pitää aina muistaa kiittää sitä tekiää eli muistuttaa siitä, et kuinka hienoa työtä tekee, mut toisaalta myös tämmösiä yleisiä kiittämistapoja on, et jos ajatellaan et on paljo vapaaehtosia, niin heille voidaan järjestää jotain yhteisii tilaisuuksii, missä on hyvää ruokaa, juomaa, joitakin musiikkiesityksiä tai muuta tällasia.” H7

Pyysimme haastateltavia pohtimaan, miten vapaaehtoisia tukihenkilöitä saadaan motivoitua tukisuhteeseen. Viisi haastateltavista korosti vapaaehtoisen tukihenkilön oman motivaation merkitystä. He uskoivat, että vapaaehtoiseksi tukihenkilöksi ryhtyvällä tulee olla itsellään valmis motivaatio auttaa ja tukea. Motivointiin ei juurikaan tarvita ulkopuolista apua. Ainoastaan tukihenkilön valmiin motivaation kasvattaminen ja sen vahvistaminen on haastateltavien mielestä olennaista. Motivaation luominen tyhjästä ei ole realistista tai järkevää. Yksi haastateltavista totesi, että vapaaehtoisten tukihenkilöiden varsinainen motivointi ilman omaa motivaatiota on jopa vaarallista.

”-- on vaarallista jos me motivoidaan tukihenkilöitä tukihenkilötoimintaan -- jos he eivät sitä aidosti muuten koe.” H6

”--hänellä on joku alkuperäinen motivaatio, kun hän on hakeutunu siihen --mun mielestä se on enemmänkin sitä, että autetaan häntä kasvattaa sitä omaa motivaatiota” H8

Kysyttäessä tukihenkilöiden motivoinnista, kolme kahdeksasta haastateltavasta nosti esille koulutuksen ja tiedottamisen tuoman tiedon tärkeyden. Hyvän motivaation ylläpitämisen kannalta katsottiin olevan tärkeää myös oikean, realistisen ja rehellisen tiedon antaminen tukihenkilötoiminnasta. Itse tukisuhteen nähtiin myös toimivan motivoivana tekijänä juuri onnistumisten kokemisen ja näkemisen kautta.

”Oikean asiallisen tiedon antaminen--.” H2

”Mun mielest saadaan motivoitua sillä tavalla, et alun perin ollaan hyvin realistisia siinä, että mitä se tukihenkilötoiminta on ja mitä se edellyttää--.” H7

Yksi haastateltavista ei osannut vastata, miten vapaaehtoisia tukihenkilöitä saataisiin motivoitua, sillä hän koki palkkauksen olevan vahva motivoiva tekijä. Hän pitää tukihenkilötoimintaa niin haastavana, että ilman palkkaa ja työsuhdetta on vaikea saada toimintaan tarpeeksi motivoituneita tukihenkilöitä.

”Mä luulen, et aika harvat on tällasia, jotka lähtee tukihenkilöksi ilman korvausta. Joten on tosi vaikee sanoo, mitkä ois ne tekijät, jotka vois antaa kannustuksen tällaselle, joka haluaa lähtee ilman mitään rahallista korvausta työskentelemään tukihenkilönä, koska se on vaativaa ja haastavaa.” H5

Motivaation ylläpitämiseen uskottiin pystyttävän vaikuttamaan kannustamisen sekä onnistumisten huomioimisen sekä niiden esiin nostamisen ja näkyväksi tekemisen avulla.

”Sit kun tukisuhde on alkanu, ni sitten kannustaa tieteenki ja hirveen voimavarakeskeisesti todella niitä onnistumisii, koska mä aattelen et tää on myös semmonen porukka, missä ne on kauheen, todennäkösesti, hirveen pieniä ne askeleet mitä on nähtävissä, sitten motivoida tukihenkilöö sil taval et korostaa mis hän on jo onnistunu--.” H8

Yli puolet haastateltavista oli sitä mieltä, että vapaaehtoisia voidaan palkita ja se on kannattavaa. Haastateltavat mainitsivat palkitseviksi asioiksi, niin sanallisen palkitsemisen kuten tunnustukset ja kiittämisen, kuin myös erilaiset rahalliset palkitsemisen muodot. Kiittämisen lisäksi yksi haastateltavista mainitsi tukisuhteessa onnistumisien toimivan motivoivana ja omanlaisenaan palkintona vapaaehtoisesta toiminnasta. Järjestetyt virkistäytymispäivät ja

yhdessä tekeminen nostettiin esiin palkitsemismuotoina. Myös työnohjauksen uskottiin toimivan palkitsevana. Kolme kahdeksasta haastateltavasta piti palkitsemista jossain määrin positiivisena asiana ja uskoivat sen olevan kannattavaa, mutta nostivat esille myös kritiikkiä. Kaksi heistä uskoi, ettei vapaaehtoiseksi tukihenkilöksi ryhtyvä ihminen tee sitä siitä saatavan palkinnon vuoksi, eikä näin ollen palkitseminen motivoi heitä. Siitä huolimatta he uskoivat palkitsemisesta olevan hyötyä. Yhden haastateltavan mielestä sillä, saako toiminnasta palkkaa vai ei, on vaikutusta.

Viisi haastateltavaa oli sitä mieltä, että vapaaehtoiseksi tukihenkilöksi ryhtyvällä tulee olla valmiiksi motivaatiota auttaa ja tukea toisia. Ainoastaan tukihenkilön olemassa olevan motivaation kasvattaminen ja sen vahvistaminen on haastateltavien mielestä olennaista. Motivaation luominen tyhjistä ei ole realistista tai järkevää. Kolme kahdeksasta haastateltavasta uskoi, että koulutuksen ja tiedottamisen tuomalla tiedolla on merkitystä tukihenkilön motivaation kannalta. Hyvän motivaation ylläpitämisen katsottiin olevan mahdollista myös oikean, realistisen ja rehellisen tiedon antaminen tukihenkilötoiminnasta. Itse tukisuhteen nähtiin myös toimivan motivoivana tekijänä juuri onnistumisten kokemisen ja näkemisen kautta. Ainoastaan yksi haastateltavista ei osannut vastata, miten vapaaehtoisia tukihenkilöitä saataisiin motivoitua. Hän pitää tukihenkilötoimintaa niin haastavana, että ilman palkkaa ja työsuhdetta on vaikea saada toimintaan tarpeeksi motivoituneita tukihenkilöitä.

5.5.2 Tukihenkilön jaksaminen

Pyysimme haastateltavia pohtimaan, miten tukihenkilö saadaan itse jaksamaan. Kuusi haastateltavaa kahdeksasta mainitsi työnohjauksen ja sen kaltaisten tapaamisten merkityksen osana tukihenkilöiden jaksamista. Tukihenkilöille on tarjottava ammatillista tukea yksilö- tai ryhmätapaamisten muodossa. Toimintaa organisoivassa järjestössä on oltava henkilö, joka on tukihenkilöitä varten ja johon voi ottaa yhteyttä erilaisissa tilanteissa, joihin tukihenkilö kaipaa apua. Haastateltavat perustelivat ja tapaamisten tärkeyttä muun muassa haastavalla asiakasryhmällä ja tukihenkilön tarpeella peilata omaa toimintaansa.

”Ensinnäkin se, että niillä tukihenkilöillä ois kunnollinen työnohjaus. Tukihenkilötoiminnanohjaus, säännöllinen ja tarpeeks tanakka. Saa kokoajan peilata sitä omaa toimintaansa siinä, niissä toiminnanohjaustuokioissa, että ei mene metsään.” H3

”Työnohjaus on varmaan mun mielestä yks tärkeimpiä-- -- siellä organisaatiossa, joka sitä tukihenkilötoimintaa organisoii, niin se ihminen kenelle hän voi soittaa silloin kun tulee hetki, jolloin hän ei tiedä, mitä pitäis tehdä tai jää

jotenki huono fiilis tapaamisesta tai muuta eli pitää olla ne, se ihminen, johon taas vapaaehtonen ottaa yhteyttä.” H7

Kolmessa haastattelussa mainittiin myös oikeanlaisen koulutuksen ja tiedonsaannin sekä organisaation tuen tärkeys osana tukihenkilön jaksamista. Samalla on tärkeää rohkaista tukihenkilöitä itse tarkastelemaan omaa jaksamistaan ja reagoimaan pieniinkin muutoksiin herkästi.

”Mä luulen just tän kautta, et hän hankkii tietoa, häntä opastetaan -- itsekin olemaan oma-alotteinen hankkimaan tietoa.” H2

”Se on just se, mistä mä puhuin, et tohon tarvii jonkunnäkösen kurssin, tohon tukihenkilötoimintaan.” H4

Haastateltavat pohtivat myös, missä määrin rajojen asettaminen on tarpeellista, ettei tukisuhde käy liian raskaaksi tukihenkilölle. Viiden haastateltavan mielestä selkeiden rajojen ja pelisääntöjen asettaminen yhteydenotoista ja tapaamisten tiheydestä on ensiarvoisen tärkeää. Myös roolien selväksi tekeminen nostettiin tässä yhteydessä yhdeksi tukihenkilön jaksamista auttavaksi tekijäksi. Haastateltavat pohtivat tapaamisten kestoa, puhelinsoittojen tiheyttä ja tukihenkilön tavoitettavuutta.

”Tukihenkilön puhelin ei missään tapauksessa ole auki kun tiettyinä sovittuina ajankohtina. Yhteydenottoja ei oteta muina ajankohtina kun niinä mitkä on sovittu.” H3

”Ensinnäkin rakenteet pitää olla riittävän selvät ja roolitus pitää olla riittävän selvä.” H6

”-- luoda ne pelisäännöt ja määrittää se, mitä se tarkoittaa ja kuinka usein voidaan tavata ja tehdä se tavallaan helpoks sille tukihenkilölle, että järjestö on määritelly sen, että kuinka usein tai kuinka harvoin voi tavata. Eli tukihenkilö ei itse joudu siihen ikävään tilanteeseen, et hän joutuis sanoo sille tuetulle, et mä en voi tapailla sua kerran viikossa näin ja näin monta tuntia, vaan hänellä on mahdollisuus sanoa, et tämän järjestön pelisääntöjen mukaan tapaniinkin vain pari kertaa kuukaudessa.” H7

”-- jotenki et ne rajat ois selvillä ja jotenki sovittuna siihen toimintaan, et se ei uuvu se joka on siellä tukihenkilönä.” H8

Kolme haastateltavaa toi esille riittävän välimatkan pitämisen ja oman henkilökohtaisen elämän erottamisen tukihenkilötoiminnasta tärkeänä seikkana tukihenkilön jaksamisen kannalta. Haastateltavien mukaan tuettavaa ei tule päästää liian lähelle omaa elämää, eikä häntä tule viedä omaan kotiin. Kuitenkin samalla luottamuksen pitäminen ja sen luominen tukihenkilön ja tuettavan välille on tärkeää.

”--pitää omat asiat omana asianaan. Mun mielest on tärkeä, ettei silleen sotke omaa arkeensa ja omaa perhetään siihen kuvioon. Semmost tietynlaista välimatkaa.” H4

”-- kun on ammatillinen henkilö tukihenkilönä, niin hän osaa sen. Eli, sillon ymmärtää sen, että ei päästä sitä asiakasta liian lähelle, et se perustuu ammatillisuuteen, eikä kaveripohjaseen suhteeseen.” H5

Vaikka tarkka rajaaminen ja sääntöjen noudattaminen oli yleisesti pidettynä tärkeää, niin kahden haastateltavan mielestä tilannetta tulisi arvioida myös tapauskohtaisesti. Toiminnassa tulee huomioida jokainen henkilö erikseen ja kuulostella, kuinka paljon he jaksavat itsestään antaa tukihenkilötoiminnalle ja kuinka paljon tuettava tarvitsee tukea. Rajaaminen tapahtuu täysin tukihenkilön ehdoin ja tukihenkilösuhteen kuormittavuuden arvioinnilla.

”Lähetään aika pienellä menemään eteenpäin ja sitten pikkuhiljaa lisätään sitä kontaktia kun siltä tuntuu, että pystyy. Mut se on aina niistä ihmisistä myöten, että jos sulle tulee hyvin rauhallinen ja hyvin pärjäävä tuettava, niin sitte se ite ei se vaadi sulta paljon. Etukäteen ei voi antaa ohjeistusta kun ei tiedä, miten tärkeä sä ootkin sitten kun tää ihminen vapautuu, et kuin tärkeenä se sitten pitääkin sua ja kuin paljon se sitte haluaakin olla yhteydessä. Se aika näyttää.” H1

”Se on must just tapauskohtanen, et siinä tarvii silmää, jos ihminen liikaa antaa itestänsä, tulee semmonen riippuvuussuhde, niin siinähan väsähtää. Mä luulen, että se tulee ihan vaan sen kokemuksen kautta, että osaa jossain vaiheessa tajuta, et hei nyt et mun ei kannata. Tätäkin pitäsi siinä koulutuksessa mun mielestä just osata oikeella lailla vahvistaa, että tutkii itseänsä et kuinka pitkälle mä annan tän mennä.” H2

Tukihenkilöille jaksamisen kannalta on tärkeää tarjota ammatillista tukea yksilö- tai ryhmätapaamisten muodossa. Haastateltavat perustelivat ja tapaamisten tärkeyttä muun muassa haastavalla asiakasryhmällä ja tukihenkilön tarpeella peilata omaa toimintaansa. Tukihenkilön jaksamisen kannalta koulutus, tiedonsaanti ja taustaorganisaation tuki ovat tärkeitä. Samalla

on rohkaistava tukihenkilöitä itse tarkastelemaan omaa jaksamistaan ja reagoimaan pieniinkin muutoksiin herkästi. Selkeiden rajojen ja pelisääntöjen asettamista yhteydenotoista ja tapaamisten tiheydestä pidettiin myös tärkeänä. Kahden haastateltavan mielestä tilannetta tulisi kuitenkin arvioida myös tapauskohtaisesti. Lisäksi riittävän välimatkan pitäminen ja oman henkilökohtaisen elämän erottaminen tukihenkilötoiminnasta oli kolmen haastateltavan mielestä tärkeää tukihenkilön jaksamisen kannalta. Tuettavaa ei tule päästää liian lähelle omaa elämää, eikä häntä tule viedä omaan kotiin. Kuitenkin samalla luottamuksen pitäminen ja sen luominen tukihenkilön ja tuettavan välille on tärkeää.

5.6 Tukihenkilötoiminnan haasteet

Tässä kappaleessa käsitellään vapaaehtoiseen tukihenkilötoimintaan liittyviä haasteita. Pysimme haastateltavia pohtimaan, millaiset asiat voivat johtaa tukihenkilötoiminnan epäonnistumiseen. Neljä kahdeksasta haastateltavasta uskoi epäonnistumisiin johtavien seikkojen olevan pääasiassa ihmissuhteisiin liittyviä. Konkreettisina esimerkkeinä annettiin tukihenkilön ja tuettavan henkilökemioiden yhteensopimattomuus, tukisuhteen muuttuminen liian läheiseksi tuettavan ja tukihenkilön välillä sekä luottamuksen puute tukisuhteessa.

”-- henkilökemiat ei sit kuitenkaan kohtaa tai huomaa, et hei ei täst tuu mitään, et joku ihminen ei vaan sovi yhteen.” H2

”-- tukihenkilö saattaa omien tunteittensa kanssa ajautua vaikeuksiin, että voi tulla niin lähelle-- . Siinä vaiheessa se on menny se suhde jo vähän liian pitkälle. Ja se on kyllä ihan normaalia ja ihan inhimillistä, että menee ne suhteet liian likeisiks.” H3

”Tietenkin jos ei henkilökemiat täsmää tukihenkilön ja tuettavan välillä--.” H4

Tuettavan tai tukihenkilön motivaation- ja sitoutumisenpuutteen uskottiin kolmessa haastattelussa voivan vaikuttaa tukihenkilötoiminnan epäonnistumiseen. Tukihenkilöt, jotka lähtevät mukaan toimintaan, mutta jättävät leikin syystä tai toisesta kesken ja ovat kyvyttömiä sitoutuman säännölliseen ja pitkäkestoiseen toimintaan, aiheuttavat tukihenkilötoiminnalle ongelmia ja haasteita. Myös tuettavan motivaation puute tukihenkilötoiminnassa muodostaa oman haasteensa toiminnalle.

”--tuettava retkahtaa varhaisessa vaiheessa ja ei oo motivaatiota, se hiipuu ja hyytyy se ihminen jo alkuvaiheessa. Se on se sudenkuoppa.” H4

”Varmaankin niin tuettavan kuin tukihenkilön epärealistiset odotukset, siitä et mitä se tukihenkilötoiminta on. Pitää lähteä siitä, että molempien motiivit lähtee toimintaan tai haluta tukihenkilö pitää selvittää eli molemmilla pitää olla sellanen avoin mieli miettiä, että mikä juttu tää on ja miks tähän lähde-tään-- -- kyvyttömyys sitoutua semmoseen säännölliseen, pitkäkestoseen toimintaan.” H7

Tuettavan hankala elämäntilanne tai vaikeat läheissuhteet nostettiin esiin mahdollisina ongelma-kohtina muutamassa haastattelussa. Tuettavalla voi itsellään olla motivaatiota ja intoa muuttaa elämäänsä tukihenkilön avustuksella, mutta tuettavan lähipiiri voi suhtautua tukihenkilön ja tuettavan väliseen tukisuhteeseen negatiivisesti ja näin aiheuttaa omalla toiminnallaan ja asennoitumisellaan vaikeuksia tukihenkilötoiminnassa. On myös mahdollista, että tuettavan elämäntilanne on niin hankala, ettei apu siihen löydy vapaaehtoistoiminnasta.

”Lähtökohtasesti ne, ketä sieltä vapautuu, niin siel on hyvin monenlaisii ihmisii ja monien kohdalla voidaan lähteä siitä, että mä jo kyseenalaistan täs vaihees, voidaanko ajatella, että tälle ihmiselle voidaan ees rekrytoida ja kouluttaa vapaaehtonen tukihenkilö. Et tehdääks jo siinä tavallaan väärä arvio, et tää ihminen tarvii ehdottomasti ammatillista tukihenkilötoimintaa.” H6

”Kaikenlaiset ennustamattomat seikat -- ja tuettavan tietysti se muu verkosto, et miten, suostuuks he siihen, että ihmisellä on tämmönen tukisuhde jos se muuttuu merkitykselliseksi ja siellä alkaa tapahtuu jotakin muutoksia ja se ihmisen rooli siinä yhteisössä alkaaki muuttua, niin jos hän on paljon tekemisissä muiden kanssa, niin ne muut voi alkaa voimakkaastikin reagoida siihen, että se yrittääkin nyt jotain muuta, mennä opiskelemaan tai jotain muut voi yrittää laittaa kaikenlaisia esteitä siihen riippuen, onks puoliso, onks vanhempii, onks lapsii, miten he suhtautuu tämmösiin muutoksiin. Se voi epäonnistuu sen takii, et toiset pyrkii sen torpedoimaan--.” H8

Kolme haastateltua mainitsi tukihenkilön riittämättömän ja laadullisesti huonon ja epärealistisen koulutuksen, tai koko koulutuksen puutteen, yhdeksi epäonnistumisen paikaksi. Myös tukihenkilön huonoa motivaatiota hankkia tietoa ja kehittyä tukihenkilönä pidettiin yhtenä mahdollisena sudenkuoppana tukihenkilötoiminnalle.

”Jos tällä tukihenkilöllä ei oo tarpeeks semmosta, kyl sil pitää olla tietämystäki just et miten toimitaan, et jos on lähetty liian hepposin, kyl se auttamisen halu on se tärkein, mut myöskin se et halua siihen panostaa että hakee tietoa--.” H2

”Se, et tukihenkilöllä ei oo mitään koulutusta.” H5

Kaksi haastateltavaa mainitsi myös mahdolliseksi riskiksi tukihenkilön hyväksikäytön. Haastatellut pohtivat, että tukihenkilöä saatetaan käyttää välineenä saada joitakin etuuksia itselleen, taikka saada tukihenkilö tekemään joitain laitonta tuettavan hyväksi. Tällainen lähtökohta vaikuttaa suuresti siihen, ettei tukihenkilötoiminta välttämättä onnistu.

”He ovat niin tottuneet siihen rajattomuuteen, että he saattaa alkaa käyttää sitä tukihenkilöä vähän kaikkeen ja semmoseenkin, mihin se alunperin ei ollu suunniteltu se tukihenkilösuhde.” H3

”-- jos se tuettava yrittää pelata tai et se on osa jotakin näytelmää, jossa hän yrittää esittää jotakin, jotta hän sais vaikka lapset takasin tai on joku ihan salainen agenda, mitä ei tässä ei ikään kun edes tiedetä. Ei oo rehellisellä pohjalla se toiminta ja sama suhteessa siihen tukihenkilöön, et hänelläkin voi olla tiedostamattomia tai muuten salattuja asioita, mitkä oikeesti vaikuttaa siihen, et se ei tule onnistumaan.” H8

Kahdessa haastattelussa pohdittiin myös varsinaisesta toiminnasta johtuvia ongelmakohtia. Yksi haastateltavista uskoi liian korkealentoisten tavoitteiden asettamisen heti toiminnan ja tukisuhteen alussa olevan toiminnan mahdolliseen epäonnistumiseen johtava seikka. Virheitä saa tapahtua, mutta niistä täytyy oppia. Toinenkin haastateltavista uskoi ensimmäisten epäonnistumisten mahdollisuuksien olevan heti toiminnan alussa. Toiminnan koordinaattorin tulee olla osaava ja vankan ammattitaidon omaava. Hänellä tulee olla taitoa rekrytoida tarvittavat ja oikeat tukihenkilöt. Tehdyt päätökset tukihenkilöistä, pidetyt koulutukset ja tukihenkilöille annettu tuki vaikuttaa kaikkein eniten toiminnan laatuun ja onnistumiseen. Toiminnan koordinoijan tulee siis olla pätevä ja osaava, jotta tukihenkilötoiminta voi onnistua. Myös toiminnan rakenne tulee suunnitella huolella.

”Lähetään tavoittelemaan hirmu suuria parannuskeinoja ja yritetään heti alusta asti saada muutettua sitä ihmistä, sitä tuettavaa. Pitää olla hyvin realiteettinen ja lähtee liikkeelle hyvin pienillä askeleilla. Totta kai epäonnistumisiakin tulee ja niistä sitten opitaan, et jos sinne kuoppaan tippuu, ni sieltä sit nousetaan ja etitään joku toinen väylä. Ei maailma kaadu siihen.” H1

”--jos siihen rekrytoidaan ammattilaisia, niin se rekrytointi on toinen mahdollisuus, joka voi olla ongelma koko projektin onnistumiselle tai yksittäisen tukisuhteen onnistumiselle, koska se heti kumuloituu ketä rekrytoidaan sit va-

*paaehtosiks tukihenkilöiks, miten he rekrytoidaan, miten he koulutetaa ja mil-
last tukee ne tukihenkilöt saa. --täs pitää olla todella vahva ammatillinen ote
sil ihmisel, kuka täst kantaa vastuun tän tyypises projektissa jos tää rahotuk-
sen saa. Se ei sais ees olla yhen ihmisen varassa, vaan siin pitäs olla aika vahva
tuki ja siin on myös kysymys muusta kun romanikulttuurin tuntemisesta, et kyl
siin hyvin vaativaa arviontii pitää olla ja rekrytointii myös.” H6*

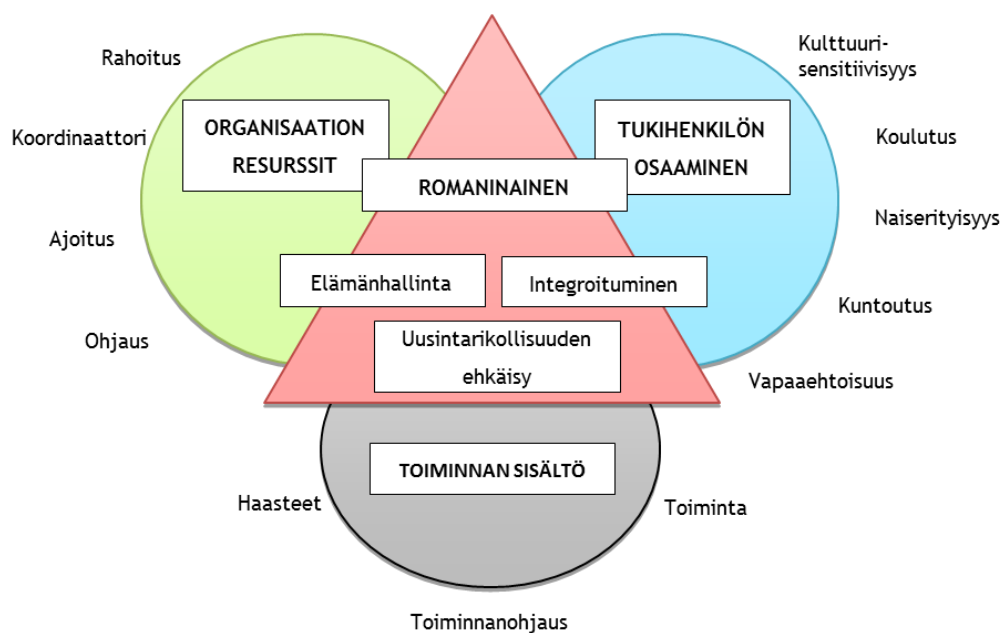
Neljä kahdeksasta haastateltavasta uskoi epäonnistumisiin johtavien seikkojen olevan pääasiassa ihmissuhteisiin liittyviä. Konkreettisina esimerkkeinä annettiin tukihenkilön ja tuettavan henkilökemioiden yhteensopimattomuus, tukisuhteen muuttuminen liian läheiseksi tuettavan ja tukihenkilön välillä sekä luottamuksen puute tukisuhteessa. Tuettavan tai tukihenkilön motivaation- ja sitoutumisenpuutteen uskottiin kolmessa haastattelussa voivan vaikuttaa tukihenkilötoiminnan epäonnistumiseen. Tuettavan hankala elämäntilanne tai vaikeat läheissuhteet nostettiin esiin mahdollisina ongelmakohtina muutamassa haastattelussa. On mahdollista, että tuettavan elämäntilanne on niin hankala, ettei vapaaehtoistoiminta ole oikea vaihtoehto. Kolme haastateltua mainitsi lisäksi tukihenkilön riittämättömän ja laadullisesti huonon ja epärealistisen koulutuksen, tai koko koulutuksen puutteen, yhdeksi epäonnistumisen paikaksi. Kaksi haastateltavaa uskoi riskin olevan tukihenkilön hyväksikäytössä. Kahdessa haastattelussa pohdittiin myös varsinaisesta toiminnasta johtuvia ongelmakohtia.

6 Johtopäätökset

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyöhön kerätyn aineiston pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä tutkimuskysymyksiemme mukaisesti. Tutkimuskysymyksemme olivat millaisella kolmannen sektorin tarjoamalla tukihenkilötoiminnalla on mahdollisuus tukea vankilasta vapautuneita romaninaisia sekä millaisia elementtejä vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta pitää sisällään. Aineisto on kerätty haastattelemalla kahdeksaa (n=8) tukihenkilötoiminnan ja/tai romanikulttuurin asiantuntijaa, jotka työskentelevät kolmannella sektorilla. Johtopäätökset perustuvat keräämäämme tutkimusaineistoon, eikä niitä voida pitää yleistettävänä vaan ainoastaan suuntaa antavina.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että toimiva vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta rakentuu useasta eri osa-alueesta. Tärkeinä tukihenkilötoiminnan elementteinä voidaan pitää toimintaa koordinoivaa organisaatiota, tukihenkilöä sekä tarkasti suunniteltua toiminnan sisältöä. Lisäksi tuettava romaninainen on otettava huomioon niin kulttuurin kuin aikaisempien kokemustensakin puolesta. Organisaatiolta edellytetään osaavaa koordinaattoria, kunnossa olevaa rahoitusta sekä oikea-aikaisuutta. Tukihenkilöltä edellytetään kuntouttavaa työtettä sekä ehdotonta vapaaehtoisuutta. Lisäksi nais erityisyyden ja kulttuurisensitiivisyyden huomiointi ovat olennaisia. Toiminnan kannalta on otettava myös huomioon mahdolliset haas-

teet ja ratkaisut niiden voittamiseksi. Onnistunut tukihenkilötoiminta vaatii toimivaa toiminnanohjausta sekä tarkkaan suunniteltua toimintaa (Kuvio 1).

Kuvio 1: Tukihenkilötoiminnan rakenne

6.1 Tukihenkilötoiminta vaatii resursseja

Tukihenkilötoiminta voidaan lukea vaativaksi vapaaehtoistoiminnaksi, jossa koulutus ja ohjaus ovat välttämättömiä toiminnan onnistumisen kannalta. Usein vapaaehtoistoiminta joudutaankin aloittamaan ilman suurempia resursseja. Toiminnan laajenemisen kannalta resurssien saaminen vapaaehtoisille maksettaviin kulukorvauksiin on yksi perusedellytys Hakkaraisen & Syrjäsen (2004) mukaan. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 26-28.) Tukihenkilötoiminnan aloittaminen ja toiminnan koordinointi nähtiin haastateltavien keskuudessa vaativana tehtävänä. Suurin osa haastateltavista nosti antamissaan vastauksissa esiin toiminnan rahoituksen tärkeyden jo ennen itse tukihenkilötoiminnan aloittamista, vaikka toiminta nähtiinkin vapaaehtoistoimintana, josta ei makseta varsinaista palkkaa itse tukihenkilöille. Rahoituksen tärkeyttä perusteltiin sillä, että toimintaan tarvitaan kuitenkin vähintään yksi palkattu työntekijä sekä toimitilat. Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että tukihenkilötoimintaa käynnistettäessä toimintaa koordinoimaan ryhtyvällä organisaatiolla tulee olla toimitilat, josta käsin toimintaa voidaan johtaa. Vähimmäisvaatimuksena toimitilojen käyttöominaisuuksille pidettiin sitä, että toimintaa koordinoivalla työntekijällä tulee olla toimistotilat. Osa haastateltavista toivoi toimitiloja myös tukihenkilöiden ja tuettavien tapaamisille. Osa haastateltavistamme puhui myös kulukorvausten maksamisesta, sillä puhelut ja matkat tuottavat kuluja vapaaehtoisille.

Syrjänen (2010, 8) kuvaa tukihenkilötoimintaa vapaaehtoistyönä, jota toteutetaan tiiviinä yhteistyönä ammattityöntekijöiden kanssa. Ammattityöntekijän toimenkuvaan kuuluu tukihenkilöiden rekrytointi, kouluttaminen ja toiminnan tukeminen. Myös haastattelemamme asiantuntijat nostivat tärkeänä asiana esiin, että tukihenkilötoiminta tarvitsee ainakin yhden palkatun tukihenkilötoiminnan- sekä romanikulttuurin erityispiirteisiin perehtyneen ammattitaitoisen työntekijän, jolla on valmiudet kouluttaa tukihenkilöt tehtäväänsä sekä toimia heidän tukeksi. Tukihenkilötoimintaa koordinoivan työntekijän asemaa pidettiin erityisen merkittävänä, sillä hän valitsee ja kouluttaa tukihenkilöt tehtäviin, auttaa tuettavaa ja hänen tukihenkilöään alkuun tukisuhteessa sekä tukee tukihenkilöitä tukisuhteeseen liittyvissä asioissa. Yksi haastateltava piti toimintaa koordinoivaa työntekijää tärkeimpänä seikkana tukihenkilötoiminnan onnistumiselle. Tärkeänä pidettiin myös tukihenkilötoiminnan oikea-aikaisuutta. Haastateltavat olivat lähes yksimielisiä siitä, että tukisuhde tulisi aloittaa jo tuettavan vankeusaikana vankilatapaamisilla toiminnan koordinaattorin ja vankilahenkilökunnan avustamana.

6.2 Tukihenkilöiden soveltuvuus sekä motivaatio tukihenkilötoimintaan

Syrjänen (2004, 31-32) toteaa, että tukihenkilötoiminnan kannalta on oleellista selvittää, millaisia tukihenkilöitä toiminta vaatii ja millaisia henkilöitä toiminnasta vastaava tahoo haluaa. Vapaaehtoiset tulisi myös sijoittaa niihin tehtäviin ja tahoihin, jotka vastaavat heidän kykyjään. Nämä asiat nostivat esiin myös haastateltavamme. On tärkeää selvittää tukihenkilöiksi haluaville asianmukainen ja realistinen kuva toiminnan vapaaehtoisesta luonteesta sekä sen vaatimuksista ja säännöistä. Tässäkin yhteydessä toimintaa koordinoivalla työntekijällä katsottiin olevan suuri vastuu, sillä työntekijän tulee osata kertoa realistisesti tukihenkilöksi haluavalle toiminnan luonne ja vaatimukset sekä osata kartoittaa tukihenkilön kykyjä ja aitoa motivaatiota toimintaa kohtaan.

Hakkaraisen & Syrjäsen (2004, 21-23) mukaan lukuisat eri motiivit sekä halu auttaa ajavat ihmisiä vapaaehtoistoiminnan pariin. Ilo, elämänlaatu, toivo, hyvinvointi ja muutos ovat taas niitä asioita, joita tukihenkilö vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta useimmiten saa. Pelkästään jo kokemus siitä, että on saanut aikaan muutoksen tuettavan elämässä, toimii rikastavana kokemuksena (Victim Support 2013). Sanallinen palkitseminen kuten tunnustukset ja kiittäminen, mutta myös erilaiset rahalliset palkitsemisen muodot koettiin palkitseviksi ja motivoiviksi tekijöiksi myös haastateltaviemme keskuudessa. Kiittämisen lisäksi yksi haastateltavista mainitsi tukisuhteessa onnistumisien toimivan motivoivana ja palkitsevana. Lisäksi järjestetyt virkistätymispäivät ja yhdessä tekeminen nostettiin esiin palkitsemismuotona. Myös työnohjaus nousi esille kahdessa haastattelussa. Hakkaraisen & Syrjäsen (2004, 23) mukaan työnohjaus on erityisen tärkeässä asemassa oppimishaluisten vapaaehtoisten kohdalla. Oppimisen halua voidaan pitää myös tärkeänä motivaation lähteenä vapaaehtoistoiminnassa. Suurin osa haastateltavista kuitenkin korosti, että vapaaehtoisella tukihenkilöllä tulee olla

valmiiksi motivaatiota auttaa ja tukea toista ihmistä. Ainoastaan tukihenkilön olemassa olevan motivaation kasvattaminen ja sen vahvistaminen on olennaista. Motivaation luominen tyhjästä ei ole realistista tai järkevää. Myös Hakkarainen & Syrjänen (2004, 23) huomauttavat, että ajettaessa vapaaehtoinen toiminnan pariin ikään kuin pakon kautta, on vaarana, että tukihenkilö ei koe toimintaa merkittäväksi.

Grönfors (2012, 247) on todennut, ettei etninen tausta tai vaatetus saa olla ainoita pätevyyskriteereitä romanien kanssa työskenneltäessä. Hänen mukaansa tulee noudattaa yleisiä periaatteita pätevyteen ja ammattitaitoon liittyen. Mitä vaativampi kohderyhmä, sitä suurempaa huomiota tulisi kiinnittää työntekijöiden pätevyteen. Haastattelujen perusteella voidaan sanoa, että haastateltavatkin pitivät kaikkein tärkeimpänä asiana tukihenkilön soveltuvuutta sekä motivaatiota toimintaa kohtaan, eikä niinkään kulttuuritaustaa. Vaikka kulttuuritaustalla ei nähty olevan ratkaisevaa merkitystä, oltiin haastateltavien keskuudessa yksimielisesti sitä mieltä, että tuettavalla tulee olla tietämystä ja tuntemusta romanikulttuurista sekä hänen tulee ymmärtää naisten erityisasema rikollisessa kulttuurissa kun tuettavana on vankilasta vapautunut romaninainen. Naisilla kun on jo pelkästään sukupuoleen liittyviä erityistarpeita (Naisten vuoro 2013c).

6.3 Selkeät rajat, säännöt ja ohjaus osana tukihenkilötoimintaa

Haastateltavamme pitävät tukihenkilötoiminnan käytännön toteutusta tarkasteltaessa tärkeimpinä asioina toiminnan selkeitä sääntöjä, rajoja ja tavoitteita. On tärkeää, että tukihenkilö tietää toiminnan rajat, joiden puitteissa tuettavaa saa ja pitää tukea. Esimerkkinä rajojen tärkeydestä mainittiin se, että tukihenkilön tulee olla tietoinen kuinka paljon hänen vähintään tulee olla ja kuinka paljon hänen enintään kannattaa olla tuettavansa kanssa yhteydessä. Haastateltavat uskoivat, että vapaaehtoisten koulutuksesta ja perehdytyksestä tulee myös huolehtia hyvin, myös työnohjauksen tulee olla tukihenkilöiden saatavilla, kun tuettava asiakasryhmä on näinkin vaativa. Samoja edellytyksiä tukihenkilötoiminnalle ja tukihenkilön jaksamiselle mainitsee artikkelissaan myös Syrjänen (2004, 33-34).

Kuntoutusprosessissa on oleellista osaltaan tiedostaa ihmisten erilaiset lähtökohdat, jotka ovat saattaneet vaikuttaa kuntoutustarpeen muodostumiseen. On lisäksi hyvä muistaa, että kuntoutuja sekä kuntouttaja etsivät syitä ja selvityksiä kuntoutustarpeelle (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 31.) Myös Vilén ym. (2008, 22; 2008, 53-54) painottavat, että asiakaslähtöisyys on erityisasemassa vuorovaikutukseen perustuvassa tukisuhteessa. Toiminnan on lähdettävä tuettavan tarpeista. Tuettavalla tulee lisäksi säilyä vastuu ja päätösvalta omasta elämästään. Haastateltavamme painottivatkin, että jokaisen tuettavan tarpeet on otettava huomioon ennen kuin suunnitellaan, millaista toimintaa he tarvitsevat. Tukihenkilöllä on siis oltava valmiudet ymmärtää tuettavaa ja ottaa hänen tarvitsemansa apu huomioon pohtiessaan, mil-

laisella toiminnalla ja tuella hän saa mahdollisimman suuren avun ja vaikutuksen tuettavan romaninaisen elämään. Haastatteluissa korostettiin myös, että tuettavan on itse otettava vastuu omasta elämästään ja tehtävä siihen liittyvät päätökset. Tukihenkilön tehtäväksi jää kannustaa ja tukea häntä näissä valinnoissa unohtamatta kuitenkin oikeaan suuntaan viemistä.

Kuusi haastateltavaa kahdeksasta piti erityisen tärkeänä auttaa tuettavaa arjen elämänhallinnassa sekä auttaa luomaan arjen rutiineja. Hyvinkin arkipäiväiset asiat, kuten virastoasioiden hoitaminen, nostettiin esiin tärkeänä toimintona tukihenkilötoiminnassa. Neljä haastateltavista uskoi myös, että toiminnan sisällön tulisi olla tapauskohtaista ja riippua tuettavan sekä tukihenkilön intresseistä. Syrjänen (2010, 8) ja Mykkänen-Hänninen (2007, 41-43) kirjoittavat samoista asioista teoksissaan: tukihenkilö keskittyy tukemiseen tavallisissa arjen askareissa ja auttaa tuettavaa jäsentämään tämän senhetkistä elämäntilannetta ja mahdollisesti myös auttaa löytämään uusia näkökulmia elämään.

Hakkaraisen (2004, 49) mukaan tukihenkilötoiminnan käytännön toteutuksessa suureen merkitykseen nousee myös vapaaehtoisten virkistystoiminta, joka voi vaihdella aina retkistä palkitsemiseen. Arvostuksen merkitystä ei tule myöskään unohtaa puhuttaessa vapaaehtoisen jakamisesta (Mykkänen-Hänninen 2007, 53). Myös haastattelemamme alan asiantuntijat korostivat virkistystoiminnan, kuten yhteisten retkien tai illanviettojen tärkeyttä erityisesti kun kyseessä on tukihenkilötoiminta, josta ei makseta palkkaa. Haastateltavat pitivät myös positiivisen palautteen antamista sekä arvostuksen osoittamista hyvänä keinona palkita ja motivoida tukihenkilöitä. Lisää palkitsemisesta ja motivaatiosta kohdassa *6.2 Tukihenkilöiden oltava tehtävään soveltuvia sekä motivoituneita*.

Tukihenkilötoimintaa kehitettäessä, on kiinnitettävä huomiota myös mahdollisiin haasteisiin. Haastateltavista iso osa uskoi epäonnistumisiin johtavien seikkojen olevan pääasiassa ihmisuhteisiin liittyviä, kuten henkilökemioiden yhteensopimattomuus, tukisuhteen muuttuminen liian läheiseksi tuettavan ja tukihenkilön välillä sekä luottamuksen puute tukisuhteessa. Kuten jo aikaisemminkin mainittiin, on erityisesti tukihenkilön motivaatio ja sitoutuminen tärkeässä osassa valittaessa tukihenkilöitä toimintaan. Motivaation ja sitoutumisen tärkeydestä kertoo myös se, että haastateltavat pitivät sekä tukihenkilön, että tuettavan motivaation- ja sitoutumisenpuutetta suurena tukihenkilötoiminnan epäonnistumiseen vaikuttavana haasteena. Haastateltavat nostivat tukihenkilön riittämättömän, laadullisesti huonon ja epärealistisen koulutuksen myös yhtenä epäonnistumisen paikkana. Koulutuksen ja perehdytyksen voidaan sanoa olevan tärkeässä osassa vapaaehtoistoimintaa. Tukihenkilöille on annettava perustietoa vapaaehtoistoiminnasta ja sen periaatteista painottaen asiakkaan kohtaamista ja vuorovaikutuksellista tukemista. Myös tukihenkilön mahdollisesti kohtaamia haasteita ja tehtävään yleisesti liittyviä piirteitä on syytä käydä läpi. (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 27; Mykkänen-Hänninen 2007, 57; Syrjänen 2010, 22.)

7 Lopuksi

Tukihenkilötoiminta on tavoitteellista, suunnitelmallista ja vapaaehtoista jokaiselle osapuolelle. Tuettavan senhetkistä elämäntilannetta pyritään jäsentämään koulutettujen vapaaehtoisten avulla sekä toimintaa järjestävän tahon tuella. (Lehtinen 1994, 51; Syrjänen 2010, 8 & Mykkänen-Hänninen 2007, 41.) Opinnäytetyömme päämääränä oli selvittää, millaisella kolmannen sektorin tarjoamalla vapaaehtoisella tukihenkilötoiminnalla on mahdollisuus tukea vankilasta vapautuneita romaninaisia. Lisäksi tavoitteenamme oli selvittää, millaisia elementtejä tukihenkilötoiminta pitää sisällään juuri tässä kontekstissa. Opinnäytetyömme tutkimustulokset osoittavat, että toimintaa organisoiva taho on tärkeässä asemassa vapaaehtoista tukihenkilötoimintaa järjestettäessä. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että toiminta tarvitsee ehdottomasti taustaorganisaation ja toiminnalle erikseen nimitetyn koordinaattorin, jotka yhdessä huolehtivat, että toiminta pysyy ennalta määrättyjen puitteiden ja sääntöjen sisällä. Tällä pystytään suojelemaan sekä tukihenkilöä, että tuettavaa romaninaista. Vaikka sääntöjen ja rajojen merkitys korostuikin haastatteluissa, niin mielestämme on kuitenkin syytä myös pohtia, missä määrin tällainen strukturoitu tukihenkilötoiminta toimii suhteessa romanikulttuuriin, joka tunnetaan hyvin pitkälti tunnekulttuurina.

Haastatteluiden kautta selvisi myös, että tukihenkilöiden koulutus ja omalähtöinen motivaatio sekä tukihenkilön aito halu auttaa, ovat merkittävässä asemassa toiminnan onnistumisen kannalta. Kyseessä on vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta, jossa toiminta ei perustu palkkaukseen ja näin ollen tukihenkilön arvomaailma korostuu (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 22). Opinnäytetyömme tutkimustuloksissa korostui myös romanikulttuurin ja nais erityisyyden huomioimisen tärkeys osana tukihenkilötoimintaa. Vapaaehtoisen tukihenkilötoiminnan tehtävänä on auttaa arjen elämänhallinnassa sekä tuoda tuettavalle romaninaiselle uusia ja miellyttäviä kokemuksia. Haastateltavat toivat lisäksi useita muita näkökulmia siihen, miten kehitteillä oleva tukihenkilötoiminta saataisiin toimivaksi ja vaikuttavaksi. Havaitsimme useita yhtenäisyyksiä haastateltavien vastauksissa. Tästä voidaankin päätellä, että aineisto on ollut riittävä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 169).

Toteutimme haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina haastateltaviemme työpaikoilla. Puolistrukturoidun teemahaastattelun käyttö osoittautui onnistuneeksi valinnaksi. Koska tarkoituksenamme oli kerätä tietoa lähtökohtaisesti aikaisemmin tutkimattomasta aiheesta, oli olennaista, että haastateltavat saivat puhua mahdollisimman vapaasanaisesti käsiteltävistä teemoista. Asiantuntijoiden haastattelemisen heille ennalta tutussa paikassa oli myös mielestämme tärkeää, sillä sen kautta saimme luotua heille miellyttävän ja rennon ilmapiirin. Lisäksi uskomme, että opinnäytetyömme tutkimustulosten esittely anonyyminä on vaikuttanut osakseen siihen, että asiantuntijat ovat kokeneet voivansa vastata rehellisesti ilman pelkoa siitä, että he ovat tunnistettavissa. Opinnäytetyömme tutkimustuloksia kirjatta-

essa kiinnitimme suurta huomiota siihen, ettei haastateltavia voida tunnistaa sitaateista, joita olemme käyttäneet tulososiossa. Poistimme sitaateista ne kohdat, jotka olisivat olleet myöhemmin yhdistettävissä tiettyyn asiantuntijaan. Jouduimme rajaamaan haastateltavat tarkasti, jotta saatava aineisto pysyisi selkeänä ja yksinkertaisena. Tämän vuoksi haastatteluaineistomme on yhdeltä näkökannalta kuvattua, eikä siinä ole voitu huomioida itse tuettavien romaninaisten näkökulmia. Mahdollisia jatkotutkimuksia ajateltaessa, olisikin mielenkiintoista saada haastattelutietoa ja näkökulmaa myös vankilasta vapautuvilta romaninaisilta itseltään. Mikäli vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta saadaan käyntiin, olisi mielenkiintoista kuulla myös tukihenkilöinä toimivien näkemyksiä tukihenkilötoiminnasta tässä kontekstissa. Yhdistämällä asiantuntijoiden, toiminnan kohderyhmän sekä tukihenkilöiden näkemykset, voidaan luoda entistä kattavampi käsitys siitä, millainen tukihenkilötoiminta palvelee juuri vankilasta vapautuvien romaninaisien tarpeita ja millaiselle toiminnalle on tarvetta.

Aikaisempia tutkimuksia tässä kontekstissa ei juuri ole, joten pienikin eteneminen voidaan katsoa tärkeäksi. Samansuuntaisia tutkimuksia on kuitenkin tehty, mutta useat niistä ovat käsitelleet tukihenkilötoimintaa itse tukihenkilöiden tai organisaation näkökulmasta. Voidaan kuitenkin todeta, että samanlaiset arvot ja piirteet korostuivat niin aikaisemmin tehdyissä tutkimuksissa, kuin myös opinnäytetyömme asiantuntijoiden vastauksissa. Esimerkiksi Utin (2008) tekemässä Pro- gradu tutkielmassa korostuivat tukihenkilön omalähtöinen halu auttaa, sitoutuminen sekä organisaation rooli. Lisäksi tukihenkilökoulutus katsottiin tärkeäksi. Samat elementit ovat nousseet esille myös opinnäytetyössämme. Mielestämme sen voidaan katsoa olevan opinnäytetyömme reliaabeliuden kannalta tärkeää. Uskomme myös, että opinnäytetyömme kannustaa uusien tutkimusten tekemiseen tästä aiheesta, sillä uuden kehittäminen ja löytäminen on aina palkitsevaa. Myös rikosseuraamusalan kannalta uskomme, että opinnäytetyömme on merkityksellinen ja tietoa antava. Romanivankien tilanteesta on lähtökohtaisesti hyvin vähän tietoa ja erityisesti romaninaisten kasvava määrä vankiloissa asettaa rikosseuraamusalan uusien haasteiden keskelle (Naisten Vuoro 2013c). Toivomme, että opinnäytetyömme kannustaa seuraavia opinnäytetyöntekijöitä pureutumaan tähän mielenkiintoiseen kansanryhmään ja heidän historiaansa.

Uskomme, että opinnäytetyömme antaa ajankohtaista ja tärkeää tietoa monille. Erityisesti uskomme yhteistyötahomme, Romano Missio ry:n, saavan opinnäytetyöstämme paljon hyödyllistä tietoa kehitettäessä tukihenkilötoimintaa vankilasta vapautuville romaninaisille osana heidän Naisten vuoro- hankettaan. Romano Missio ry saa ajankohtaista tietoa heidän toiminnan kehittämiseensä, jotta siitä tulisi entistä vaikuttavampaa ja palvelevampaa. Uskomme myös, että koottu tieto hyödyttää esimerkiksi opinnäytetyöhömme osallistuneiden haastateltavien organisaatioita. Erityisesti uskomme haastateltavien saaneen mahdollisuuden pohtia aihetta syvällisemmin ja heidän ammattitaitoaan vahvistaen. Toivomme, että opinnäyte-

työmme kannustaa rikosseuraamusalan tai sosiaalialan eri toimijoita tarkastelemaan aihetta tarkemmin ja tutustumaan eri kulttuureihin sekä siihen, miten asiat miten eri asiat näyttäytyvät eri kulttuureissa.

Yhteiskunnallisella tasolla opinnäytetyömme tarjoaa suuntaa antavaa tietoa tukihenkilötoiminnan kehittämisestä. Opinnäytetyömme pohjalta voidaan pohtia, mitkä seikat ovat tärkeitä tukihenkilötoiminnan kehittämisessä ja millaisiin asioihin tulisi kiinnittää huomiota. On muistettava, että haastateltavamme ovat pohtineet tukihenkilötoimintaa ja sen kehittämistä erityisesti romanikulttuurin näkökulmasta, eikä voida täysin varmasti sanoa, että opinnäytetyömme tutkimustulokset olisivat yleistettävissä koskemaan kaikkea tukihenkilötoimintaa. Uskomme kuitenkin, että opinnäytetyömme tulokset ovat hyödynnettävissä yhteiskunnallisella tasolla, mikäli kyseessä on erityisesti vankilasta vapautuville romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta.

Pohdimme eettisyyttä ja luotettavuutta käsittelevässä osiossa omaa suhtautumistamme aiheeseen, koska emme ole romanikulttuurin edustajia. Mielestämme oli tärkeää, että emme anna omien mahdollisten ennakkokäsitysten tai -luulojen vaikuttavan opinnäytetyömme lopputulokseen. Kiinnitimme suurta huomiota oikean tiedon hankkimiseen sekä siihen, miten tiedon käsittelemme. Näin opinnäytetyöprosessin lopussa voimme kuitenkin todeta, että uuden tiedon saaminen meille vieraasta kulttuurista ja ihmisten erilaisuuden ymmärtäminen ovat vain vahvistaneet omaa ammatillista osaamistamme. Jokainen ihminen on niin sanotusti oman ympäristönsä tuotos, jossa korostuvat yksilön perimä, toiminta ja läsnäolo (Karjalainen & Vilkkumaa 2008, 28-34). Opinnäytetyöprosessi vahvisti tätä käsitystä myös meissä, esimerkiksi haastatteluiden kautta. Mielestämme haastateltavien vastauksissa korostuivat vahvasti perimä sekä se, millaisten kokemusten kautta he kertovat omia näkemyksiään. Lisäksi uuden kulttuurin oppiminen on ollut antoisaa. Uskomme, että pystymme hyödyntämään tietoutta romanikulttuurista myös rikosseuraamusalalla työskennellessä. On ollut hienoa kuulla itse romanikulttuurin edustajilta heidän kokemuksiaan romanikulttuurista ja siitä, miten sitä tulisi huomioida. Tämä on ollut ainutlaatuinen kokemus ja mahdollisuus hankkia tosiasiallista tietoa heiltä, jotka kulttuurissa elävät.

Opinnäytetyöprosessimme on ollut ajallisesti pitkä, sillä se alkoi jo noin vuosi sitten. Prosessi on ollut palkitseva, mutta myös ajoittain raskas. Vuoden ajan olemme saaneet kehittää omaa asiantuntijuuttamme, samalla keräten uusia näkökulmia opinnäytetyöhömmö. Uskomme, että itsenäinen ja oma-aloitteinen työskentely on kasvattanut ja vahvistanut omaa asiantuntijuuttamme paljon. Toteutimme opinnäytetyömme parityönä, sillä uskoimme saavamme yhdessä työskentelyn kautta aikaisemmin tutkimattomaan aiheeseen enemmän sisältöä. Yhdessä työskentely mahdollisti myös monipuolisen reflektoinnin. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta pääsimme toteuttamaan lisäksi tärkeän triangulaation kahden tutkijan avulla. Osallistuimme

kumpikin tasapuolisesti opinnäytetyön aineiston kasaamiseen ja lopputulosten kokoamiseen. Pidimme tiiviisti yhteyttä koko opinnäytetyöprosessin ajan ja keskustelimme työmme jäsentämisestä. Tällä tavoin saimme mielestämme koottua mahdollisimman luotettavan ja uutta tietoa tuovan opinnäytetyön.

Romanikulttuurin voidaan edelleenkin sanoa hakevan paikkaansa osana suomalaista yhteiskuntaa. Toivomme, että opinnäytetyömme on pystynyt tarjoamaan ajankohtaista ja kiinnostavaa tietoa romanikulttuurista ja sen huomioimisesta osana tukihenkilötoimintaa. Vaikka Suomen romaneilla on hyvin pitkä historia, on se edelleenkin tänä päivänä suhteellisen vieras monelle valtaväestön edustajalle. Mahdollisesti opinnäytetyömme on myös kannustanut hankkimaan tietoa tästä mielenkiintoisesta ja moniulotteisesta kulttuurista.

Lähteet

Painetut lähteet:

- Eskola, A. & Kurki, L. 2001. Johdannoksi. Teoksessa A. Eskola & L. Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. [4.painos]. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Friman-Korpela, S. 2012. Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Grönfors, J. 2012. Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Grönfors, M. 1981. Suomen mustalaiskansaa. WSOY. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.
- Hakkarainen, P. 2004. Vapaaehtoisten virkistys ja palkitseminen. Teoksessa P. Hakkarainen (toim.) Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle. Riihimäki: Riihimäen Kirjapaino Oy.
- Hakkarainen, P. & Syrjänen, K. 2004. Vapaaehtoistoiminta. Teoksessa P. Hakkarainen (toim.) Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle. Riihimäki: Riihimäen Kirjapaino Oy.
- Hedman, H. 2012. Mustalaislähetyksestä Romano Missioksi. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) 2008. Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tutkiminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laine, M. 1994. Voidaanko vankeja ja rikollisia kuntouttaa? Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Lehtinen, S. 1994. Tukihenkilönä apuna arjessa. Järjestöjen tukihenkilöprojekti. Raportti vuosilta 1992-1993. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Lehtinen, S. 1997. Vapaaehtoistoiminta-kasvava voimavara?: Näkökulmia ammattityöhön. Kansalaisareena ry. Tampere: Mainosmakasiini.
- Lindberg, V. 2012. Suomen romanien uskonnollinen herääminen. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Mykkänen-Hänninen, R. 2007. Vapaaehtoistyön rajapinnoilla. Helsingin ammattikortakoulu Stadian julkaisuja sarja B: oppimateriaalit 6. Helsinki: Yliopistopaino.
- Naiset näkyviksi. Työryhmän mietintö. 2008. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Rekola, T. 2012. Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004. Suomen romanit. Finitiko romaseele. [4.painos]. Vantaa: Kirjapaino Keili Oy.

Syrjänen, J. (toim.) 2010. Vapaaehtoistyön laatukäsikirja. [2.painos]. Kaarina: Paino-Kaarina.

Syrjänen, K. 2004. Vapaaehtoisten tukeminen ja ohjaus. Teoksessa P. Hakkarainen (toim.) Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle. Riihimäki: Riihimäen Kirjapaino Oy.

Tervonen, M. 2012a. Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800- luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Tervonen, M. 2012b. Romanit ja suuri muutos. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Vilén, M; Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. [3.painos]. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Viljanen, A. 2012. Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet. Teoksessa P. Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Internet lähteet:

Community Service Volunteers. 2013. Volunteer to Support Offenders as a Mentor. Viitattu 7.10.2013.
<http://www.csv.org.uk/volunteering/mentoring-befriending/offenders>

Grönfors, M. 2011. Kenttähaastattelu ja avaintiedottajan käyttö. Teoksessa H. Vilkkä (toim.) Laadullisen tutkimuksen kenttätymenetelmät. Viitattu 1.2.2013
http://vilkka.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf

Helsingin Diakonissalaitos. 2013. Kaalo- matalan kynnyksen päiväkeskus romaniväestölle. Viitattu 14.2.2013.
<https://www.hdl.fi/fi/palvelut/paivatoiminta/113-paeivaekeskus-kaalo-matalan-kynnyksen-paeivaekeskus-romanivaestoelle>

MOTY - Monikulttuurisuus työyhteisössä - projekti. Kulttuurit - romanikulttuurit. Viitattu 13.11.2013.
<http://estudio.edupoli.fi/moty/index.asp?id=719&kat=Kulttuurit&sid=778&sub=Romanikulttuurit&title=3243>

Naisten Vuoro. 2013a. Naisten vuoro -projekti 2010 - 2013. Viitattu 30.8.2013.
<http://www.naistenvuoro.fi/>

Naisten Vuoro. 2013b. Romanityöntekijä vankilassa. Viitattu 7.11.2013.
http://www.naistenvuoro.fi/?Toiminta:Romanity%C3%B6ntekij%C3%A4_vankilassa

Naisten Vuoro. 2013c. Tausta ja tarve. Viitattu 30.8.2013.
http://www.naistenvuoro.fi/?Tausta_ja_tarve

Naisten Vuoro- projekti 2010-2013. Tausta ja tarve. Viitattu 7.11.2013.
http://www.romanomissio.fi/naisten_vuoro.htm

Rikosseuraamuslaitos. 2013a. Vangit. Viitattu 13.11.2013.
<http://www.rikosseuraamus.fi/17006.htm>

Rikosseuraamuslaitos. 2013b. Yleisohjelmat. Viitattu 14.2.2013.
<http://www.rikosseuraamus.fi/52965.htm>

Romanit.fi. 2013a. Miksi omia vanhempia teititellään? Viitattu 13.11.2013.
<http://romanit.fi/tapakulttuuri/puhtaus-kaiken-a-ja-o/miksi-omia-vanhempia-teititellaan>

Romanit.fi. 2013b. Puhtaus kaiken a ja o. Viitattu 13.11.2013.
<http://romanit.fi/tapakulttuuri/puhtaus-kaiken-a-ja-o>

Romanit.fi. 2013c. Väistäminen - yhtä tätä päivää? Viitattu 13.11.2013.
<http://romanit.fi/tapakulttuuri/vaistaminen-yha-tata-paivaa>

Romano Missio. 2013a. Henkilöstö. Viitattu 7.11.2013.
<http://www.naistenvuoro.fi/?Henkil%26ouml%3Bst%26ouml%3B>

Romano Missio. 2013b. Romano Mission toiminta. Viitattu 30.8.2013.
http://www.romanomissio.fi/?Romano_Mission_toiminta

Romano Missio. 2013c. Voiva-ohjelma. Viitattu 14.2.2013.
http://www.naistenvuoro.fi/?Toiminta:Voiva_-ohjelma

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2013. Romaniperhetyö - usein kysyttyjä kysymyksiä. Viitattu 13.11.2013.
<http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/romaniperhetyo/kysyttya>

Suomela, M. 2011. Vankilasta vapautuvien jälkihuolto. Viitattu 29.9.2013.
http://www.porttivapautteen.fi/tietoa/tietopankki/2513/vankilasta_vapautuvien_jalkihuolto

Törmä, S; Huotari, K. & Tuokkola, K. 2012. Romanian asuminen ja yhdenvertaisuus. Ympäristöministeriön raportteja 8/2012. Viitattu 7.10.2013
<http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/24cadd4c090557b93bed41a106a94136/1381137089/application/pdf/245325/Romanien%20asuminen%20ja%20yhdenvertaisuus%20YMP%C3%84RIST%C3%96MINISTERI%C3%96.pdf>

Utti, E. 2008. Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Pro- gradu tutkielma.

Victim Support. 2013. About volunteering. Viitattu 7.10.2013.
<http://www.victimsupport.org.nz/volunteer/about-volunteering>

Women in Prison. 2013. Supporting women in prison. Viitattu 7.10.2013.
<http://www.womeninprison.org.uk/>

Julkaisemattomat lähteet

Koulutus. 2012. Romano Mission järjestämä koulutus Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistolla 15.10.2012.

Liite 1. Haastattelukysymykset.....	84
Liite 2. Suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta.....	87

Liite 1. Haastattelukysymykset

TAUSTATIEDOT

Nimi?

Sukupuoli?

Koulutus?

Kulttuuritausta?

Työskennellyt ”asiantuntijana” (v/kk)?

Toiminut aikaisemmin tukehenkilönä? (Missä organisaatiossa?)

Onko omataustainen?

Onko toiminnassanne näkynyt vapautuneita romanitaustaisia miehiä tai naisia?

Mihin toimintaan he ovat ottaneet osaa ja oletteko voineet auttaa heitä? Miten?

JOHDATUSTA

- Mikä on mielestäsi tukihenkilö?
- Millaista vapaaehtoisen tukihenkilötoiminta mielestäsi on?

TUKIHENKILÖTOIMINTA

- Miten tukihenkilötoiminta saadaan vaikuttavaksi uusintarikollisuuden ja syrjäytymisen näkökulmasta vankilasta vapautuneille romaninaisille ja millaista toiminnan tulisi olla?
- Miten tukihenkilötoiminta auttaa vankilasta vapautunutta?
- Mitkä asiat ovat mielestäsi tärkeimpiä tukihenkilötoiminnan toteutuksessa?
- Miten nais erityisyys tulisi ottaa mielestäsi huomioon tukihenkilötoiminnassa?

VAPAAEHTOISUUS

- Mitä vapaaehtoiseksi ryhtyvältä voidaan vaatia koulutuksen, taustan ja ym. osalta? (Kyse on vapaaehtoisesta tukihenkilötoiminnasta, josta ei saa palkkaa)
- Miten vapaaehtoisia voidaan palkita ja kannattaako se? Miten?
- Mitä tukihenkilönä toimiminen sinun mielestäsi edellyttää tukihenkilöltä?

- Miten vapaaehtoinen tukihenkilö saadaan motivoitua tukisuhteeseen?

KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS (mitä, missä, milloin)

- Mistä tukihenkilöitä saataisiin rekrytoitua?
- Miten ja missä vaiheessa tuettavan kannattaisi tutustua tukihenkilöönsä?
- Millaisia edellytyksiä vankilasta vapautuneille romaninaisille suunnattu tukihenkilötoiminta tarvitsee käynnistyäkseen? Entä toimiakseen?
- Kuinka paljon luulet tukihenkilöksi ryhtyvän olevan valmis käyttämään aikaa tukihenkilönä toimimiseen? Kuinka paljon olisi hyvä käyttää aikaa?
- Miten pitkä tukisuhteen tulisi olla?
- Tuleeko tukihenkilön ja tuettavan tuntee toisensa entuudestaan? Miksi / miksi ei?
- Mitä vankilasta vapautuneille romaninaisille suunnatun tukihenkilötoiminnan tulisi pitää sisällään (mm. millaista toimintaa)?
- Missä toimitiloissa (kenen) ja/tai toimintamuotona mielestäsi tukehenkilötoimintaa tulisi tarjota?

ROMANIKULTTUURI

- Oletko itse työskennellyt romanitaustaisten henkilöiden kanssa?
- Koetko, että työskentely heidän kanssaan pitää sisällään erityispiirteitä? Millaisia erityispiirteitä? / miksi ei?
- Tarvitseeko tukihenkilö tietoa romanikulttuurista, kun tuettavana on vankilasta vapautunut romaninainen? Miksi / miksi ei?
- Miten romanikulttuuri tulisi mielestäsi ottaa huomioon tukihenkilötoiminnassa?

HAASTEET

- Mitkä asiat voivat johtaa tukihenkilötoiminnan epäonnistumiseen ("sudenkuopat")?
- Miten tukihenkilö saadaan itse jaksamaan ja miten se tulisi toteuttaa?
- Mihin raja tulisi vetää, ettei tukihenkilösuhde käy liian raskaaksi?

LOPUKSI

- Vapaa sana. Mitä haluaisit sanoa vielä lopuksi opinnäytetyön aiheeseen liittyen?

Liite 2. Suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISEEN

Laurea-ammattikorkeakoulu, Tikkurilan yksikkö 2013

Olen saanut kirjallista tietoa opinnäytetyön sisällöistä, sen tavoitteista sekä nähnyt opinnäytetyöhön liittyvät teemahaastattelukysymykset (ks. lopussa)

- Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan opinnäytetyön haastatteluun
- Henkilötietoja ei kerätä, joten tutkimusrekisteriä ei synny
- Antamiani vastauksia ei voi yhdistää minuun jälkikäteen opinnäytetyön kirjallisessa tuotoksessa
- Kaikki vastaustiedot ovat luottamuksellisia

Minulle on selvitetty opinnäytetyön tarkoitus ja projektitehtävässä käytettävät tiedonkeruun (kuten haastattelu/videointi/valokuvaaminen/ääninauhoitteet) ja tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että opinnäytetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että opinnäytetyöhön osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja ja tiedonkeruussa saatua materiaalia (kuten videointi/valokuvaaminen/ääninauhoitteet) käytetään kyseisen opinnäytetyön tarpeisiin sekä sen loppuraportointiin/esittämiseen. Voin halutessani keskeyttää opinnäytetyöhön osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni.

Päiväys ja paikka _____

Opinnäytetyöhön osallistuvan haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyön tekijän allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyön tekijän allekirjoitus ja nimenselvennys

Vastaajien tiedot ei tule näkyviin, suostumuslomakkeet kansioidaan ja säilytetään lukitussa tilassa Laureassa